

FILOZOFSKA

BIBLIOTEKA

UREDNIK
OBRAD SAVIĆ

ŽAN BODRIJAR

AMERIKA

Prevela s francuskog Mila Bašić

36480 e
BEOGRAD, 22.11. 1994.

BUDDY
BOOKS & KONTEKST

1993.

NASLOV ORIGINALA
Jean Baudrillard, AMERIQUE
© Editions Grasset & Fasquelle, 1986.

CIP – Katalogizacija u publikaciji
Narodna biblioteka Srbije, Beograd

840-4

BODRIJAR, Žan

Amerika/Žan Bodrijar; prevela s francuskog Mila Bašić.

– Beograd: Buddy Books: Kontekst, 1993 (Sopot: Megraf).
– 127 str.; 21 cm. – (Filozofska biblioteka Tekst)

Prevod dela: Amérique/Jean Baudrillard. –Tiraž 1000.

ISBN 86-901393-1-1

12326924

VANISHING POINT

*Caution: objects in this mirror
may be closer than they appear!*

Nostalgija izrasla iz nepreglednosti teksaških brežuljaka i sijera Novog Meksika: jedrenje autostradom, superhitovi na krajsler-stereu, talas vreline – nije dovoljan fotografski snimak – trebalo bi imati filmski snimak celog putovanja, u stvarnom trajanju, zajedno s nepodnošljivom vrelinom i muzikom, i sve odgledati u celini kod kuće, u zamračenoj sobi – ponovo doživeti magičnost autoputa i razdaljine, i ledenog pića u pustinji i brzine, sve ponovo doživeti kod kuće na videu, u stvarnom trajanju – ne samo radi uživanja u sećanju, nego stoga što je opčinjenost besmislenim ponavljanjem već sadržana u toj apstrakciji putovanja. Odvijanje pustinje neizmerno je blisko bezvremenosti filmske trake.

SAN ANTONIO

Meksikanci, prozvani Čikanosima, u svojstvu vodiča prilikom obilaska Alama veličaju heroje američke nacije koje su junački poubijali njihovi rođeni preci – ali iako su ovi time obavili najteži deo posla, nije ih mimoišla podela rada, jer danas tu, na istom poprištu, njihovi unuci i

praunuci veličaju Amerikance koji su im oteli zemlju. Istorijska je puna lukavstava. Ali puni su lukavstava i Meksikanci, koji su ilegalno prešli granicu i došli tu da rade.

SALT LAKE CITY

Gizdava mormonska simetrija, svuda mermer, besprekoran, pogrebni (Kapitol, orgulje u tržnom centru). Uz to i losanđeleska modernost, sa svim cakama neophodnim za vanzemaljski komfor. Kupola s Hristom (ovde svi Hristovi liče na Bjorna Borga, pošto su napravljeni po ugledu na onog Torvaldsenovog) spada u bliske susrete treće vrste: religija kao specijalni efekat. Čitav je grad, uostalom, transparentan i natčovečanski, vanzemaljski čist, nalik predmetu s neke druge planete. Simetrična, svetleća, sve-moćna apstrakcija. Elektronski sat sa kukavicom odzvanja na svakom raskršću u tom kovčežiću od ruža i mermera i jevanđeljskog marketinga – zapanjujuća puritanska opsesivnost na toj vrelini u samom srcu pustinje, pokraj jezera teške vode i same hiperrealne po gustini soli, i nedaleko od Velike Pustinje gde je trebalo izmisliti brzinu prototipskih automobila da bi se prevladala apsolutna horizontalnost... Ali sam grad je kao dragulj, sa čistim vazduhom i drskim prodorima urbanih perspektiva još lepšim nego u Los Anđelesu. Zapanjujuća briljantnost i moderno istinoljublje tih Mormona, bogatih bankara, muzičara, svetskih genealoga, poligamista (njujorški Empajer Stejt ima nečega od tog pogrebnog puritanizma uzdignutog na *n*-ti stepen). Transseksualna kapitalistička oholost mutanata daje magičnost ovome gradu, protivteži Las Vegasa, te velike kurve s druge strane pustinje.

MONUMENT VALLEY DEAD HORSE POINT GRAND CANYON

Monumentalnost geološka, dakle metafizička, nasuprot fizičkoj nadmorskoj visini običnih reljefa. Naopaki reljefi, izdubljeni vetrom, vodom, ledom, odvlače vas u vrtoglavost vremena, u pomljivu večnost usporene katastrofe. Izopačena je i sama pomisao na milione i stotine miliona godina tokom kojih se tu lagano pustošila površina zemlje, jer razotkriva slutnju o prisustvu znakova nastalih, mnogo pre pojave čoveka, iz nekakvog sporazuma o trošenju i eroziji, sklopljenog između elemenata. U tom gorostasnom nagomilavanju čisto geoloških znakova čovekov ideo nije bio nikakav. Možda su jedino Indijanci neke od njih donekle protumačili. Ipak, to jesu znakovi. Jer odsustvo kulture u pustinji samo je prividno. Čitava oblast Navaho, dugačka visoravan koja vodi ka Velikom Kanjonu, litice na ulazu u Dolinu spomenika, ponori Zelene reke (možda je tajna ovog predela u tome što je nekad bio podmorski reljef i što je sačuvao nadrealnost okeanskog dna pod otvorenim nebom), čitav ovaj predeo odiše prisustvom magičnog, koje nema nikakve veze s prirodom. Jasno nam je da su Indijanci jedino pomoću mnogo magije i vrlo okrutnom religijom mogli da nadvladaju toliku teorijsku veličinu geološkog i nebeskog zbivanja pustinje i da se nose s takvim okruženjem. Šta je čovek ako znakovi koji mu prethode imaju toliku snagu? Jedna ljudska vrsta mora da izmisli žrtve dostojne prirodnog kataklizmičkog poretka koji je okružuje.

Možda ti reljefi, pošto više nisu prirodni, najbolje ukazuju na to šta je kultura. Dolina spomenika: govor naglo izdignutih gromada, koje su zatim izložene neumitnoj eroziji, hiljadugodišnji poprečni sedimenti koji su usled trošenja dobili dubinu (smisao nastaje iz erozije reči,

značenja nastaju iz erozije znakova) i koji su danas, poput svake kulture, predodređeni da postanu nacionalni parkovi.

SALT LAKE CITY: konjunkcija svetskih genealoških arhiva, pod upravom raskoši sklonih puritanskih konquistadora Mormona, u dubinama pustinjaških pećina, s Bonvilskom stazom na neokaljanoj površini Velike slane pustinje, gde se postižu uz pomoć prototipskih automobila najveće brzine na svetu. Rodoslovi kao dubina vremena i brzina zvuka kao sušta površnost.

ALAMOGORDO: prva atomska proba u dekoru Bele peščare, na bledoplavoj pozadini planina i stotina milja belog peska – zaslepljujuća veštačka svetlost bombe naspram zaslepljujuće svetlosti tla.

TORREY CANYON: Salkov Institut, svetište DNK i svih nobelovaca iz biologije, gde se sastavljaju sve buduće biološke zapovesti, u tom zdanju sazidanom po ugledu na Minojevu palatu, u belom mermeru naspram neizmernosti Pacifika...

Zadivljujući predeli, prestonice ostvarene fikcije. Ekstrateritorijalni predeli, uzvišeni i transpolitični po koincidenciji nedirnute geološke veličine zemlje s patvorenim, nukleusnom, orbitalnom informatičkom tehnologijom.

Tragao sam za *astralnom* Amerikom, zemljom uzaludno i apsolutno slobodnih puteva (*freeways*), nikada za američkim društvom i kulturom – za zemljom pustinjske brzine, motela i mineralnih površina, a nikad za dubinom američkih običaja i naravi. Tragao sam u brzini scenarija, u ravnodušnom odbljesku televizije, u filmu dana i noći kroz prazan prostor, u čudesno bezosečajnom sledu zna-

kova, slika, lica, ritualnih radnji na putevima, za onim što je najrodnije nukleusnom i denukleisanom svetu poput našeg, sve do evropskih stračara.

Tragao sam za odigranom budućom katastrofom socijalnog u geologiji, u tom izvrtanju dubine koje se ogleda u izbrazdanim prostorima, reljefima od soli i kamena, u kanjonima u koje ponire fosilna reka, u neizmernoj pradaвної sporosti erozije i geologije, sve do u vertikalnosti megalopolisa.

O toj nukleusnoj formi, o toj budućoj katastrofi sve sam znao još u Parizu. Ali da bi se ona razumela, treba odabrati formu putovanja, kojom se ostvaruje ono što Virilio naziva estetikom nestajanja.

Jer naočigled se širi mentalna forma pustinje, tog pročišćenog vida socijalne pustoši. Pročišćeni vid otupelosti ogleda se u ogoljenosti brzine. Ono što je hladno i mrtvačko u socijalnoj pustoši ili denukleaciji, ovde, u vrelini pustinje, dobija kontemplativnost. Ovde, u transverzalnosti pustinje, u ironiji geologije, transpolitičnost dobija svoj nadređeni mentalni prostor. Nehumanost našeg kasnijeg sveta, asocijalnog i površnog, ovde trenutno dobija estetsku i ekstatičku formu. Jer je pustinja upravo to: ekstatička kritika kulture, ekstatički vid nestajanja.

Uzvišenost pustinja sastoji se u tome što, usled presušenosti, predstavljaju negativ zemljine površine i negativ naših civilizovanih tekovina. Mesto gde se proređuju tečnosti i fluidi i gde je vazduh toliko čist da direktno sa sazvežđa dopire astralni uticaj. Čak su i Indijanci morali odatle biti istrebljeni da bi se ukazala jedna prošlost velelepna od antropološke: mineralogija, geologija, astralnost, nečovečanski fakticitet, presušenost koja ne ostavlja mesta

veštačkim obzirima kulture, tišina koja ne postoji nigde drugde.

Pustinjska je tišina i vizuelna. Proistekla iz prostranstva pogleda koji nema na čemu da se zadrži. U planinama ne može da vlada tišina, jer njihov reljef urla. Štaviše, da bi zavladała tišina, trebalo bi da u neku ruku i vreme postane horizontalno, da nema njegovog odjeka u budućnosti, da ono bude samo sleganje geoloških slojeva i da iz njega izbija još samo nekakav fosilni šapat.

Pustinja: svetlucavo fosilno tkanje nečovečanskog poimanja, potpune ravnodušnosti – ne samo nebeske, već i ravnodušnosti geološkog talasanja gde se samo kristalizuju metafizičke strasti prostora i vremena. Ovde, danju, granice želje bivaju izmeštene, a noć ih potire. Ali sačekajte da svane dan, s buđenjem fosilnih šumova i animalne tišine.

Brzina stvara čiste objekte, ona je i sama čisti objekat, jer ukida tlo i teritorijalnost, jer hodom unazad poništava vreme, jer je brža od sopstvenog uzroka i poništava ga hodom unazad. Brzina je pobeda posledice nad uzrokom, pobeda trenutnog nad dubinom vremena, pobeda površine i čiste objektnosti nad dubinom želje. Brzina stvara jedan posvećeni prostor koji može biti smrtonosan i gde je jedino pravilo brisanje tragova. Pobeda zaborava nad pamćenjem, sirovo, amnezijsko pijanstvo. Površnost i reverzibilnost čistog objekta u čistoj geometriji pustinje. Vožnja na neki način stvara nevidljivost, transparentnost, transverzalnost stvari putem praznine. To je neka vrsta usporenog samoubistva putem poništavanja oblika, naslađivanje njihovim nestajanjem. Brzina nije vegetativna, ona više podseća na minerale, na prelamanje kristala, i već po sebi predstavlja pozornicu katastrofe i konzumacije vremena. Doduše, možda je njena draž samo praznina, dok je za zavodljivost neophodno da postoji taj-

na. Brzina je samo inicijacija u prazninu: nostalgija za nepokretnim smenjivanjem oblika skrivena iza pre naglašene pokretljivosti. Poput nostalgije za živim oblicima u geometriji.

U ovoj zemlji, međutim, postoji jak kontrast između rastuće apstraktnosti nukleusnog univerzuma i primarne, unutarnje, nezadržive vitalnosti, koja nije proistekla iz ukorenjenosti nego iz iskorenjenosti, metaboličke vitalnosti kako seksualne tako i poslovne, telesne, saobraćajne. U suštini, Amerika, sa svojim prostranstvom, tehnološkim rafinmanom, sa svojom sirovom savešću, uključujući i područja otvorena za simulaciju, predstavlja *jedino primitivno društvo današnjice*. A opčinjavajuće je putovati kroz nju kao kroz primitivno društvo sutrašnjice, složenosti, izmešanosti i neizmernog promiskuiteta, društvo svirepih rituala, ali punih lepote u svojoj površnoj raznolikosti, društvo totalne metasocijalnosti nepredvidljivih posledica čija nas neumitnost opčinjava, ali društvo bez prošlosti kroz koju bi se odrazilo, i koje je otud suštinski primitivno ... Njegova primitivnost prerasla je u hiperboličnost i neljudskost jednog sveta koji nam izmiče i koji umnogome prevazilazi sopstveno moralno, društveno ili ekološko tumačenje.

Jedino su puritanci mogli izmisliti i razvijati takvu ekološku i biološku moralnost zasnovanu na očuvanju vrste, odnosno na diskriminaciji, u suštini rasnoj. Sve postaje prezaštićen prirodni rezervat, toliko da se od silne zaštićenosti danas govori o denaturalizaciji Josemitskog parka da bi se vratio prirodi, baš kao što se dogodilo s filipinskim Tasadejima. Puritanska opsednutost poreklom upravo tu gde više nema teritorije. Opsednutost utočištem, dodirom, upravo tu gde se sve odvija u astralnoj ravnodušnosti.

Otužnost veštačkih rajeva na neki način prerasta u kult, pod uslovom da dosegnu uzvišenost jedne (ne)kulture. U Americi, prostor pridaje velelepnost čak i otužnosti predgrađa i takozvanih *funky towns*. Pustinja je svugde, ona prikriva beznačajnost. Pustinja u kojoj se kult automobila, leđa i viskija odvija svakog dana: fenomen lakoće uz fatalnost pustinje. Kult besprizornosti, tipično američki: totalna raspoloživost, transparentnost svih funkcija u prostoru, koji pak ostaje nedokučiv u svom širenju i kojeg može svladati jedino brzina.

Italijanski kult: kult scenskog prizora.

Američki kult: kult besprizornosti.

Raskoš smisla naspram pustinja beznačajnosti.

Magičnost se sadrži u metamorfičkim oblicima. Ne u vegetativnim šumama stabala, nego u okamenjenim, mineralizovanim šumama. Slana pustinja, belja od snega, horizontalnija od mora. Efekat monumentalnosti, geometrije i arhitekture tamo gde ništa nije bilo zamišljano ni promišljano. *Canyonsland*, *Split Mountain*. Ili obrnuto: bezoblični, bezreljefni reljef, brda od blata (*Mud Hills*), lunarni, podatan, fosilni, jednolično talasasti reljef drevnog morskog dna. Bela uzburkanost Bele peščare... Nadrealnost elemenata neophodna je da bi se poništila slikovitost prirode, kao što je potrebna metafizika brzine da bi se poništila prirodna živopisnost proputovanja.

U stvari, zamisao o putovanju bez cilja, zapravo bez kraja, razvija se tek postepeno. Odbacivanje ostataka turizma i živopisnosti, zanimljivosti, čak i predela (samo se još njihova apstrakcija prelama na vrelini). Turizam i zabava nespojivi su s čistim putovanjem. Zato se ono najbolje ostvaruje u ekstenzivnoj banalnosti pustinja ili u isto toliko pustinjskoj banalnosti metropola – koje se nikad ne poimaju kao mesta zadovoljstva ili kulture, nego televizij-

ski, kao scenario, *scenery*. Zato se ono najbolje ostvaruje po najvećoj vrućini, kao oblik čulnog uživanja u deteritorijalizaciji tela. Ubrzanje molekula na vrućini dovodi do jedva primetnog gubljenja smisla.

Od upoznavanja običaja mnogo je važnija nemoralnost prostora koji treba proputovati. Važna je ta nemoralnost, i čista udaljenost, i oslobađanje od socijalnog. U ovom najmoralnijem postojećem društvu, prostor je odista nemoralan. U ovom najusklađenijem postojećem društvu, dimenzije su nemoralne. Ta nemoralnost daje udaljenosti lakoću i putovanje čini beskrajnim, ona pročišćava mišiće od zamora.

Vožnja predstavlja spektakularnu formu amnezije. Sve otkriti, sve izbrisati. Pustinje i kalifornijski bljesak svakako prvo izazivaju šok, ali tek kad on prođe nastupa onaj drugi sjaj putovanja, sjaj preterane udaljenosti, neumitne udaljenosti, beskraja bezimenih lica i razdaljina, ili izvesnih čudom stvorenih geoloških formacija koje zapravo ne svedoče ni o čijoj volji, a pritom čuvaju nedirnutu sliku poremećaja. Taj vid putovanja ne dopušta izuzetke: kad se spotakne o poznato lice, o poznati predeo ili o neko odgonetanje, draž prestaje: amnezijska, asketska, asimptotska draž nestajanja podleže emocijama i zemaljskoj semiologiji.

Ovom tipu putovanja svojstven je poseban tip događaja i nervature, te i poseban tip zamora. Poput grčenja mišića izbrazdanih od preterane vrućine i brzine, preterane količine viđenih, pročitanih, pređenih, zaboravljenih stvari. Opuštanje tela iznurenog praznim znakovima, funkcionalnim pokretima, zaslepljujućim sjajem neba i mesečarskim udaljenostima, veoma je sporo. Stvari najednom postaju sve lakše, kako se kultura, naša kultura proređuje. A spektralna civilizacija koju su izmislili Amerikanci, efe-

merna i tako bliska iščezavanju, najednom se čini najbolje i isključivo prilagođenom verovatnoći života koji nas vrebaba. Forma koja dominira na američkom Zapadu, i verovatno u čitavoj američkoj kulturi, jeste seizmička: razlomljena, procepljena forma, izrasla iz pukotine Starog sveta, taktilna, krhka, pokretljiva, površna kultura – u kojoj se moraju slediti ista takva pravila da bi se uhvatio njen hod: seizmičko kliženje, meke tehnologije.

Jedino pitanje povodom takvog putovanja: dokle možemo ići u istrebljivanju smisla, dokle možemo da zađemo u pustinjsku ireferencijalnu formu a da ne puknemo, ali da pritom, naravno, očuvamo ezoteričku draž nestajanja? Teorijsko pitanje materijalizovano u objektivnim uslovima jednog putovanja koje to više nije i koje stoga sadrži suštinsko pravilo: pravilo težnje ka tački ne-povratka. To je sva mudrost. A prelomni trenutak jeste onaj surovi trenutak spoznaje da je putovanje beskonačno, i da više nema smisla okončavati ga. Prelaskom preko određene tačke menja se sam pokret. Pokret koji sopstvenom voljom prolazi kroz prostor prelazi u apsorpciju samim prostorom – kraj otpora, kraj same scene putovanja (kao što mlazni motor nije više energija prodiranja u prostor, već se pokreće tako što stvara pred sobom prazninu koja ga usisava, umesto da se, prema tradicionalnoj shemi, osloni na otpor vazduha). Tako je dosegnuta centrifugalna, ekscentrična tačka, u kojoj kretanje stvara prazninu koja vas apsorbira. Taj trenutak kad hvata vrtoglavica jeste i trenutak mogućeg pada. Ne toliko usled umora uzrokovanog daljinom i vrućinom i hodom kroz vidljivu pustinju prostora, već nepovratnim hodom kroz pustinju vremena.

*To-morrow is the first day
of the rest of your life.*

NEW YORK

Poput kosmonautskog misionara ćutljivih većina i fatalnih strategija, gipkim skokom prelećem s jednog aerodroma na drugi, danas užarene šume Nju Hempšira, s kratkim odbleskom u ogledalu Nove Engleske, juče blagu vertikalnost nebodera, sutra Mineapolis tako milozvučnog imena, s arahnejskim nizanjem vokala, polu-grčkim polu-čejenskim, poput geometrijske slike koja zrači po obodu ogledala, na horizontu nastanjenog sveta... Razgovor o ćutanju masa i kraju istorije, s pogledom na neizmernost i svetlost jezera, žestoki vetar duva nad jezerom, na istoku gde pada mrak. Avioni prolaze, tihi poput vetra, iza hotelskih okana, i prve reklame počinju polako da se vrte nad gradom. Kakva divota, ta Amerika! Svud okolo vlada miholjsko leto, čija je pitomost predznak snega. Ali gde je onih deset hiljada jezera, ona utopija helenističkog grada na obodu Stenovitih planina? Mineapolis, Mineapolis! Posle patricijske otmenosti i ženstvene pitomosti miholjskog leta u Viskonsinu, Mineapolis je samo neosvetljeni ruralni konglomerat, koji čeka zimu i hladnoću kojom se diči, usred svojih silosa i lovišta. Ali u srcu te istinske Amerike nalazi se bar "Komodor", najlepši art-deco na svetu, gde je, kažu, Fildžerald svake večeri dolazio da pije. Evo i mene sad tu. Sutra će me avion direktno preneti u drugu sjajnu krajnost, površnu, rasnu, es-

tetsku i moćnu, naslednicu Atine, Aleksandrije i Persepolisa istovremeno: u Njujork.

NEW YORK

Sve je veći broj sirena i danju i noću. Kola su brža, reklame žešće. Prostitucija je totalna, električno osvetljenje takođe. I igra, sve se igre pojačavaju. Tako biva kad god se približavamo centru sveta. Ali ljudi se smeše, osmehuju se čak sve više, nikada drugima, uvek sami za sebe.

Zastrašujuća raznolikost i čudnovatost lica, napeto usmerenih ka nekom nepojmljivom izrazu. One maske koje su se u arhajskim kulturama dobijale sa starošću i smrću, mladi ovde imaju s dvadeset, s dvanaest godina. Ali takav je i grad. Lepotu koju su gradovi sticali vekovima, on je dobio za pedeset godina.

Pramenovi dima, nalik kupačicama koje cede kosu. Afro ili preraphaelitske frizure. Banalno, višerasno. Faraonski grad, sav u obeliscima i iglama. Neboderi oko Central Parka liče na potporne stubove – zahvaljujući njima taj je ogromni park nalik na viseći vrt.

Izbrazdani nisu oblaci, već mozgovi. Oblaci lebde nad gradom kao moždane hemisfere rasterivane vetrom. A ljudi, ljudi imaju ciruse u glavi, koji im izlaze na oči, poput sunderastih dimova koji izbijaju iz tla ispucalog od vruće kiše. Seksualna usamljenost oblaka na nebu, jezička usamljenost ljudi na zemlji.

Zapanjujuć je broj ljudi koji misle sami, koji pevaju sami, koji jedu i govore sami na ulicama. Uprkos tome, oni se ne zbrajaju. Naprotiv, oni se oduzimaju jedni od drugih, i njihova je uzajamna sličnost neizvesna.

Ali jedna je posebna usamljenost potpuno različita od svih ostalih. Usamljenost čoveka koji javno sprema svoj

obrok, na nekom zidu, na haubi nekih kola, uz neku ogradu, sam. Toga ima svugde, to je najtužnija scena na svetu, tužnija od bede, tužniji od prosjaka jeste čovek koji jede sam pred svima. To je nešto što se kosi s ljudskim i zverskim zakonima, jer zveri uvek jedne drugima ukazuju čast da dele hranu ili da se otimaju o nju. Onaj ko jede sam mrtav je (a onaj ko pije nije, zašto?).

Zašto ljudi žive u Njujorku? Nemaju nikakve međusobne odnose. Samo nekakav unutrašnji elektricitet koji potiče isključivo od njihove izmešanosti. Čudno osećanje bliskosti i privlačnosti za tako veštačku centralnost. To Njujork čini samoprivlačećim svetom, iz kojeg nema nikakvog razloga izlaziti. Nema nikakvog humanog razloga obitavati u njemu, osim ushićivanja izmešanošću.

Lepota Crnkinja, Portorikanki u Njujorku. Osim seksualnog uzbuđenja usled rasne izmešanosti, treba reći da je crno, pigment tamnih rasa, poput prirodne šminke koja se ushićuje veštačkom šminom u komponovanju lepote – ne seksualne, već animalne i uzvišene, koja očajnički nedostaje bledolikima. Belilo izgleda kao izbledeost fizičkog ukrasa, neutralnost koja možda zahvaljujući tome dobija sva egzoterična svojstva Reči, ali kojoj će u suštini uvek nedostajati ezoterična i ritualna moć veštačkog.

U Njujorku postoji jedan dvostruki fenomen: svaka od velikih zgrada vlada ili je nekad vladala gradom – svaka etnička grupa vlada ili je nekad vladala gradom, na svoj način. Izmešanost obično teži da ukine razlike, dok ovde ističe sjaj svake od komponenti. U Montrealu postoje svi ti elementi – etničke grupe, zgrade, severnoamerički prostor – ali nedostaju sjaj i žestina gradova Sjedinjenih Država.

Oblaci kvare naše evropsko nebo. U poređenju s neizmernim nebesima Severne Amerike, s njihovim rojevima oblaka, naša mala izbrazdana neba, naši mali izbrazdani oblaci po meri su naših izbrazdanih misli, koje nikad nisu svemirske... U Parizu, nebo nikad ne uzleće, ne lebdi, ono je poput malog privatnog poseda zauzdano u kulisama sušičavih zgrada koje bacaju senku jedne na druge – umesto da jedne drugima budu vrtoglave fasade-ogledala, poput fasada moćnog kapitala u Njujorku... Po nebu se vidi: Evropa nikad nije bila kontinent. Čim kročite u Severnu Ameriku osećate prisustvo čitavog kontinenta – prostor je sam oblik mišljenja.

U poređenju s američkim *downtown* četvrtima i blokovima nebodera, Defans gubi arhitektonsku prednost vertikalnosti i preteranosti zato što su zgrade saterane u prizor na italijanski način, u zatvoreno pozorište opisano perifernim bulevarom. U neku ruku nalik francuskom vrtu: buket zgrada uvezan mašnom. To protivreči mogućnosti da ti monstumi unedogled rađaju druge sebi slične, da se izazivaju, u prostoru koji je usled njihovog utrkivanja postao dramatičan (Njujork Čikago Hjuston Sietl Toronto). Tu se rađa čisti arhitektonski objekat, koji izmiče arhitektima, koji ustrajavajući u sumanutosti u suštini kategorično negira grad i njegovu namenu, interes zajednice i pojedinaca, i kojem je ravna jedino gordost renesansnih gradova.

Ne, ne treba humanizovati arhitekturu. Prava antiarhitektura, ne ona iz Akrosantija u Arizoni koja objedinjuje sve meke tehnologije u srcu pustinje, već ona divlja, nehumana, koja prevazilazi čoveka, ona je ovde u Njujorku nastala sama od sebe, daleko od pomisli na utočište, blagostanje ili idealnu ekologiju. Ona je igrala na tvrde tehnolo-

logije, preuveličala sve dimenzije, kladila se na raj i pakao... Eko-arhitektura, kao i eko-društvo, oličava tihi pakao Poznog Carstva.

Čarolija modernog rušenja. Prizor obrnut od prizora lansiranja rakete. Zgrada od dvadeset spratova klizi cela po vertikali ka središtu zemlje. Ruši se okomito poput drvene lutke, zadržavajući vertikalno držanje, kao da silazi kroz podrumski kapak i sopstvenom površinom na tlu apsorbuje svoje ruševine. Čudesna modernistička umetnost, ravna veštini pravljenja vatrometa iz našeg detinjstva.

Kaže se: evropska je ulica živa, a američka mrtva. Nije tačno. Nigde nema veće snage, elektriciteta, životne energije i pokreta nego na ulicama Njujorka. Ljudi, vozila, reklame ispunjavaju ga čas žestinom, čas neusiljenošću. Zapremaju ga milioni ljudi koji lutaju, nehajni, neobuzdani, kao da nemaju ništa drugo da rade, i verovatno ni nemaju ništa da rade osim da proizvode neprestani scenario grada. Muzika je svuda, saobraćaj gust, relativno prometan i tih (za razliku od nervoznog i teatralnog saobraćaja na italijanski način). Ulice i avenije nikad se ne prazne, ali svetla i vazdušasta geometrija grada ne dopušta arterijsku bliskost evropskih uličica.

U Evropi, ulica živi samo na mahove, u istorijskim trenucima revolucija, barikada. Inače, ljudi prolaze brzo, niko zapravo ne luta (nema skitanja). Takva su i evropska kola: u njima se ne živi, nema dovoljno prostora. Ni u gradovima nema dovoljno prostora – bolje rečeno, taj se prostor smatra javnim i označen je svim znakovima javne pozornice, što isključuje mogućnost da se on pređe ili pohodi poput pustinje ili nekog nevažnog prostora.

Američka ulica možda nije imala istorijske trenutke, ali je uvek živa, vitalna, kinetična i kinematična, po uzoru na

samu zemlju, u kojoj istorijska i politička pozornica slabo šta znače, ali u kojoj je žestina promene ogromna, bilo da se napaja tehnologijom, rasnom različitosti, ili medijima: to je sušta surovost načina života.

U Njujorku, kovitanje grada toliko je snažno, a centrifugalna sila je tolika da je nehumano i pomisliti živeti udvoje, s nekim deliti život. Mogu da prežive isključivo plemena, bande, mafije, posvećena ili perverzna udruženja, razna zavereništva, ali ne i parovi. Nasuprot Nojevoj barci, u koju su životinje bile ukrcane u parovima da bi vrstu spasle od potopa. U ovu neverovatnu Barku, svako je ukrcan sam – i svako mora sam, svake večeri, da traži poslednje preživele za poslednju zabavu.

U Njujorku su ludaci oslobođeni. Pušteni u grad, ne razlikuju se toliko od ostalih pankera, džankija, narkosa, alkosa ili bednika koji ga pohode. Ne vidimo zašto bi jedan tako lud grad skrivao svoje ludake, zašto bi povlačio iz prometa primerke jednog ludila koje ga je, u stvari, na različite načine, obuzelo celog.

Repovanje je zapravo akrobatski podvig, u kojem tek na kraju shvatamo da je reč o plesu, kad se zaustavi u nekoj mlitavoj, ravnodušnoj pozi (s laktom na tlu, glavom nehajno naslonjenom na dlan, kao u etrurskim grobnicama). Ta iznenadna imobilizacija podseća na kinesku operu. Ali kineski se ratnik zaustavlja na vrhuncu akcije u herojskom stavu, dok se reper zaustavlja u udubljenju svog pokreta u nekoj podrugljivoj pozi. Kao da tim uvijanjem i uvrtnjem oko sopstvene ose buše sopstvenu rupu u telu, na dnu koje zauzimaju ironičnu i lenju pozu smrti.

Nisam mogao verovati da prizor njujorškog maratona može da izmami suze. To je prizor smaka sveta. Da li se namerna patnja može smatrati namernim ropstvom? Pod

kišom koja lije, pod helikopterima i aplauzima, s kapuljačom od folije i škiljeći na štopericu, ili golih grudi i zakovnutih očiju, svi traže smrt, smrt iznurivanjem poput onog maratonca od pre dve hiljade godina koji je, da se podsetimo, u Atinu nosio vest o pobi. Verovatno i ovi sanjaju da uruče vest o pobi, ali ima ih previše, a njihova je vest – da su stigli, posle tolikog napora – postala besmislena: sumračna vest o nadljudskom i beskorisnom naporu. Svi zajedno verovatno bi mogli da donesu vest o propasti ljudske vrste, jer vidimo kako se ona sroza iz sata u sat, od prolaska kroz cilj prvopristiglih koji se još dobro drže i puni su takmičarskog duha do olupina koje prijatelji doslovno donose do cilja ili do hendikepiranih koji stazu prelaze u kolicima. Ima ih sedamnaest hiljada koji trče, a u pravoj Maratonskoj bici nije ih bilo ni ukupno toliko u borbi. Ima ih sedamnaest hiljada, a svako trči sam, ni ne pomišljajući na pobedu, već prosto da bi osetio da postoji. “Pobedili smo!” izgovorio je šapatom Grk Maratonac i izdahnuo. “*I did it!*” uzdiše iscrpljeni maratonac rušeći se na travnjak Central Parka.

I DID IT!

Parola novog vida reklamne aktivnosti, autističkog performansa, čista i prazna forma i izazov samom sebi koji je zamenio prometejsku ekstazu takmičenja, napora i uspeha.

Njujorški maraton postao je, na neki način, internacionalni simbol fetišističkog performansa, sumanutosti pobe u prazno, ushićivanja odvažnošću bez posledica.

Trčao sam njujorški maraton: *I did it!*

Osvojio sam Anapurnu: *I did it!*

Istog je reda i spuštanje na mesec: *We did it!* Događaj koji u suštini manje iznenađuje ako se pomisli da je bio unapred zacrtan na putanji napretka i razvoja nauke. Tre-

balo je i to učiniti – učinjeno je. Ali taj događaj nije ponovo podstakao hiljadugodišnji san o svemiru, već ga je u neku ruku iscrpeo.

Isti efekat beskorisnosti sadrži se i u svakom izvršenju zadatka, kao i u svemu što činimo da bismo sebi dokazali da smo u stanju da to učinimo: napraviti dete, savladati planinski vrh, imati avanturu, počinuti samoubistvo.

Maraton je zapravo vid demonstrativnog, reklamnog samoubistva: trčati da bismo dokazali da smo u stanju da idemo do sopstvenih granica, da bismo dokazali... dokazali šta? Da smo u stanju da stignemo. Grafiti, takođe, govore samo: Ja sam taj i taj i postojim! Oni predstavljaju besplatnu reklamu postojanju!

Da li treba unedogled dokazivati sopstveni život? Neo-bičan znak slabosti, predznak novog fanatizma, fanatizma bezličnog performansa, beskrajne očiglednosti.

MYSTIC TRANSPORTATION INCORPORATED

Jedan drečeće zeleni kamion sa šljaštećim spojlerima klizi niz Sedmu aveniju, pod prvim jutarnjim suncem, tek što je prestao sneg. Na bokovima mu je metaliziranim zlatnim slovima ispisano: *Mystic transportation*.

Tu je sažet čitav Njujork i njegovo mističko gledište na dekadenciju: svi specijalni efekti, od sublimirane vertikalnosti do truleži na tlu, svi specijalni efekti izmešanosti rasa i carstava, to je četvrta dimenzija grada.

Kasniji će gradovi biti ekstenzivni i neurbani (Los Anđeles), još kasniji će se zakopavati u zemlju i neće ni imati ime. Sve će postati infrastruktura uljuljkivana veštačkim svetlom i energijom. Nestaće sjajna superstruktura i sumanuta vertikalnost. Njujork je poslednji izgred te barokne vertikalnosti, te centrifugalne ekscentričnosti pre horizontalnog rasklapanja i podzemne implozije.

Njujork sebi prikazuje, uz neverovatno saučesništvo celokupnog stanovništva, predstavu svoje propasti, i to nije posledica dekadencije već njegove moći, koju ništa drugo ne ugrožava – *zato što* je ništa ne ugrožava. Njegova gustina, njegov površinski elektricitet otklanjaju pomisao na rat. S obzirom na količinu energije potrošene prethodnog dana, ponovno započinjanje života svakog jutra pravo je čudo. Njegova ga voltaža štiti, poput galvanske kupole, od svakog spoljnog razaranja. Ne štiti ga od internih nezgoda kao što je raspad energetskeg sistema iz '76, ali to su po opsegu svetski događaji koji samo doprinose njegovoj slavi. Ta centralnost i ta ekscentričnost mogu samo da doprinesu njegovoj sumanutosti sopstvene propasti, koja se na njujorškoj "sceni" estetski transkribuje kroz ludosti, surovi ekspresionizam, ali koju čitav grad kolektivno gaji kroz tehničku frenetičnost za vertikalnošću, kroz ubrzavanje banalnosti, u živosti srećnih ili bednih lica, u drskosti ljudskog žrtvovanja čistom cirkulisanju.

Niko vas ne gleda, svako je zaluden napetošću svoje bezlične uloge. U Njujorku nema pandura – panduri inače postoje da bi doprineli urbanom i modernom izgledu još polu-ruralnih gradova (kao što je Pariz). Ovde je urbanost dosegla toliki stepen da je više nije potrebno iskazivati niti joj pripisivati politički karakter. Uostalom, Njujork više nije politički grad, i demonstracije različitih ideoloških grupa retke su i uvek smešne (etničke grupe se iskazuju kroz svečanosti i pokazivanje svoje rasne prisutnosti). Nasilje se ne ogleda u društvenim odnosima, već u *svim odnosima*, i raste geometrijskom progresijom. Seksualnost je pak, u izvesnom smislu, prevaziđena kao način izražavanja – iako se na sve strane njome maše, ona više nema kad da se materijalizuje u ljudske i ljubavne odnose, već se rasplinjuje u promiskuitet pojedinog trenutka, u mnoštvo daleko kratkotrajnijih kontakata. U Njujorku se

ponovo doživljava osećanje slave, u smislu da se osećate ovenčani energijom svih – što, za razliku od Evrope, ne predstavlja turoban prizor promene, već estetsku formu mutacije.

Mi u Evropi imamo dar da promišljamo stvari, da ih analiziramo, da ih odražavamo. Niko nam ne može osporiti istorijsku tananost i dar konceptualizacije, na tome nam zavide čak i umovi s onu stranu Atlantika. Ali najočiglednije istine i novovremena čuda zbivaju se na obali Pacifika ili u kupoli Menhetna. Njujork, Los Anđeles jesu u centru sveta, mora se priznati – iako s ushićenjem i razočaranjem u isti mah. Beznadežno kasnimo za glupošću i mutacijom, naivnom preteranošću i socijalnom, rasnom, moralnom, morfološkom, arhitektonskom ekscentričnošću tog društva. Njega niko nije u stanju da prouči, a ponajmanje američki intelektualci zatvoreni u svoje kampuse, dramatično otuđeni od te konkretne, bajkovite mitologije koja se izgrađuje svud unaokolo.

Taj univerzum potpuno truo od bogatstva, od moći, od senilnosti, od nezainteresovanosti, od puritanizma i mentalne higijene, od bede i rasipanja, od tehnološke taštine i izlišnog nasilja, neodoljivo me podseća na rađanje sveta. Možda stoga što čitav svet i dalje sanja o njemu, a on ga zapravo nadvladava i izrabljuje.

Na deset hiljada metara i na hiljadu kilometara na sat, podamnom su sante Grenlanda, u slušalicama *Les Indes Galantes*, na ekranu Katrin Denev, a jedan starac, Jevrejin ili Jermenin spava mi u krilu. "Da, osećam ljubavi svu žestinu..." peva uzvišeni glas iz jedne u drugu vremensku zonu. U avionu, ljudi spavaju, brzina ne zna za žestinu ljubavi. Od noći iz koje smo pošli do one u koju ćemo sleteti, činiće se da je dan trajao samo četiri sata. Ali uzvi-

šeni glas, glas nesanice putuje još brže, prelazi ledenu pre-kookeansku atmosferu, juri niz glumičine trepavice, niz ljubičasti horizont izlazećeg sunca, u toplom kovčegu mlaznjaka, i napokon se gasi na pučini Islanda.

Eto, putovanju je kraj.

ASTRALNA AMERIKA

Astralna Amerika. Lirika čistog cirkulisanja. Nasuprot evropskoj melanholiji analiziranja. Trenutna astralnost vektorskog, označavajućeg, vertikalnog, svemirskog. Nasuprot grozničave udaljenosti kulturnog pogleda.

Radost usled propasti metafore, za kojom se u nas samo čezne. Ushićenje besprizornosti, besprizornost očiglednosti, očiglednost moći, moć simulacije. Nasuprot našeg razočaranog devičanstva, naše duboke osećajnosti.

Astralnost. Horizontalna astralnost automobila, visinska astralnost aviona, elektronska astralnost televizije, geološka astralnost pustinja, stereolitska astralnost megalopolisa, transpolitična astralnost ispoljavanja moći, muzeja moći u koji je Amerika izrasla u očima čitavog sveta.

Za mene ne postoji istinita Amerika. Od Amerikanaca očekujem samo da budu Amerikanci. Ne tražim od njih da budu inteligentni, razumni, originalni, očekujem samo da nastanjuju jedan prostor nesamerljiv s mojim, da budu za mene pojam astralnosti, najlepší orbitalni prostor. Zašto da se decentralizujem u Francuskoj, gde etničko i lokalno predstavljaju samo otpatke i ruševine centralnosti? Želim da se ekscentrišem, da postanem ekscentričan, ali tamo gde je centar sveta. A s tog gledišta i poslednji *fast-food*, i najbanalnije predgrađe, i najgora olupina od američkih kola ili najbeznačajnija mažoretkinja iz stripova nalaze se u centru sveta više nego bilo koja kulturna manifestacija

stare Evrope. To je jedina zemlja u kojoj je moguće biti tako sirovo naivan: od stvari, lica, neba i pustinja očekivati samo da budu baš ono što jesu, *just as it is*.

Amerika na mene uvek ostavlja utisak istinskog asketizma. Kultura, politika, ali i seksualnost, potčinjene su isključivo viziji pustinje, koja je ovde prvobitni prizor. Pred tim nestaje sve, čak i telo, usled naknadnog efekta neuhranjenosti postaje providno i toliko bestežinsko da je blisko nestajanju. Sve što me okružuje odražava tu opustošenost. Ali jedino tako radikalni eksperiment omogućava uspešan ishod i daje tu astralnost koju neću naći nigde drugde.

Amerika nije ni san, ni realnost, to je hiperrealnost. To je hiperrealnost jer je to utopija koja je od početka proživljavana kao da je ostvarena. Sve je ovde realno, pragmatično, i sve vas navodi na sanjarenje. Možda se istina o Americi može ukazati samo Evropljaninu, jer samo on može uočiti savršeni simulakrum, simulakrum imanentnosti i materijalne transkripcije svih vrednosti. Amerikanci, pak, nemaju osećaja za simulaciju. Oni su njeno savršeno oličenje, ali ne mogu govoriti o njoj, pošto sami jesu njen prikaz. Oni su dakle idealan predmet za analizu svih mogućih varijeteta modernog sveta. Uostalom, ni više ni manje nego što su to u svoje doba bile primitivne zajednice. Isto mitsko i analitičko ushićenje koje nam je pogled usmeravalo ka tim prvobitnim zajednicama danas nas nagoni da gledamo ka Americi, s istom strašću i istim predrasudama.

U stvari, nije tačno da se odavde, kao što sam mislio, bolje vidi Evropa, ne dobija se drugačiji ugao gledanja na nju. Kad se okrenete, Evropa je jednostavno nestala. Znači da nije stvar u tome da se zauzme kritičko gledište u odnosu na Evropu. To je sasvim izvodljivo i u samoj Evropi, a

uostalom, čega još ima što nije već stotinu puta bilo kritikovano? Umesto toga, treba ući u fikciju Amerike, u Ameriku kao fikciju. Ona uostalom, po tom osnovu i vlada svetom. U svakoj svojoj i najbeznačajnijoj pojedinosti, Amerika je nešto što nas sve prevazilazi...

Amerika je nalik gigantskom hologramu po tome što je ukupna informacija sadržana u svakom pojedinačnom delu. Pogledajte i najmanju pustinjsku postaju, ma koju ulicu u nekom gradu na Srednjem Zapadu, neki parking, neku kalifornijsku kuću, neki Burgerking ili Stadbejker, i eto vam cele Amerike, kako na jugu tako i na severu, na istoku ili na zapadu. Nalik hologramu po koherentnoj laserskoj svetlosti, homogenosti prostih elemenata osvetljavanih istim takvim snopovima. S vizuelnog i plastičnog gledišta takođe: kao da su stvari sačinjene od neke manje stvarne materije, kao da se okreću i premeštaju u praznini usled nekog specijalnog svetlosnog efekta, kao da ne primećujući prolazimo kroz celuloidnu traku. Pustinja naravno, ali i Las Vegas, i reklama, i ljudske delatnosti, *public relations*, elektronika svakodnevnog života, sve se iseca plastično i jednostavno poput svetlosnog signala. Hologram je blizak fantazmu, to je trodimenzionalni san, i u njega se može ući kao u san. Sve se zasniva na jednom nosivom svetlosnom zraku, a ako se on prekine, rasprše se svi efekti, i sa njima stvarnost. Naime, imamo utisak da Amerika počiva na fantastičnom smenjivanju sličnih elemenata, i da sve zavisi od svetlosnog zraka, laserskog zraka koji pred našim očima šara po američkoj stvarnosti. Prividati se ovde ne znači sanjati budan ili imati priviđenje, to znači gledati pri svetlosti razloženoj na dugine boje.

Na mirišljivim brežuljcima Santa Barbare, sve vile liče na *funeral homes*. Okružena gardenijama i eukaliptusima, u

raznolikosti biljnih vrsta i jednoličnosti ljudske vrste, zla kob ostvarene utopije. U srcu zemlje bogatstva i oslobođanja, uvek isto pitanje: *"What are you doing after the orgy?"* Šta činiti kad je sve na raspolaganju, seks, cveće, stereotipi života i smrti? To je problem koji muči Ameriku, a odatle je zahvatio i ceo svet.

Svako je boravište ovde pogrebno, ali ništa ne remeti patvoreni spokoj. Bestidno sveprisustvo zelenog bilja, prava opsednutost smrću, čitavi zidovi u prozorima veoma nalik na Snežanin kovčeg, brda bledeg patuljastog cveća koje se prostire poput multiple skleroze, neprojena tehnička razgranavanja po kući, pod kućom, oko kuće, poput bolničkih cevi za transfuziju i reanimaciju, TV, stereo i video uređaji koji obezbeđuju komunikaciju s onostranim, automobil, automobili koji obezbeđuju vezu s pogrebnim tržišnim centrom i samouslugom – i najzad, žena i deca kao zračeći simptom uspešnosti... sve ukazuje na to da je ovde smrt najzad našla idealno boravište.

Mikrotalasna pećnica, drobilica za smeće, orgazmička elastičnost tapisona: ta gipka letovališna civilizacija neodoljivo podseća na smak sveta. Sve aktivnosti ovde imaju skriveni prizvuk smaka sveta: kalifornijski učenjaci s monomanijačkom strašću za latinskim duhom ili marksizmom, raznorazne sekte s monomanijačkom strašću za čistotom ili zločinom, džogeri koji mesečare u izmaglici poput silueta odbeglih iz Platonove pećine, istinski debili i mongoloidi odbegli iz psihijatrijskih bolnica (puštanje ludaka u grad čini mi se sigurnim znakom smaka sveta, otimanjem poslednjeg pečata Apokalipse), oblaporni ljudi odbegli iz hormonske laboratorije sopstvenog tela, i naftne platforme – *oil sanctuaries* – koje noću

bde na pučini poput luksuznih kockarnica ili svemirskih brodova...

Zanosni hiperrealizam
ekstatički asketizam
multiprocesno putovanje
interinaktivna multidimenzionalnost
Nešto za odlepljivanje

Western Digitals
Body Building Incorporated
Mileage illimited
Channel Zero

Škiljavi bar u Santa Barbari. Crveni tregeri igrača bilijara. Fuko, Sartr, Orson Vels, sva trojica tu za šankom, razgovaraju, upadljivo slični i čudnovato ubedljivi. *Cocktail scenery*. Miris surovosti, zadah piva. *Hustling is prohibited*.

Seks, plaža i planina. Seks i plaža, plaža i planina. Planina i seks. Nekoliko pojmova. Seks i pojmovi. *Just a life*.

Sve je podvojeno kroz simulaciju. Predeli kroz fotografiju, žene kroz seksualni scenario, misli kroz pisanje, terorizam kroz modu i medije, događaji kroz televiziju. Kao da stvari postoje samo kroz tu neobičnu namenu. Možemo se zapitati da li i sam svet postoji samo u funkciji reklame koja se o njemu može napraviti u nekom drugom svetu.

Pošto je lepota jedino ona koja je stvorena plastičnom hirurzijom tela, jedina urbana lepota ona koja je nastala hirurzijom zelenih površina, jedino mišljenje ono koje nastaje plastičnom hirurzijom anketa... a evo sad, s genetskim manipulacijama i plastične hirurgije ljudske vrste.

Kultura koja je izmislila specijalizovane institute za dodirivanje tela i šerpe u kojima voda *ne dodiruje* dno, koje je toliko homogeno, suvo i veštačko da za njega ne prijanja ni kapljica vode, kao što se ni za trenutak ne dodiruju ta tela isprepletena u "filingu" i terapijskoj ljubavi. To se zove interfejs ili interakcija. To je zamenilo *face-to-face* i akciju, i zove se komunikacija. Jer *to komunicira*: neverovatno je da dno šerpe *komunicira* toplotu vodi ne dodirujući je, nekakvim vrenjem na daljinu, kao što telo *komunicira* drugom telu svoj fluid, svoj erotski potencijal preko nekakvog molekularnog površinskog napona a da ga nikad ne zavede niti uznemiri. Kôd razdvajanja toliko je dobro pogođen da se voda odvojila od šerpe i ova sad svoju toplotu prenosi *kao poruku*, a telo prenosi drugom telu svoju požudu kao poruku, kao fluid na dekodiranje. To se zove informacija i uvuklo se svugde poput fobičnog maničnog lajt-motiva koji se tiče kako erotskih odnosa tako i kuhinjskog posuđa.

U istom ludilu od asepe:

Getijev muzej, u kojem stare slike izgledaju kao nove, sjajne i vazdušaste, bez imalo patine i ispucalosti, veštački uglancane poput kulisa "*a la pompeii*" koje ih okružuju.

U Filadelfiji: jednu radikalnu sektu, MOVE, s čudnovatim pravilima kao što je istovremena zabrana autopsije i iznošenja smeća, pokupila je američka policija usmrтивši u požaru jedanaest ljudi i zapalivši trideset okolnih kuća, među kojima, kakve li ironije, i kuće svih suseda koji su tražili da se sekta uništi.

I to spada u veliko čišćenje, uklanjanje se smeće i ispucalost, stvari se vraćaju u prvobitno stanje čistoće, restaurira se. *Keep America clean.*

U prolazu ti svako upućuje osmeh, simpatično grčenje vilica pod prividom ljudske topline. To je večni osmeh komunikacije, osmeh s kojim se dete budi svesno prisustva drugih, ili kojim beznadežno traži njihovo prisustvo, poput primalnog krika čoveka koji je sam na svetu. Bilo kako bilo, ljudi vam se ovde osmehuju, ali ne iz pristojnosti niti da bi vas opčinili. Taj osmeh označava samo neophodnost osmehivanja. Poput Šeširdžijinog Mačka, on lebdi na licima još dugo posle nestanka svakog osećanja. Uvek raspoloživ osmeh, koji međutim dobro pazi da se ne ostvari i da se ne oda. On je neposredan, ali ne dopušta bliskost. On učestvuje u kriogenizaciji osećanja, uostalom pokojnik će ga poneti u svoje pogrebno stanište, u znak nade u očuvanje kontakta, čak i na onom svetu. Imunitetni, reklamni osmeh: "Ova je zemlja sjajna, ja sam divan, mi smo najbolji." To je i Reganov osmeh, vrhunac samozadovoljstva čitave američke nacije, koji je na putu da postane jedini princip vladanja. Samoporočki osmeh, nalik svim reklamnim znakovima: osmehujte se, osmehnuće vam se. Osmehujte se da biste pokazali svoju transparentnost, svoju čistotu. Osmehujte se ako nemate šta da kažete, nipošto ne skrivajte da nemate šta da kažete, ili da ste ravnodušni prema drugima. Spontano razotkrijte tu prazninu, tu duboku ravnodušnost svog osmeha, *poklonite* drugima tu prazninu i ravnodušnost, obasajte lice nultim stepenom radosti i zadovoljstva, samo se osmehujte, osmehujte... U nedostatku identiteta, Amerikanci imaju izvrsne zube.

I to štima. Regan tim osmehom dobija podršku mnogo jaču nego što bi bilo koji Kenedi dobio razumom ili političkom inteligencijom. Mnogo je uspešniji taj poziv na čisto animalno ili infantilno čestitanje i svi se Amerikanci okupljaju oko tog efekta zubne paste. Nikad nijedna ideja, pa ni same nacionalne vrednosti nisu proizvele takav efekat.

Reganov kredibilitet upravo je srazmeran njegovoj transparentnosti i ništavnosti njegovog osmeha.

Skejtborder s vokmenom, intelektualac za kompjuterom, brejkdenser iz Bronksa u frenetičnom okretanju u Roksiju ili na nekom drugom mestu, džoger, bodi-bilder: svuda ista pusta usamljenost, svuda isti narcistički odsjaj, kako telesnih tako i psihičkih sposobnosti.

Izvanredno sveprisustvo kulta tela. Telo je jedini objekat kojem se treba posvetiti, ne kao izvoru zadovoljstva, nego kao objektu besomučne nege, u opsesivnom strahu od neuspeha i podbačaja kao predznaku smrti, kojoj zapravo niko više ne vidi svrhu osim da samu sebe sprečava. Telo je uronjeno u izopačenu izvesnost o svojoj beskorisnosti, u potpunu izvesnost svog nevaskrsavanja. Naime, zadovoljstvo se postiže vaskrsavanjem tela, čime ono prevazilazi opsesivno nametnutu hormonalnu, vaskularnu i dijetetsku ravnotežu, egzorcizam putem dobre forme i higijene. Znači, telu treba izbrisati iz pamćenja zadovoljstvo kao pomilovanje, mogućnost metamorfoze u druga obličja, i zaveštati ga očuvanju utopijske i ionako izgubljene mladosti. Jer telo koje sumnja u svoje postojanje već je polumrtvo, i njegovo veličanje kroz današnji polu-joginski polu-ekstatični kult jeste pogrebna delatnost. Nega koja mu se ukazuje za života predskazuje kako će biti doterano u pogrebnom staništu, s osmehom *priključenim* na smrt.

Jer suština je u priključivanju. Nije važno *biti* niti čak *imati* telo, već biti *priključen* na svoje telo. Priključen na seks, priključen na sopstvenu želju. Prikopčan na sopstvene funkcije kao na energetske diferencijale ili video ekrane. Otkaćeni hedonizam: telo je scenario čija se čudnovata tirada o higijeni odvija u trčanju između bezbrojnih sala za rekulturaciju, muskulaciju, stimulaciju i simulaciju,

od Venecije (Kalifornija) do Tupanga kanjona, koje odslikavaju kolektivnu opsesiju bespolnosti.

Na to se nadovezuje druga opsesija: priključivanje na sopstveni mozak. Ono što ljudi posmatraju na ekranima svojih kompjutera jeste funkcionisanje sopstvenog mozga. Danas se više ne gleda u jetru ili iznutricu, niti u srce i izraz lica, nego jednostavno u mozak, čije milijarde spojeva treba učiniti vidljivim i prisustvovati njegovom radu kao u video-igri. Sav taj cerebralni i elektronski snobizam odiše neizmernom izveštačenošću – daleko od nekakve više antropologije, to je samo znak jedne pojednostavljene nauke koja se svodi na terminalno ispravljanje kičmenog stuba. Ali, nema razloga za zabrinutost: sve je to mnogo manje naučno i operacionalno nego što se obično smatra. Zapanjuje nas prosto *spektakl* mozga i njegovog funkcionisanja. Voleli bismo da možemo da vidimo odvijanje svojih misli – a i to je prosto sujeverje.

Tako je s univerzitetskim stručnjakom koji se hvata ukoštac sa svojim kompjuterom i neumorno ispravlja, dorađuje, razrađuje, pretvarajući tu vežbu u nekakvu beskonačnu psihoanalizu, pamteći sve da bi izbegao krajnji rezultat, da bi odložio događanje smrti i fatalno događanje pisanja, zahvaljujući večnom *feed-back-u* s mašinom. To je čarobni instrument egzoterične magije – sva se interakcija zapravo uvek svodi na beskonačni dijalog s mašinom – pogledajte samo dete ispred kompjutera u školi: mislite da je postalo interaktivno, da je otvoreno prema svetu? a u stvari je samo uspostavljeno integralno kolo dete-mašina. Intelektualac je, pak, najzad dobio isto što i tinejdžer sa zvučnim stubom i vokmenom: spektakularnu desublimaciju misli, svoje pojmove naslikane na ekranu!

U Roksiju, zvučno izolovani bar dominira nad podijumom kao što u kontrolnom tornju dominiraju ekrani ili kao što kabina za tehničare nadvisuje televizijski studio. Dvorana je fluorescentna sredina sa – tačkastim osvetljenjem, stroboskopskim efektima, igračima koje obasjavaju topovi – istim efektima kao na ekranu. *I svi su toga svesni.* Danas je za svaku dramaturgiju tela, za svaki performans, kontrolni ekran neophodno potreban – ne zato da bi se u njemu s udaljenošću i magičnošću ogledala videli ili odrazili učesnici, već za trenutno odslikavanje bez dubine. Video, posvuda, služi samo u tu svrhu: ekran za ekstatički odsjaj koji više nema veze s klasičnom slikom, prizorom ili teatralnošću i koji uopšte ne služi za igranje ili samoposmatranje, već za *priključivanje na samog sebe.* Bez tog strujnog kola, bez te kratke i trenutne mreže koju samopriključivanjem stvaraju neki mozak, objekat, događaj ili diskurs, bez tog neprekidnog videa ništa danas nema smisla. Video stadijum smenio je stadijum ogledala.

To nije narcizam, i taj se pojam neprikladno koristi u opisivanju ove pojave. Video ili stereo kultura ne razvijaju narcističku imaginarnost već stvaraju efekat besomučne autoreferentnosti, kratak spoj koji trenutno priključuje isto na isto, i time ujedno podvlači svoj površinski intenzitet i svoju dubinsku beznačajnost.

To je specijalni efekat našeg doba. Tu spada i zaludenost polaroidom: držati skoro simultano objekat i njegovu sliku, kao da se ostvaruje ono staro fizičko ili metafizičko shvatanje svetlosti po kojem svaki objekat izlučuje dvojnike ili negative samog sebe koje mi hvatamo pogledom. To je san. To je optička materijalizacija jednog magijskog postupka. Polaroidna fotografija nalik je ekstatičkoj slici ispaloj iz stvarnog predmeta.

Zaustavlja se pretovareni konj, ne zaustavlja se džoger koji džogira. S penom na ustima, misli usredsređenih na unutrašnje odbrojanje, na onaj trenutak u kojem prelazi u sumračno stanje, nemojte ga slučajno zaustaviti da pitate koliko je sati, smoždiće vas. On nema amove u ustima, ali možda ima tegove u rukama ili na struku (gde je ono doba kad su devojke nosile grivne na člancima?). Ono što je za isposnika iz III veka bilo samoodricanje i gorda nepomičnost, za njega je mišićna iscrpljenost tela. On je brat po iznurivanju onih koji se svesno premaraju u teretana, na komplikovanim mašinama s hromiranim zglačcima i zastrašujućim medicinskim protezama. Postoji direktna veza od srednjovekovnih sprava za mučenje, preko pokreta u serijskoj industrijskoj proizvodnji, do tehnika bildovanja pomoću mehaničkih proteza. Džoging je, poput dijetetike ili bodi-bildinga i mnoštva drugih stvari, novi vid voljnog ropstva (to je takođe novi vid preljube).

Nesumnjivo, džogeri su pravi Novovremeni Sveci i protagonisti lagane Apokalipse. Smak sveta najbolje dočarava čovek koji trči sam svojim putem po nekoj plaži, umotan u zvuke s vokmena, učauren u samotničko žrtvovanje energije, ravnodušan čak i prema opštoj katastrofi zato što za njega uništenje može biti samo plod sopstvenih napora, iscrpljivanja u sopstvenim očima beskorisnog tela. Primitivni su ljudi u očajanju izvršavali samoubistvo plivajući ka pučini do iznemoglosti, džoger izvršava samoubistvo trčeći tamo-amo po obali. Pomamljenog pogleda, ubalavljenih usta, nemojte ga zaustavljati, udariće vas ili će nastaviti da igra pred vama kao mahnit.

Jedina beda slična njegovoj jeste beda čoveka koji jede sam stojeći usred grada. Ima u Njujorku tih olupina druželjubivosti koje se više ni ne kriju dok proždiru otpatke pred svetom. Ali to je ipak beda urbane, industrijalizo-

vane sredine. Hiljade ljudi koji trče sami, svako za sebe, ne mareći za druge, sa stereofonskim fluidom u glavi koji im izvire na oči, to je svet iz *Blejdranera, postkatastrofički svet*. Ne primećivati čak ni prirodno svetlo Kalifornije, niti planinski požar koji je vrućim vetrom oduvan deset milja ka pučini i u dim obavio naftne platforme, ne videti ništa od svega toga i tvrdoglavo trčati sve dok se bičevanjem limfnih žlezda ne dosegne žrtveno iscrpljenje, to je zaista znak onostranog. Poput proždrljivca koji ne prestaje da se goji, ploče koja se unedogled vrti po istoj brazdi, ćelija tumora koje kvasaju, svega što je izgubilo formulu za zaustavljanje. Čitavo ovo društvo, uključujući i aktivno i produktivno stanovništvo, svi trče svojim putem zato što su izgubili formulu za zaustavljanje.

Sve jakne, trenerke, lepršavi šorcevi i vrećaste pamučne majice, *easy clothes*: sve su to noćni haljeci i svi ti ljudi koji opušteno trče i hodaju u stvari nisu izašli iz sveta noći – s tom odećom koja pluta u stvari pluta njihovo telo u toj odeći, oni sami plutaju u sopstvenom telu.

Anoreksična kultura: kultura gnušanja, izgnanstva, antropoemije, odbacivanja. Tipična za fazu oblapornosti, zasićenja, prezasićenosti.

Anoreksičar to najavljuje više poetično, poricanjem. On poriče nedostatak. On kaže: ni u čemu ne oskudevam, dakle neću da jedem. Oblaporni, nasuprot njemu, odbija punoću, sitost. On kaže: oskudevam u svemu, zato jedem bilo šta. Anoreksičar nedostatak prevladava prazninom, oblaporni punoću prevladava prepunjenošću. Oba su rešenja ekstremno homeopatska, rešenja putem istrebljenja.

Džoger je pak odabrao drugačije rešenje, ne može se reći da on troši energiju nego pre da je povraća u trčanju, da povraća samog sebe. On teži da dostigne ekstazu

umora, sumračno stanje mehaničkog uništenja, kao što anoreksičar teži vrhuncu organskog poništenja, ekstazi praznog tela, kao što oblaporni teži vrhuncu dimenzionog uništenja, ekstazi punog tela.

Najnovija opsesija američkog javnog mnjenja: seksualno zlostavljanje dece (*sexual abuse*). Zakon nalaže da se o deci u najmlađem uzrastu moraju starati dva negovatelja, u strahu od neproverljivog seksualnog zlostavljanja. Dok slike nestale dece ukrašavaju kese u samouslugama.

Sve zaštititi, sve otkriti, sve opisati – opsesivno društvo.

Save time. Save energy. Save money. Save our souls – fobično društvo.

Low tar. Low energy. Low calories. Low sex. Low speed – anoreksično društvo.

Začudo, u tom svetu gde svega ima u obilju, sve se čuva, sve se štedi. Da li je to opsesivnost jednog mladog društva koje se brine za zaštitu budućnosti? Čini se da je pre reč o predosećanju opasnosti, utoliko skrivenije ukoliko je manje opravdana. Obilje stvara halucinaciju za onim žarom iz doba nemaštine i nestašice, koji treba svladati pomoću homeopatskih disciplina. Nema drugog uzroka toj dijeti, kolektivnoj dijetetici, ekološkoj kontroli, iznurivanju tela i zadovoljstava. Čitavo se društvo upinje da porekne da je reč o osveti preuhranjenih božanstava, ugušenih obiljem. Naravno da je naš suštinski problem danas da se odupremo oblapornosti.

Sve popisati, sve uskladištiti, sve memorisati.

Slonove zakopane u tečnoj smoli, fosilizovane u crnoj mineralnoj viskoznosti, lavove, mamute, vukove koji su se parili po ovim ravnicama Los Anđelesa i koji su bili prve, preistorijske žrtve naftnih fleka – a danas su po drugi put pokopani u Henkok Parku, u muzeju posvećenom vero-

nauci preistorije. U skladu s moralnim kodeksom, sve je prikazano vrlo ubedljivo – Amerikanci su ljudi s *ubedenjem*, ubedeni u sve, i koji nastoje da ubede. Jedan od vidova njihove iskrenosti ogleda se u toj upornosti da rekonstruišu sve što pripada onoj prošlosti i istoriji koje nisu bile njihove, a koje su dobrim delom uništili ili razblažili. Renesnasne dvorce, fosilne slonove, Indijance u rezervatima, sekvoje na hologramima...

Popisujući u kompjutere svakog živog stvora iz civilizovanih krajeva (nastanjenih belcima), Mormoni iz Solt Lejk Sitija samo postupaju poput svih ostalih Amerikanaca, koji se svugde i uvek ponašaju kao misionari. Nikad nije kasno za obnavljanje priče o poreklu. To im je sudbina: pošto nisu imali primat u istoriji, imaće čast da prvi obesmrte sve stvari rekonstrukcijom (fosilizacijom za koju su prirodi bili potrebni milioni godina, oni danas postižu trenutno muzeifikacijom). Ali shvatanje koje Amerikanci imaju o muzejima mnogo je šire od našeg. Sve je vredno zaštite, mumifikacije, restauracije. Sve može doživeti ponovno rođenje, ono večno rođenje simulakruma. Amerikanci ne samo da su misionari nego su i anabaptisti: pošto su promašili prvobitno krštenje, sanjaju o tome da sve krste po drugi put, pridajući pritom vrednost samo tom naknadnom posvećenju koje je, kao što znamo, ponovljeno izdanje onog prvog, ali *stvarnije* – što je savršena definicija simulakruma. Svi su anabaptisti sektaši, ponekad i vrlo zagriženi, a Amerikanci nisu izuzetak. Da bi rekonstruisali tačan oblik stvari, da bi ih predstavili na dan Strašnog suda, spremni su i na uništavanje i istrebljivanje – Toma Mincer bio je anabaptist.

Nije slučajno što baš Mormoni rukovode najvećim projektom kompjuterizacije na svetu: popisivanjem dvadeset generacija smrtnika u svim zemljama sveta, popisivanjem

u svojstvu drugog krštenja i obećanja spasenja. Jevandelizacija je postala misija mutanata, vanzemaljaca, i njen napredak (?) zasnovan je na najnovijim metodama skladištenja u memorije, koje je pak ostvarljivo zahvaljujući dubokom puritanizmu informatike, visoko kalvinističke i presbiterijanske discipline, koja je nasledila univerzalnu naučnu rigidnost od tehnika spasenja duše dobrim delima. Kontrareformacijske metode katoličke crkve, sa svojim naivnim sakramentalnim obredima i kultovima i starim narodskim verovanjima nikad se nisu mogle meriti s tom modernošću.

Executive Terminal

Basic Extermination

Metastatic Consumption

Opstanak je svuda na dnevnom redu, možda usled nejasne mučnine za životom ili kolektivne želje za katastrofom (ali sve to ne treba preozbiljno shvatiti: to je i poigravanje s katastrofom). Naravno, čitava ta lepeza mogućnosti za preživljavanje – dijetetika, ekologija, zaštita sekvoja, foka ili ljudske vrste – teži da dokaže da smo zaista živi i zdravi (kao što su sve bajke izmišljene da bi dokazale da je stvarni svet zaista stvaran). Što nije tako izvesno. Jer ne samo da činjenica življenja nije stvarno potvrđena, već je paradoks ovog društva u tome da čovek više ne može ni umreti, jer je već mrtav... U tome je prava draž iščekivanja. I ona se ne zasniva samo na strahu od atomskog rata, već i na lakoći življenja, usled koje opstajemo. U slučaju nuklearne katastrofe nećemo imati ni vremena da umremo, niti ćemo biti svesni da umiremo. Ali već sada, u ovom prezaštićenom društvu, više nemamo svest o smrti pošto smo neosetno prešli u stanje prevelike lakoće življenja.

Holokaust je već anticipirao takvo stanje. Deportovanima u logore smrti bila je oduzeta upravo mogućnost da raspolazu svojom smrću, da se s njom poigraju, da je shvate kao ulog, žrtvovanje: oduzeta im je moć da umru. To nam se događa svima, u sporim homeopatskim dozama, usled samog razvoja naših sistema. Eksplozije i istrebljenja (Aušvic i Hirošima) odigravaju se i dalje, samo što su dobili gnojni endemski vid, ali se nastavlja lančana reakcija, širenje zaraze, odvijanje virusnih i bakterioloških procesa. Izlazak iz istorije jeste upravo svečano otvaranje te lančane reakcije.

Simptom takvog stanja stvari i nesumnjivo najteži znak nazadovanja vrste jeste opsesivna želja za preživljavanjem (a ne za življenjem). Jer, ako posmatramo njene najnovije forme, atomska skloništa, kriogenizaciju, forsirane terapije, vidimo da su to zapravo forme istrebljivanja. Da bi se izbeglo umiranje traži se kakva bilo zaštitna kapsula za ekstrakciju. Otuda treba smatrati ohrabrujućom činjenicu da se stanovništvo vrlo brzo zasitilo priča o atomskoj zaštiti (tržištem skloništa, kao i tržištem umetničkih slika ili luksuznih jahti može se još samo zasenjivati prostota). Izgleda da su ljudi, umorni od ucenjivanja atomskim ratom, odlučili da na to više ne nasedaju i da ne obraćaju pažnju na pretnju od razaranja, uz možda nejasnu svest da je ona slabo ostvarljiva. Lep primer vitalnog reagovanja pod prividom rezignacije. "Ako treba umreti, bolje umreti pod vedrim nebom nego u podzemnom sarkofagu". Samim tim, ucenjivanje prestaje, i život teče dalje.

Veliki scenario nuklearne pretnje, teatralni pregovori, "rat zvezda", svi su umorni od tolikih apokaliptičkih vizija, i u stvari se brane od njih nedostatkom mašte. Nisu upalili čak ni pokušaji da se ta mašta probudi filmovima kao što je *Dan posle*, ništa nije moglo učiniti uverljivim taj nuklearni scenski prizor, ili besprizornost. Kad su u pitanju

tako osetljive stvari (kao što je i rak) zamišljanje smrti ima za posledicu prizivanje fatalnog događaja. Stoga veliku nadu i veoma važnu političku činjenicu predstavlja to ćutanje i nezainteresovanost masa prema nuklearnom patosu (bilo da im ga serviraju nuklearne sile ili borci protiv nuklearnog rata).

U jednoj naučno-fantastičnoj priči, nekoliko povlašćenih nalaze se jednog jutra u okruženju luksuznih planinskih vila, opkoljeni providnom i nepremostivom preprekom – staklenom ogradom koja se tu stvorila preko noći. Iz svog zastakljenog komfora još mogu da razaznaju spoljni svet, stvarni svet od kojeg su odsečeni, i koji stoga ponovo postaje idealan, ali prekasno je. Povlašćeni će umreti u svom akvarijumu, poput zlatnih ribica. Neki mi univerzitetski kampusi stvaraju isti utisak.

Skriven među jelama, poljima, rekama (na jednom starom ranču koji je poklonjen univerzitetu), naseljen međusobno nevidljivim paviljonima i u njima isto toliko nevidljivim ljudima, leži Santa Kruz. Poput Bermudskog trougla ili Santa Barbare, u njemu sve nestaje, sve se apsorbuje. Totalna decentrisanost, totalna zajednica. Posle idealnog grada budućnosti, idealno utočište. Ništa ne konvergira, ni saobraćaj, ni arhitektura, ni autoritet. Ali otud su bilo kakve demonstracije nemoguće: gde bi bilo mesto okupljanja? Demonstracije mogu samo da kruže po šumi, pod pogledom samih učesnika. Od svih kalifornijskih kampusa, poznatih po prostranosti i udobnosti, ovaj je najviše idealizovan, najviše naturalizovan. On sublimira sve lepote. Slavni arhitekti projektovali su zgrade oko kojih se prostiru Karmelski i Montrejski zaliv. Ako igde već postoji društvenost budućnosti, onda je to ovde. Ali upravo ta sloboda, zaštićena istovremeno vegetalnom udobnošću i univerzitetskom otvorenošću ponovo postaje

zatočenica same sebe, zatvorena u prirodnu i društvenu prezaštićenost koja na kraju rađa iste strahote kao zatvorski svet (zatvorski sistem, *zahvaljujući zidovima*, može pod izvesnim uslovima da evoluiru prema utopiji brže nego otvoreni društveni sistem). Ovde je društvo oslobođeno više nego igde, otvorene su psihijatrijske bolnice, prevoz je besplatan – a paradoksalno, taj se ideal zatvorio u sebe, kao iza staklenog zida.

Rajska i involutivna iluzija, "Pacifički zid", kako kaže Liotar, zid od kristala koji ograđuje Kaliforniju u sopstvenom blagostanju. Ali zahtev za srećom nekad je bio okeanski i oslobađajući, dok ovde pre uranja u fetusnu tišinu. Ima li još strasti, ubistava, nasilja u toj čudnovatoj plišanoj, šumovitoj, umirovljenoj, druželjubivoj republici? Ima, ali nasilje je autističko, reakciono. Nema zločina iz strasti, ali je bilo silovanja i slučajeva ubistava po desetak žena u dve godine pre nego što se otkrije ubica. Fetusno nasilje, prirodno koliko i automatsko pisanje, koje odražava, više nego stvarna agresivnost, nostalgiju za starim zabranama (zašto se povećava broj silovanja s porastom seksualnih sloboda?).

Sentimentalnost mešoviti spavaonica otvorenih prema šumi, kao da sama priroda može biti druželjubiva i materska, zalog seksualnog otvaranja i ekologije naravi, kao da priroda može da bude blagonaklona prema nekom ljudskom društvu, kojegod bilo, kao da se prema njemu, po napuštanju surovog sveta magije, može imati drugačiji odnos osim *stoičkog*, osim stoički definisane nepredvidljive neumoljive neophodnosti kojoj treba suprotstaviti još veći izazov i slobodu. Ovde nema ni traga herojskom poimanju sudbine. Sve odiše nekom sentimentalnom pomirenošću s prirodom, sa seksom, s ludilom, s istorijom takođe (kroz marksizam u prerađenom i dopunjenom izdanju).

Nalik mnogim drugim aspektima savremene Amerike, Santa Kruz je deo *post-orgičkog sveta*, svet posle velikih socijalnih i seksualnih konvulzija. Preživeli posle orgije – seksa, političkog nasilja, Vijetnamskog rata, krstaškog pohoda na Vudstok, ali i etničkih i antikapitalističkih borbi i istovremene strasti za novcem, strasti za uspehom, tvrdih tehnologija, itd. ukratko, čitave orgije modernosti – preživeli su svi na broju, džogiraju u tribalizmu, sličnom elektronskom tribalizmu Silikonske Doline. Dezintenzifikacija, decentracija, klimatizacija, blage tehnologije. Raj. Ali sasvim mala izmena, da kažemo konverzija za nekoliko stepeni, bila bi dovoljna da ga zamislimo kao pakao.

Obrt na seksualnom planu. Gotova je orgija, gotovo je oslobađanje, ne traži se više seks, traži se pol (*gender*), to jest istovremeno imidž i genetska formula. Ne postavlja se više pitanje požude i uživanja, već pitanje genetske formule i seksualnog identiteta (pronaći!). Posle kulture zabranjenog, nastupila je jedna nova erotska kultura, (*"What are your prerequisites for sex? – The door has to be locked, the lights have to be out, and my mother has to be in another State"*), nastupila je kultura preispitivanja sopstvene definisanosti: "Imam li ja pol? Kojeg sam pola? Da li je, konačno, neophodno imati pol? U čemu je razlika u polovima?" Posle oslobađanja, svi su ostali u stanju nedefinisanosti (uvek ista priča: pošto ste se oslobodili, prinuđeni ste da se zapitate ko ste). Potvrđivanje ženske seksualnosti postalo je, posle jednog pobeđničkog perioda, isto toliko osetljivo koliko i potvrđivanje muške seksualnosti. Niko ne zna na čemu je. Zbog toga se toliko vodi ljubav i toliko prave deca: eto bar dokaza da je za nešto još potrebno dvoje, *da neka razlika još postoji*. Ali ne zadugo. Već je žena koja radom vaginalnih mišića može

da oponaša efekat muške penetracije dobar primer autoreferencijalnosti i ekonomije razlika – ona je bar našla svoju formulu.

Ali opštiji je problem nerazlikovanja, usled smanjenog ispoljavanja polnih odlika. Znaci muškosti naginju ka nultom stepenu, ali i znaci ženskosti takođe. U tom se spletu okolnosti rađaju novi idoli, koji prihvataju izazov nedefinisanosti i koji se igraju mešanja polova. *Gender benders*. Ni muško, ni žensko, ali ni homoseksualno. Boj Džordž, Majkl Džekson, Dejvid Bouvi... Dok su idoli prethodne generacije bili eksplozivno oličenje seksa i uživanja, ovi današnji svima postavljaju pitanje *igre* različitosti i sopstvene nedefinisanosti. Ti idoli su izuzeci. U nedostatku identiteta, većina njih traga za "modelom vrste", za generičkom formulom. Treba pronaći jedinicu razlikovanja. Zašto ne u modi ili u genetici? Odevni imidž, celularni imidž. Bilo koja glupost je dobra, bilo koji idiom. Pitanje razlike mnogo je važnije od pitanja uživanja. Da li je to modalna, post-moderna verzija seksualne revolucije koja je već prevaziđena (u svakom slučaju, nije više u modi), ili je reč o biosociološkoj mutaciji percepcije sebe samoga, zasnovanoj na ukidanju prioriteta seksualnog, koji je obeležavao celo moderno doba? *Gender Research: a New Frontier?*

U krajnoj liniji, neće biti muškog i ženskog roda, već samo razvejanih pojedinačnih polova koji se odnose samo na sebe same i od kojih svaki upravlja sobom kao autonomnim preduzećem. Kraj zavođenja, kraj razlikovanja i kliženje ka drugom sistemu vrednosti. Uočava se začuđujući paradoks: seksualnost će možda opet postati sekundarna stvar, kao u nekolicini prethodnih društava, nesamerljiva s drugim jačim simboličkim sistemima (rođenjem, hijerarhijom, asketizmom, slavom, smrću). Time bi se dokazalo da, sve u svemu, seksualnost nije bila

najvažniji model nego samo jedan od mogućih. Ali koji mogu biti danas ti novi modeli (jer su svi drugi u međuvremenu iščezli)? Model koji se možda nazire jeste jedan tip performantnog ideala, genetskog ispunjenja sopstvene formule. U poslovima, emocijama, poduhvatima ili uživanjima svako će nastojati da razvija svoj optimalni program. Svakom svoj kod, svakom svoja formula. Ali i svakom svoj imidž, svakom svoja slika. Možda nešto nalik genetskom imidžu?

Irvin: nova Silikonska Dolina. Elektronske fabrike bez otvora, nalik na integralna kola. Pustinjska zona dodeljena jonima i elektronima, nadljudsko mesto nastalo iz jedne neljudske odluke. Ironijom sudbine, tu, na brežuljcima Irvina, snimana je *Planeta majmuna*. Ali na travnjaku, američke veverice nam govore da je sve u redu, da se Amerika brine za svoje životinje, za sebe i za ostatak sveta, da u svakom srcu postoji po jedna usnula veverica. Čitava filozofija Volta Diznija jede vam iz ruke s tim lepim životinjicama sivog krzna. Meni se, naprotiv, čini da se iza nežnog oka svake od njih krije ledena i surova zver, čiji vas strah vreba... Na istom tom travnjaku s vevericama stoji zaboden natpis tamonekog isusovskog udruženja: *Vietnam Cambodia Lebanon Grenada – We are a violent society in a violent world!*

Noć veštica uopšte nije zabavna. Taj sarkastični praznik pre odražava pakleni dečji zahtev za osvetom prema svetlu odraslih. Zloslutnu silu čija pretnja lebdi nad tim svetom, srazmernu njegovoj odanosti prema toj istoj deci. Iza prerušavanja i poklona krije se nezdrava dečja veštičarija – ljudi gasu svetla i kriju se, da im deca ne bi dosađivala. I nije slučajno što neki guraju igle ili oštrice briača u jabuke i kolače koje im dele.

Smehovi na američkoj televiziji zamenili su horove iz grčkih tragedija. Oni su neumoljivi, i pošteđuju još samo vesti, berzanske izveštaje i vremensku prognozu. Ali toliko su opsesivni da ih čujemo i iza Reganovog glasa ili vesti o porazu Marinaca u Bejrutu, čak i iza reklama. Oni su čudovište iz *Osmog putnika* koje se šunja po svim instalacijama svemirskog broda. Sarkastična ushićenost jedne puritanske kulture. U drugim zemljama smejanje se ostavlja na volju gledaocu. Ovde je njegov smeh prenet na ekran, postao je deo predstave, sam ekran je taj koji se smeje i dobro se zabavlja. Preostaje vam samo zgražanje.

Vijetnam na televiziji (pleonazam, pošto je to već bio televizovani rat). Amerikanci koriste dva osnovna oružja: avijaciju i informaciju. To jest fizičko bombardovanje neprijatelja i elektronsko bombardovanje ostatka sveta. To je neteritorijalno oružje, dok su sve vijetnamsko oružje i sva njihova taktika u ljudima i teritoriji.

Iz tog razloga rat su dobile obe strane: Vijetnamci na terenu, a Amerikanci u mentalnom elektronskom prostoru. I dok su jedni odneli ideološku i političku pobjedu, drugi su napravili *Apokalipsu danas*, koja je obišla ceo svet.

Američki opsesivni strah da se svetla ne pogase. Svetla u kućama gore po čitavu noć. U neboderima, kancelarije su osvetljene i kad su prazne. Na autoputevima, usred dana, kola se voze s upaljenim farovima. U Palms aveniji u Veneciji, na jednoj maloj bakalnici u kojoj se prodaje pivo, u četvrti u kojoj nema žive duše posle sedam sati uveče, gori zeleno-narandžasta neonska reklama čitave noći uprazno. Da ne govorimo o televiziji programiranoj dvadeset četiri sata dnevno, koja često halucinantno radi u kućnim odajama gde nikog nema ili u praznim hotelskim sobama poput hotela u Portervilu, u kojem vode nema,

zavese su pocepane, vrata razvaljena, ali na fluorescentnom ekranu u svakoj sobi spiker je opisivao uzletanje svemirskog broda. Nema ničeg tajanstvenijeg od televizora koji radi u praznoj sobi, to je mnogo čudnije od čoveka koji priča sam naglas ili žene koja sanjari s rukama u brašnu. Kao da vam se obraća neka druga planeta, odjednom televizija otkriva svoje pravo lice: video snimak jednog drugog sveta, koji se u suštini ne obraća nikome i nezainteresovano deli svoje slike, ravnodušan i prema sopstvenim porukama (sasvim dobro zamišljamo kako radi i posle nestanka čovečanstva). Ukratko, u Americi se ne dopušta da zavlada noć ili odmor, niti da se prekine tehnološki proces. Sve mora stalno da bude u pogonu, da nema predaha veštačkoj ljudskoj moći, da se ukine smenjivanje prirodnih ciklusa (godišnjih doba, dana i noći, toplote i hladnoće) u korist jednog često apsurdnog funkcionalnog kontinuuma (s istom odbojnošću u suštini kao prema smenjivanju istinitog i lažnog: sve je istinito, ili smenjivanju dobrog i lošeg: sve je dobro). To se može objasniti strahom ili fobijom i reći da je taj neproduktivni utrošak zapravo rad žalosti. Ali ono što je apsurdno i divljenja je dostojno. U osvetljenim neboderima usred noći, u klima-uređajima koji rashlađuju prazne motele u pustinji, u veštačkom osvetljenju usred dana ima nečeg nerazumnog i zadržujućeg. Da li je to besmisleni luksuz bogatog društva koje strepi od gašenja vatri koliko i preistorijski lovac u noći? Ima ponečeg od svega toga. Ali zapanjuje opčinjenost izveštačenošću, energijom, prostorom, i to ne samo prirodnim prostorom: prostor je prostran i u njihovim glavama.

Svaka svetska sila ima svoju monumentalnu aleju, koja je sazidana kao sažeta predstava carstva da bi u perspektivnom skraćanju odavala utisak njegove beskonačnosti. Ali

actečki Teotihuakan ili egipatska Dolina kraljeva ili pak Versaj Luja XIV sazidani su u njima svojstvenom arhitektonskom stilu. Ovde, u Vašingtonu, ogromni prospekt od Linkolnovog Memorijala do Kapitola sačinjen je od niza uzastopnih muzeja koji prepričavaju čitavu našu planetu od kamenog do svemirskog doba. To celini daje prizvuk naučne fantastike, kao da je cilj bio sakupiti sve znake zemaljskih poduhvata i kulture da bi ih video vanzemaljac. Otud je Bela Kuća, koja iz neposredne blizine nad svim time nenametljivo bdi i sama nalik muzeju, muzeju svetske moći, ovenčana zaštitnom udaljenošću i belinom.

Ništa se ne može meriti s nadletanjem Los Anđelesa noću. Unedogled svetleća, geometrijska, užarena ogromnost, koja se ukazuje u procepu oblaka. Jedino pakao Hijeronimusa Boša stvara takav utisak žeravice. Prigušeno svetlucanje u svim smerovima, ka Vilšajru, Linkolnu, Sansetu, Santa Moniki. Nad dolinom San Fernando već vidite horizontalni beskraj, u svim pravcima. Ali kad preletite planinu, iskršava vam pred očima deset puta veći grad. Nikad pogled nije bio niti će biti podvrgnut takvoj ekstenziji, ni more ne daje taj utisak, jer nije geometrijski izdelfeno. Takve paralele, granične tačke i vazdušne perspektive ne pruža ni neujednačeno, raspršeno svetlucanje evropskih gradova. To su srednjovekovni gradovi. Ovaj grad noću sažima čitavu buduću geometriju mreža ljudskih odnosa, užareno apstraktnih, svetleće prostranih, astralnih po reprodukciji do u beskraj. Malholand drajv noću predstavlja tačku gledišta vanzemaljca na planetu Zemlju, ili obratno, viziju zemaljca o galaktičkoj metropoli.

Zora u Los Anđelesu, na brežuljcima Holivuda. Jasno se oseća da je, samo okrznuvši Evropu, sunce izašlo tek

ovde, nad ovom ravanskom geometrijom gde je njegova svetlost još uvek ona nedirnuta svetlost oboda pustinje.

Stabljike palmi njišu se ispred elektronskog reklamnog panoa kao jedini vertikalni znaci u ovoj ravanskoj geometriji.

U šest sati ujutru, neki čovek već telefonira iz govornice ispred "Beverley Terrace" hotela. Noćne reklame se gase, dnevne se pale. Svetlost svugde odaje i osvetljava odsustvo arhitekture. To čini lepotu ovoga grada, prsnog i srdačnog ma šta se pričalo o njemu: jer je on zaljubljen u svoju bezgraničnu horizontalnost koliko i Njujork u svoju vertikalnost.

Los Angeles Freeways.

Neizmeran spontani spektakl auto-mobilnog saobraćaja. Totalni kolektivni čin, dvadeset četiri sata dnevno, u režiji celokupnog stanovništva. Zahvaljujući veličini projekta i nekakvom prećutnom sporazumu koji povezuje čitav ovaj krvotok, cirkulisanje ovde doseže stadijum dramatične privlačnosti i simboličke organizacije. Same mašine, sa svojom fluidnošću i automatskim upravljanjem, stvorile su sebi okružje po sopstvenoj meri u koje se lagano uklapamo, na koje se priključujemo kao na televizijski kanal. Nasuprot našim evropskim autoputevima, koji predstavljaju jednosmerne, neuobičajene pravce i mesta izgnanstva (Virilio), sistem američkih *freeways* jeste mesto integracije (priča se čak da u njima čitave porodice neprekidno cirkulišu nikad ne napuštajući svoje kuće putujuće). To stvara drugačije stanje duha, tako da evropski vozač vrlo brzo odustaje od svojih agresivnih laktaških navika, od svojih individualnih reakcija i prihvata pravila ove kolektivne igre. Tu se ogleda nešto od one slobode cirkulisanja u pustinjama, a Los Anđeles je, po ekstenziv-

nosti, samo njihov nastanjeni fragment. *Freeways* stoga ne izobličuju grad ili predeo, već samo prolaze kroz njega i raspliću ga ne dirajući u pustinjski karakter metropole, i idealni su za jedino pravo uživanje: cirkulisanje.

Onome ko poznaje američke autoputeve poznata je litanija znakova. *Right lane must exit*. To *must exit* uvek mi je ličilo na prst sudbine. Treba izaći, prognati se iz tog raja, napustiti taj autoput providenja koji nikuda ne vodi, ali gde sam u društvu svih. Jedino istinsko društvo, jedino ovde toplina, toplina kolektivne propulzije, kompulzije, nalik leminzima u samoubilačkom otiskivanju ka pučini, zašto bih se upinjao da se tome otmem i da se vratim u individualnu putanju, u izlišnu odgovornost? *Must exit*: osuda, osuda igraču koji biva prognan iz jedinog – izlišnog i slavodobitnog – vida kolektivnog postojanja. *Through traffic merge left*: sve vam se kaže, sve vam se najavljuje. I samo čitanje znakova neophodnih za opstanak stvara izvanredan osećaj nehotične lucidnosti, refleksnog, trenutnog i laganog “učestvovanja”. Funkcionalnog učestvovanja, kojem odgovaraju tačno utvrđeni pokreti. Trake koje divergiraju ka Venturi i San Diegu ne napuštaju se, one se razdvajaju. U svako doba dana, približno isti broj vozila razdvaja se ka Holivudu, ili ka Santa Moniki. Čista energija, statistika, ritualno odvijanje – ujednačenost protoka ukida pojedinačna odredišta. Poput draži rituala: imate čitav prostor pred sobom, kao što rituali imaju čitavo vreme pred sobom.

Suština nije u tome da se proučava sociologija ili psihologija automobila. Suština je u vožnji, iz koje se više saznaje o društvu nego iz svih naučnih disciplina zajedno.

Taj manir isparkiravanja američkih automobila, gipkog uzletanja, zahvaljujući automatskim upravljačima i pro-

gramiranom upravljanju. Odlepiti se bez napora, bešumno gutati prostor, kliziti bez trzaja (glatkoća puteva i autoputeva je izuzetna, ravna joj je samo fluidnost mašina), kočiti trenutno ali nežno, ubrzavati kao na vazdušnom jastuku, ne strahovati od onoga što sustižete ili od onoga što vas pretiče (ovde postoji prećutni sporazum o kolektivnoj vožnji, u Evropi postoje samo saobraćajni propisi) – sve to stvara novo iskustvo prostora, i čitavog društvenog sistema u isti mah. Sva saznanja o američkom društvu sažeta su u antropologiji običaja u vožnji – mnogo poučnijih od političkih ideja. Pređite deset hiljada milja kroz Ameriku i znaćete više o toj zemlji nego svi sociološki i politikološki instituti zajedno.

Grad je svakako prethodio mreži autoputeva, ali danas se čini kao da se čitava metropola sazidala oko tog krvotoka. Isto tako, američka stvarnost prethodila je ekranu, ali danas sve navodi na pomisao da je ona, takva kakva je, sazdana u funkciji ekrana, da predstavlja odsjaj jednog džinovskog ekrana, ne zato da bi sve ličilo na platonovsku igru senki, nego da bi izgledalo uzvišeno kao da je ovenčano oreolom svetlosti s ekrana. Pored protoka i mobilnosti, ekran i njegov odsjaj predstavljaju suštinsko određenje svakodnevnog događaja. Stapanje kinetike i kinematike stvara jedan mentalni sklop, jednu globalnu percepciju koja je različita od naše. To prethođenje pokretljivosti, prethođenje ekrana nad stvarnošću, nikad nije postojalo na isti način u Evropi, gde stvari najčešće imaju statički vid teritorije i opipljivu formu materije.

U stvari, film nije tamo gde mi mislimo da je, a pogotovu nije u masovno posećenim studijima, filijalama Diznilenda (studiji Univerzala, Paramaunta, itd). Ako smatramo da je čitav Zapad hipostaziran u Americi, Amerika u Kaliforniji,

a ova pak u Metro Goldwin Majeru i Diznilendu, onda je ovde mikrokosmos Zapada.

U stvari, ovde vam se prikazuje propast i ruglo kinematografske iluzije, kao što vam se u Diznilendu prikazuje parodija imaginarnog sveta. Zlatno doba kinematografije i starova svedeno je na nekoliko veštačkih efekata tornada, bednih kulisa i detinjastih trikova na koje se narod pravi da naseda da ne bi mnogo patio od razočaranja. *Ghost towns, ghost people*. Sve odiše istom trošnošću kao Bulevar sumraka i Holivud bulevar, odlazeći odatle imamo osećaj da smo bili podvrgnuti infantilnom testu simulacije. Gde je onda bioskop? Svuda napolju, svuda u gradu su film i scenario neprestani i čudesni. Svuda, samo ne tu.

Prilična je draž Amerike to što je izvan bioskopskih sala cela zemlja filmska. Kroz pustinju prolazite kao kroz vestern, kroz metropole kao kroz ekran znakova i formula. Osećaj je isti kao kad izlazite iz nekog italijanskog ili holandskog muzeja i ulazite u grad koji izgleda kao odraz tog slikarstva, kao da je on iz njega proizašao, a ne obrnuto. Američki grad, isto tako, izgleda kao da se rodio iz filma. Stoga, da bi se dosegla njegova tajna, ne treba ići od grada ka ekranu, nego od ekrana ka gradu. Film se u njemu ne uobličava u neku izuzetnu formu, već ulici i čitavom gradu daruje mitski ambijent, i po tome je istinski zanosan. Stoga kult starova nije sporedna uloga, nego slavo-dobitni vid filma, njegova mitska transfiguracija, poslednji veliki mit naše modernosti. Upravo zato što idol predstavlja samo prostu zaraznu sliku, surovo ostvareni ideal. Kaže se: o njima se sanja – ali jedno je sanjati, a drugo je biti zadivljen slikama. Naime, idoli s ekrana imanentni su odvijanju života u slikama. Oni su oličenje jednog sistema luksuzne prerade, sjajna sinteza stereotipa života i ljubavi. *Oni inkarniraju jednu jedinu strast: strast*

za slikom, i imanentnost želje slici. Oni ne podstiču na sanjarenje, oni *jesu* san, sa svim njegovim odlikama: proizvode jak efekat kondenzacije (kristalizacije), bliskosti (prenose se dodirnom), i pre svega: imaju moć neposredne vizuelne materijalizacije (*Anschaulichkeit*) želje, što je takođe odlika snova. Oni dakle ne pothranjuju romanesknu ili seksualnu maštu, oni jesu neposredna vizuelnost, neposredna transkripcija, materijalni kolaž, ubrzavanje želje. Fetiši, objekti-fetiši, koji nemaju ničeg zajedničkog s imaginarnošću, već sa *materijalnom fikcijom slike*.

U Los Anđelesu će se 1989 održati Revolucione Olimpijske Igre, na dvestotu godišnjicu Francuske revolucije. Baklja Istorije prelazi na Zapadnu obalu, sasvim normalno, sve što nestaje u Evropi ponovo se rađa u San Francisku. Zamislimo rekonstrukciju velikih revolucionarnih scena na džinovskim hologramima, pomno sačinjene arhive, kompletnu kinoteku, najbolje glumce, vrhunske istoričare – kroz sto godina više se neće videti razlika, izgledaće kao da se Revolucija odigrala ovde. Da Getijevu vilu u Malibuu naglo zatrpa lava, po čemu bi se kroz nekoliko vekova razlikovala od ruševina Pompeja?

Šta bi radili reklamni agenti dvestagodišnjice da izbije nova revolucija pre 1989? Ni govora, to je isključeno. Ipak, ne možemo se uzdržati da ne poželimo da stvarni događaj izazove kratak spoj i da simulakrum pregori ili da se sam izvrgne u katastrofu. Tako je u Univerzalovim studijima, gde iščekujemo da se svakog časa specijalni efekti pretvore u stvarnu dramu. Ali to je samo očajnička čežnja koju je iskoristio i sam film (*Westworld, Future World*).

Olimpijade – totalni hepening, kolektivno učešće u nacionalnom samoslavlju. *We did it!* Najbolji smo. Po Rega-

novom modelu. Nedostajala je samo još druga Leni Rifenštal da snimi taj novi Berlin 1936. Sve sponzorisano, sve euforično, sve *clean*, totalni reklamni događaj. Bez nezgoda, bez katastrofe, bez terorizma, bez gužvi na autoputevima, bez panike i... bez Rusa. Ukratko, slika idealnog sveta, na znanje celom svetu. Ali, posle nacionalnog orgazma, kolektivna melanholija obuzima stanovnike Los Anđelesa. Po tome je ova metropola još uvek provincijska palanka.

U ovoj centrifugalnoj metropoli, ko izađe iz kola, taj je prestupnik, ko i korak napravi pešice taj predstavlja opasnost za javni red, poput pasa lualica na putevima. Jedino doseljenici iz Trećeg sveta imaju pravo da idu pešice. To je u neku ruku njihova povlastica, koja ide uz povlasticu nastanjivanja praznog srca metropola. Ironičnim izvrtanjem poretka stvari za ostale su pešačenje, umor, mišićna aktivnost postali retkost, *usluge* koje vrlo skupo koštaju. Na isti način, redovi ispred luksuznih restorana ili važnih diskoteka obično su duži nego ispred restorana za društvenu ishranu. To je demokratija, znaci najvećeg siromaštva uvek će imati makar jednu priliku da postanu u modi.

Jedan od specifičnih problema Sjedinjenih Država jeste slava, delom usled njene izuzetne retkosti u današnje vreme, a delom i usled izuzetne vulgarizacije. "U ovoj zemlji svako je bio ili će biti slavan makar deset minuta" (Endi Vorhol). I tačno je tako – kao onaj što je pogrešio avion pa stigao u Okland na Novom Zelandu umesto u Ouklend kod San Franciska. Taj neočekivani događaj načinio ga je herojem dana, svugde je intervjuisan, o njemu se snima film. U ovoj zemlji, zapravo, slava ne pripada izuzetnoj hrabrosti ni herojskom podvigu, nego je-

dinstvenosti najbeznačajnije sudbine. Ima je dakle apsolutno za svakoga, jer što je god sistem u celini ujednačeniji, tim je više miliona pojedinaca koje od njega razlikuje neko neizmerno malo odstupanje. Najmanji otklon nekog statističkog modela, najmanji hir nekog kompjutera dovoljni su da kratkotrajnom slavom ovenčaju i najbanalnije neuobičajeno ponašanje.

Tako je s onim sasvim sedim Hristom, koji je uprtio teški krst kroz glavnu ulicu u Veneciji. Veoma je vruće. Imamo želju da mu kažemo: to je već učinjeno pre dve hiljade godina. Ali upravo je u tome stvar, njemu nije cilj da izmisli nešto novo. On jednostavno nosi svoj krst kao što drugi imaju na kolima nalepnice: *Jesus save, Know Jesus*, itd. Možemo mu skrenuti pažnju da ga niko, ama baš niko ne vidi i da prolazi kroz opštu nezainteresovanost i podsmeh. Ali on bi odgovorio: upravo je tako bilo i pre dve hiljade godina.

Vrh hotela Bonaventura. Metalna konstrukcija i zastakljeni zidovi lagano se okreću oko koktel-bara. Pomeranje nebodera napolju jedva je primetno. Zatim, shvatamo da se zapravo okreće platforma sa šankom, dok je ostatak zgrade nepokretan. Naposletku, vidim kako se čitav grad okreće oko nepokretnog vrha hotela. Vrtoglav osećaj, koji se produžava i u unutrašnjosti hotela usled prostora koji vijuga poput lavirinta. Čisto opsenarska arhitektura, čist spacio-temporalni trik, da li je to još arhitektura? Ludična i halucinogena, da li je to post-moderna arhitektura?

Nema interfejsa unutrašnjost – spoljašnjost. Staklene fasade samo odražavaju okolinu i vraćaju joj sopstvenu sliku. One su zapravo mnogo teže premostive od bilo kakvih kamenih zidina. Potpuno isto kao ljudi koji nose tamne naočari. Pogled im je skriven iza njih, a drugi vide samo sopstvenu sliku. Svugde se transparentnost interfejsa

završava refrakcijom ka unutra. Vokmen, tamne naočari, automatsko pokućstvo, superautomatizovana kola, čak i neprekidni dijalog s računarem, sve što se visokoparno naziva komunikacijom i interakcijom završava se povlačenjem svake monade u senku sopstvene formule, u svoje samoupravljujuće utočište i svoj veštački imunitet. Zgrade poput hotela Bonaventura izdaju se za savršeni mikrograd, sam sebi dovoljan. Ali one se pre ograđuju od grada nego što sadejstvuju s njim. Više ga ne vide. Reflektuju ga poput crne ravni. Iz njih se više ne može izaći. Uostalom, njihov je unutrašnji prostor nedokučiv, ali nije tajanstven, poput onih igara u kojima treba spojiti sve tačke tako da se ne preseče već nacrtana linija. I ovde sve komunicira a da se nikad dva pogleda ne ukrste.

Ista je stvar i napolju.

Jedan kamufliran čovek, s dugim kljunom, perjem i žutom kapuljačom, jedan prurušeni ludak cirkuliše po pločnicima u centru grada i niko, ama baš niko ga ne gleda. Ovde niko ne gleda druge. Ljudi suviše strahuju da ih neko ne presretne s nekim nepodnošljivim prohtevom, za seksom, novcem ili emocijom. Sve je nabijeno nekim mesečarskim nasiljem, i treba se kloniti kontakata da bi se izbeglo potencijalno pražnjenje. Pošto su ludaci oslobođeni, svako je za one druge potencijalni ludak. Sve je toliko neformalno, ima toliko malo uzdržavanja i manira (izuzev večitog filmskog osmeha, koji je dosta krhka zaštita) da se oseća da bilo šta može da pukne u bilo kojem trenutku, da lančana reakcija može u trenu da naelektriše svu tu latentnu histeriju. Isti je osećaj u Njujorku gde je panika poput karakterističnog mirisa gradskih ulica, a ponekad se uobličuje u raspad sistema, kao što se dogodilo 1976.

Svuda unaokolo, fasade od zatamnjenog stakla su kao lica: neprozirne površine. Kao da nema nikoga unutra, kao da nema nikoga iza tih lica. I *stvarno* ni nema nikoga. Tako izgleda idealni grad.

First International Bank. Crocker Bank. Bank of America. Pentecostal Savings (a ne, to je crkva). Sve nagomilane u srcu gradova, zajedno s velikim aviokompanijama. Novac je fluidan, kao milost, nikad nije vaš. Zatražiti ga značilo bi uvrediti božanstvo. Da li ste zaslužili tu čast? Ko ste vi, i šta biste s njim? Osumnjičeni ste da želite da ga iskoristite, nesumnjivo na kvaran način, a novac je tako lep u svom fluidnom i bezvremenom stanju, takav kakav je u banci, uložen umesto da je potrošen. Sram vas bilo, i ljubite ruku koja vam ga daje.

Istina je da posedovanje novca izgara prste, kao moć, i da su neophodni ljudi koji za to preuzimaju rizik, za šta bismo im morali biti večitio zahvalni. Zato ja nerado ulažem novac u banku, strah me je da se nikad neću usuditi da ga podignem. Kad odete na ispoved i kad pohranite grehe u ispovednikovu savest, da li se ikada vratite po njih? I ambijent je uostalom nalik na ispovedaonicu (nema mesta koje je više kafkijansko od banke): priznajte da imate para, priznajte da to nije normalno. Upravo tako: posedovanje novca je greh, kojeg vas banka oslobađa: "vaš me novac zanima" – ucenjuje vas, njena je pohlepa bezgranična. Njen besprizorni pogled razotkriva vašu golotinju i primorani ste da se predate da biste je umilostivili. Hteo sam jednom da ugasim račun i podignem sve u gotovini. Bankar je odbio da me pusti da odem s tolikom sumom: to je bilo besprizorno, opasno, nemoralno. Da ne želim možda makar putničke čekove? Ne, sve u gotovom. Proglašen sam ludim: u Americi, vi ste ludi i treba vas svezati ako umesto da verujete u novac i njegovu čarobnu

fluidnost želite da ga ponesete sa sobom u gotovu. Novac je, istina, prljav. Stvarno nikad dosta tih betonskih i metalnih svetišta da nas od njega zaštite. Banka ima, dakle, ključnu društvenu ulogu, i sasvim je logično da te građevine predstavljaju monumentalno srce grada.

Jedna od najlepših stvari, u zoru: pristanište u Santa Moniki, beli talas koji jezdi, sivo nebo na horizontu Venecije, bledezeleni ili tirkizni hotel iznad peščanih dina i nedogledni niz oronulih motela s umrljanim lampama, sa zidovima prekrivenim grafitima. Nekoliko noćobdija već jaše po prvim talasima, melanholične palme s gracioznošću iz ludih dvadesetih, i vrteška. Zaliv ka Long Biču veliki je koliko i Ipanema u Riu i samo se s njim može uporediti. Ali za razliku od Ria s ponosnim, raskošnim i izveštačnim (pa ipak lepim) morskim žalom, ovde se grad završava u okeanu skoro kao pustara, s maglovitom draži banjskog predgrađa. Ovo je, u zoru, jedna od najbeznačajnijih obala na svetu, kao u ribarskoj luci. Zapad se završava na jednoj obali ogoljenoj od značenja, kao putovanje koje gubi smisao kad se bliži kraju. Ogromna metropola Los Anđelesa nasukava se na more poput pustinje, s istom lagodnošću.

LIVE OR DIE: čudnovat grafit na molu u Santa Moniki. Jer zapravo nema biranja između života i smrti. Ako si živ, živ si, ako si mrtav, mrtav si. Kao da se kaže: budi ili ne budi svoj! Glupo, a ipak zagonetno. Može da se razume da treba živeti intenzivno ili nestati, ali to je banalno. Kao: *Pay or die!* Pare ili život! odakle proističe: Život ili život! Opet glupo, život se ne može razmeniti za sebe samog. Uprkos tome, neka je poetska snaga sadržana u toj neumitnoj tautologiji, kao u svemu gde nema šta da se

razumeva. Najzad, pouka tog grafita je možda: kad si glupli umri!

Dok oni sede po bibliotekama, ja vreme provodim u pustinjama i na putevima. Dok oni crpu teme iz istorije ideja, ja sadržaj izvlačim samo iz sadašnjeg trenutka, iz živosti na ulicama ili prirodnih lepota. Ova je zemlja naivna, u njoj treba biti naivan. Sve je još nalik na primitivnu zajednicu: tehnologije, mediji, totalna (bio, socio, stereo, video) simulacija razvijaju se u divljem, izvornom stanju. Beznačajnost je neizmerna, a pustinja ostaje primalni prizor, čak i u metropolama. Prekomernost prostora, jednostavnost govora i karaktera...

Moja su lovišta pustinje, planine, *freeways*, Los Anđeles, *safeways*, *ghost towns* ili *downtowns*, a ne univerzitetska predavanja. Te njihove pustinje poznajem bolje nego oni, oni koji okreću leđa sopstvenom prostoru kao što su Grci okretali leđa moru, a u pustinji saznam više o konkretnom, društvenom životu Amerike nego što bih ikad saznao na nekom zvaničnom ili intelektualnom skupu.

Američka kultura je naslednica pustinja. A pustinje nisu neka priroda nasuprot gradovima, one označavaju prazninu, radikalnu ogoljenost, koja je podloga svake ljudske naseobine. One istovremeno označavaju ljudske naseobine kao metaforu te praznine i ljudska dela kao produžetak pustinje, a kulturu kao fatamorganu i produžetak simulakruma.

Prirodne pustinje upućuju me u pustinje znakova. Uče me da očitavam istovremeno površinu i kretanje, geologiju i nepokretnost. One stvaraju viziju rasterećenu svega ostalog, gradova, odnosa, događaja, medija. Izazivaju ushićenje opustošenošću znakova i ljudi. Predstavljaju

mentalnu granicu na kojoj se ruše civilizacijski poduhvati. One su izvan područja i opsega želja. U slučaju viška značenja, viška namera i prohteva, uvek se treba pozivati na pustinje. One su naš mitski operator.

ROMERO SADDLE – CAMINO CIELO – BLUE CANYON – QUICK SILVER MINE – SYCAMORE CANYON – SAN RAPHAEL WILDERNESS

U sumrak, posle tri sata vožnje, izgubio sam se u divljini San Rafaela. Vozim sve dalje i dalje ka poslednjim odsjajima dana, zatim pod svetlošću farova po pesku rečnog korita, da produžim, da stanem? Smrkava se svud unaokolo, s dobrim izgledima da se ovde provede noć, ali viski stvara divan ukus prepuštanja. Najzad, posle dva sata vožnje i silaska u pakao uskrsenje na nebo, na greben *Camino Cielo*, s noćnim pogledom iz vazduha na Santa Barbaru.

PORTERVILLE

Prilaz kroz pravolinijske šume narandži, tamno geometrijski zelene, po obroncima divljih brežuljaka, sličnih Toskanskim, prekrivenim talasastom travom nalik na životinjsko krzno. Aleja od pedesetak apsolutno simetričnih palmi jednake visine vodi do naoko malene kuće plantažera na kojoj su svi kapci zatvoreni. To je možda kolonijalni prizor, ali ovo su zapadni obronci Stenovitih planina, u podnožju Nacionalnog parka Sekvoja. Silazak u grad koji to nije, pravolinijski koliko i stabla narandži i nastanjen meksičkim robovima koji su od gazda otkupili stare ševrolete iz pedesetih godina. Spust kroz aleju oleandera. Ali otkrovenje je sam grad, potpuno i za nas neshvatljivo lišen bilo kakvog centra. Vožnja uz ulice, niz ulice, a nigde ničega nalik središtu. Nema čak ni

banke, ni upravnih zgrada, ni većnice, nema repera, kao na plantaži. Jedini znak života: američka zastava, tik uz zamrli centar, hotel, jedina trospratna zgrada čije poderane zavese vijore kroz polupana okna na vrućem popodnevnom vetru. Sobe se ne mogu ni otvoriti, vlasnik Meksikanac ne može da nađe kjučeve. Cene su smešne. Možete ostati nedelju dana za dvadeset dolara. A ipak, u svakoj sobi, s rasporenim dušecima i ogledalima potamnelim od prašine neprekidno radi televizor, očigledno ni za koga, u širom otvorenim sobama i u onima koje se više ni ne otvaraju. Televizori, ili bar njihov odsjaj, mogu se videti s ulice, kroz zavese. U svim hodnicima, s tapisonom izlizanim do potke, jedini natpis: EXIT. Može da se izađe u svim pravcima. Ovde možete iznajmiti tri sobe za nedelju dana po ceni od jednog noćenja u nekom običnom motelu. U taj su hotel verovatno pre četrdeset godina dolazili bogataši iz Bejkersfilda kad su želeli da se povuku u svežinu planinskih predela. Danas je to još uvek centar Portervila, prepušten neumitnom propadanju. Ali suviše je vruće da bi se o tome razmišljalo.

Noć se lagano spušta nad Portervilom i počinje groznica Subotnje Večeri. *Američki grafiti 85*. Sva se kola kreću gore-dole po dve milje dugoj glavnoj ulici, u sporij ili živij povorci, kolektivna parada, pije se, jedu se sladoledi, dovikuje se (dok preko dana svi voze ne primećujući se), muzika, ozvučenje, pivo, sladoled. Ritual nalik noćnom krstarenju Stripom u Las Vegasu, ili automobilske povorci na losanđeleskim autoputevima, samo što je umanjen i preobraćen u provincijsku bajku subotnje večeri. Jedini elemenat kulture, jedini pokretni elemenat: automobil. Nema kulturnog centra, nema zabavnog centra. Primitivno društvo: ista motorna identifikacija, isti kolektivni fantazam ustaljenog toka stvari – doručak, *movie*, propoved, ljubav i smrt, sve u kolima – čitav život

u *drive-in*. Veličanstveno. Sve se svodi na paradu osvetljenih i čutljivih skafandera (jer sve se odvija relativno tiho, nema menjanja brzine ni preticanja, sve isti fluidni monstumi s automatskim upravljačem, koji gipko klize ukorak jedni s drugima). Ništa se drugo neće dogoditi tokom noći. Izuzev jednog takmičenja: na obodu grada, pod svetlošću reflektora, u prašini od konjskih trka, blizu terena za bejzbol – luda trka devojčica od dvanaest do petnaest godina, pravih devojčica iz vesterna. A sutradan ujutru, u nedelju ujutru, opustele ulice, jedva različite od pustinje, natprirodno su tihe. Vazduh je proziran, s narandžama svud okolo. Posle noćnog automobilskeg rituala, sve je prepušteno svetlosti suviše širokih avenija, beživotne prodavnice, tek probuđene benzinske pumpe. Prirodno, sirotinjsko svetlo, bez farova i svetlećih reklama – tek nekoliko Meksikanaca koji već kruže u dugačkim kolima i prvi belci koji peru kola pred otvorenim verandama. Svetlosna beznačajnost nedelnog jutra. Holografski mikro-model cele Amerike.

Dolina Smrti je velika i tajanstvena kao i oduvek. Vatra, toplota, svetlost, svi elementi za prinošenje žrtava. Treba uvek poneti nešto za žrtvu pustinji, i podneti joj na žrtvu. Ženu. Ako nešto treba da nestane, nešto po lepoti ravno pustinji, zašto ne žena?

Ništa nije toliko strano američkoj pustinji kao što je simbioza (lepršava odeća, sporost, oaze) kakva odlikuje autohtone pustinjske kulture. Ovde je veštačko sve što je ljudsko. Fernas Krik je sintetička klimatizovana oaza. Ali nema ničeg lepšeg od veštačke svežine u srcu vreline, od veštačke brzine u srcu prirodnih prostora, od električnog osvetljenja na jarkom suncu, ili veštačkog kockanja u zagubljenim kazinima. Rajner Benam je u pravu: Dolina Smrti i Las Vegas su nerazdvojni, treba prihvatiti sve za-

jedno, nepromenljivo trajanje i najluđu trenutnost. Postoji neka tajanstvena sličnost između sterilnosti otvorenih prostora i sterilnosti kocke, između sterilnosti brzine i sterilnosti trošenja. U tome je originalnost pustinja američkog Zapada, u tom surovom električnom nadovezivanju. I to važi za celu zemlju: treba prihvatiti sve skupa, jer upravo taj sudar elemenata američkom načinu života daje živu obojenost, razveseljenost, kao što u pustinji sve doprinosi njenoj magičnosti. Ako posmatrate to društvo sa stupnjevitosti moralnog, estetskog ili kritičkog vrednovanja, izmaćiće vam njegova originalnost, koja je upravo izazov vrednovanju i uzrok neizmerne zbrke efekata. Izbegavanjem te zbrke i preterivanja, vi jednostavno izbegavate izazov koji ona pred vas postavlja. Žestina suprotnosti, nerazlučivost pozitivnih od negativnih efekata, sudaranje rasa, tehnologija, modela, ples simulakruma i slika ovde je toliki da, kao u snu, morate prihvatiti njihov sled i ako je nerazumljiv, morate taj pokret shvatiti kao neodoljivu i suštinsku činjenicu.

Uobičajeni načini razlikovanja ovde su besmisleni. Izlišno je isticati odlike američke uglađenosti, koja često ostavlja mnogo bolji utisak od naše (u zemljama "razvijene kulture"), a tvrditi da su u svemu ostalom Amerikanci divljaci. Uzaludno je suprotstavljati Dolinu Smrti kao uzvišeni prirodni fenomen Las Vegasu kao prezrenom kulturnom fenomenu. Jer jedan je skrivena strana onog drugog, i oni se ogledaju jedan u drugom preko pustinje, kao vrhunac prostitucije i teatralnosti u vrhuncu tajnovitosti i tišine.

No, Dolina Smrti ima nečeg tajanstvenog *po sebi*. Kolika god bila lepota svih pustinja u Juti i Kaliforniji, ovo je nešto posebno, i uzvišeno. U izmaglici natprirodne vreline, sa svojom izvrnutom nadmorskom dubinom, s pod-morskom realnošću predela, s poljima soli i brdima od

blata, usred visokih planinskih lanaca, ona je nalik nekakvom unutarnjem svetištu – posvećenom mestu, koje je od geološke dubine i od čistilišta nasledilo blagost i spektralnost. Uvek me zapanjuje ta *blagost* Doline Smrti, njene pastelne boje, fosilna koprena, izmaglička opsena njene mineralne poeme. Ničeg pogrebnog ni morbidnog: odsijavanje u kojem je sve opipljivo, mineralna blagost vazduha, mineralna suština svetlosti, molekularna fluidnost boje, totalna ekstraverzija tela na vrelini. Fragment neke druge planete (koja je u svakom slučaju prethodila nastanku ljudske vrste) gde vlada neka druga, dublja temporalnost, na čijoj površini lebdite kao na teškoj vodi. Čula, duh i svaki osećaj pripadnosti ljudskom rodu trnu pred tim čistim, neizmenjenim znakom starim sto osamdeset miliona godina, odnosno pred neumoljivom zagonetkom sopstvenog postojanja. To je jedino mesto na kojem je moguće ponovo doživeti, zajedno s fizičkim spektrom boja, spektar neljudskih metamorfoza koje su nam prethodile, naše sukcesivne forme nastajanja: mineralnost, vegetalnost, slanu pustinju, peščanu dinu, stenu, rudu, svetlost, toplotu, sve moguće neljudske oblike kroz koje je zemlja prošla objedinjene u jedinstvenu antologijsku viziju.

Pustinja je prirodni produžetak unutarnje tišine tela. Ako su jezik, zanati, građevine produžeci čovekovih graditeljskih sposobnosti, samo je pustinja produžetak njegove sposobnosti odsustva, idealna shema njegovog iščezavanja. Kad se izađe iz Mohave, kaže Benam, teško je prilagoditi se na udaljenost manju od petnaest milja. Pogled se više ne može zaustaviti na bliskim predmetima. On se više zapravo ne može zaustaviti na stvarima, i sve ljudske ili prirodne građevine na kojima se zadržava samo su tašte prepreke koje kvare njegovo savršeno prostranstvo. Po izlasku iz pustinje, pogled i dalje mentalno pravi savršenu prazninu i sve naseljene zone, sve predele

zamišlja samo kao usitnjenu pustinju. Menjanje navike je dugo, i nikad potpuno. Okanite me svake suštine... Ali pustinja nije prostor iz kojeg je odstranjena svaka materija. Kao što ni tišina nije ono iz čega je odstranjena sva buka. Nije neophodno zatvoriti oči da bi se čula. Jer to je i tišina vremena.

Ovde, u Dolini Smrti, ne nedostaje ni kinematografsko sažimanje. Jer sva ta tajanstvena geologija ujedno je i scenario. Američka je pustinja izvanredan dramski komad, uopšte nije teatralna poput planinskih predela niti sentimentalna poput šumskih ili seoskih predela. Ni erozivna i monotona poput australijske pustinje, sasvim ovozemaljske. Niti mistična poput pustinje Islama. Ona je jednostavno geološki dramatična i objedinjuje najšiljatije i najrastegljivije oblike s najblažim i najlascivnijim podmorским oblicima, čudesno sažimajući sve metamorfoze zemljine kore. Svo poimanje zemlje i njenih elemenata sakupljeno u nenadmašnom prizoru geološke superprodukcije. Film nije jedini koji nam je pružio kinematografsku viziju pustinje, i sama je priroda ovde ostvarila, mnogo pre ljudi, svoj najlepši specijalni efekat.

Izlišno je nastojanje da se ukinu kinematografski efekti pustinje da bi joj se sačuvala izvornost, preslikavanje je nametnuto i ne može se ukinuti. Film je sve apsorbovao: Indijance, visoravni, kanjone, neba. Ipak, to je najvelelepniји prizor na svetu. Treba li se možda opredeliti za "autentične" pustinje i duboke oaze? Za nas moderne i ultramoderne, kao i za Bodlera koji je umeo u veštačkom da uoči tajnu istinske modernosti, jedini zadivljujući prirodni prizor jeste onaj koji pruža istovremeno najuzbudljiviju dubinu i *totalni simulakrum te dubine*. Kao što ovde dubina vremena izbija iz dubine (kinematografskog) polja. Dolina spomenika, to je geologija zemlje, mauzolej Indi-

janaca i kamera Džona Forda. Erozijska, istrebljenje, ali i audiovizuelno putovanje. Sva tri elementa sjedinjena u našu viziju o tome. I svaka faza vešto okončava prethodnu. Istrebljenjem Indijanaca okončan je prirodni kosmički ritam tih predela za koje je hiljadama godina bilo vezano njihovo magično postojanje. Sa civilizacijom pionira, taj izuzetno spor proces zamenjen je jednim znatno bržim. Ali i taj drugi proces smenjen je pedeset godina kasnije kinematografskim putovanjem, koje ga je još više ubrzalo i na neki način okončalo istrebljenje Indijanaca uskršavajući ih u svojstvu statista. Otuda je ovaj predeo svedok svih, pa i najskorijih, geoloških i antropoloških događaja. Otud izuzetne scenografske vrednosti zapadnih pustinja koje sjedinjuju najdavnije predačke hijerogliffe, najživlju osvetljenost i najsveobuhvatniju površnost.

Boja ovde kao da je razređena i odvojena od materije, kao da razlomljena kroz vazduh lebdi po površini stvari – otud se priviđa da su predeli avetinski, *ghostly*, a istovremeno zamagljenih, osenčenih, smirenih i nejasnih obrisa. Otud efekat fatamorgane, fatamorgane vremena takođe, tako bliske totalnoj iluziji. Stene, pesak, kristali, kaktusi jesu večiti, ali i prolazni, nestvarni i odvojeni od materije. Vegetacija je minimalna, ali neuništiva, i svakog proleća u njoj se raspukne čudo cveća. A svetlost je supstancijalna, raspršena u vazduhu, i svim obojenostima daje onaj karakteristični pastelni ton, koji odražava dezinkarnaciju, razdvajanje duše i tela. U tom smislu, može se govoriti o apstraktnosti pustinja, o rasterećenju od organskog, koje prevazilazi onaj prezrivi prelazak tela ka telesnom nepostojanju. Ka sasušenoj, svetlećoj fazi smrti, u kojoj se dovršava faza izopačenja tela. Pustinja prevazilazi tu ukletu fazu truljenja, vlažnu fazu tela, organsku fazu prirode.

Pustinja je uzvišena forma, daleka od svake društvenosti, sentimentalnosti, seksualnosti. Govor, čak i zaverenički, uvek je suvišan. Milovanje je besmisleno, izuzev ako je sama žena pustinjska – obdarena trenutnom i površnom animalnošću, tako da se putenost nadovezuje na suvoću i dezinkarnaciju. Ali, s druge strane, ništa se ne da porediti s prizorom smrkavanja, pod velom ćutanja, nad Dolinom Smrti, na verandi ispred dina, u istrošenim, transparentnim motelskim naslonjačama. Vrelina ne opada, samo noć pada, presecana gdekojim automobilskim farovima. Tišina je nečuvena, ili bolje rečeno tišina je sva čujnost. To nije tišina hladnoće, ni ogoljenosti, ni odsustva života, već tišina čitave vreline nad mineralnim prostranstvom pred nama, na stotine milja, tišina laganog vetra nad slanim blatom Bedvotera, koji miluje rudne naslage na Telegrafskom vrhu. Unutrašnja tišina same doline, tišina podmorske erozije, ispod linije proticanja vremena kao ispod nivoa mora. Tu nema animalnih pokreta, ništa ne sanja, ništa ne govori u snu, tu svake večeri zemlja uranja u savršeno tihu pomrčinu, u tamu svog alkalnog vrenja, u blaženu depresiju svog rađanja.

Mnogo pre polaska, živim samo u sećanju na Santa Barbaru. Santa Barbara je samo san sa svim procesima sanjanja: nepodnošljivim ispunjavanjem svih želja, kondenzacijom, translacijom, lakoćom... sve to veoma brzo postaje irealno. O srećni dani! Jutros, jedna je ptica sletela da umre na balkonu, fotografisao sam je. Ali niko nije ravnodušan prema sopstvenom životu, i najbeznačajnije zbivanje opet je uzbudljivo. Ovde sam u mašti bio mnogo pre nego što sam došao, samim tim je ovaj boravak postao boravak iz prethodnog života. Poslednjih nedelja, vreme kao da je bilo umnoženo utiskom da već nisam tu i da svakog dana proživaljvam Santa Barbaru, s njenom fatal-

nom blagošću i bledilom, kao mesto predodređeno za večiti povratak.

Sve nestaje sve brže u retrovizoru pamćenja. Dva i po meseca brišu se za nekoliko trenutaka mentalne razlike, brže nego avionski trag. Teško je zapamtiti divljenje, bljeske iznenađenja, sačuvati pregnantnost stvari. One nikad ne traju duže od vremena u kojem se odvijaju. Bila je draga ona nekadašnja navika da se ponovo gledaju isti filmovi, danas toga nema. Sad sumnjam da se na samrti u jednom trenu sagleda čitav život. I sama mogućnost Večitog Povratka postaje prolazna: to čudesno gledište pretpostavlja da se stvari odvijaju po jednom obaveznom i predodređenom sledu čiji ih smisao prevazilazi. Toga više nema, danas kad se sve odvija u tromom nizu bez sutrašnjice. Večiti Povratak je ono infinitezimalno, razlomljeno, opsesivno ponavljanje jedne mikroskopske i neljudske skale, to nije ushićenje volje, ni suverena potvrda nekog događaja, ni njegovo posvećenje nekim nepromenljivim znakom kao što je smatrao Niče, to je virusna povratnost mikroprocesa, svakako neizbežna, ali koja nikakvim moćnim znakom ne može ugroziti maštu (ni nuklearna eksplozija, ni virusna implozija ne mogu se *imenovati* maštom). Takvi su događaji koji nas okružuju: mikroprocesni i trenutno bačeni u zaborav.

Vratiti se iz Kalifornije znači vratiti se u već viđeni, već proživljeni svet, ali bez draži vraćanja prethodnom životu. Ostavljen je u nadi da će se preobraziti u vašem odsustvu, ali ništa od toga. Sasvim je lepo opstajao i bez vas, i sasvim se dobro prilagođava vašem povratku. Ljudi i stvari udese da sve bude kao da niste ni odlazili. A ja, ja sam sve to napustio bez griže savesti i vraćam se bez oduševljenja. Ljudi su hiljadu puta više zaokupljeni svojim sitnim životnim pričama nego čudnovatošću nekog drugog sveta.

Preporučuje se dakle da sletite što neprimećnije, ujedno sidete niz stepenice zadržavajući dah i onih nekoliko vizija koje vam još svetle u pamćenju.

U suočavanju Amerike i Evrope više se primećuje iskrivljenje, nepremostiv rascep, nego približavanje. Ne razdvaja nas samo jaz, već ponor modernosti. Čovek se rađa moderan, ne može postati moderan. U Parizu, oči bode XIX vek. Po povratku iz Los Anđelesa slećemo u XIX vek. Svaka zemlja ima neku svoju istorijsku predodređenost, koja joj daje skoro konačno obeležje. Za nas, naš je predeo obeležen buržoaskim modelom '89 i njegovom beskrajnom dekadencijom. Pomoći nema: sve je zasnovano na buržoaskom snu iz XIX veka.

OSTVARENA UTOPIJA

Amerika za Evropljanina i dandanas odgovara prikrivenom vidu izgnanstva, fantazmu iseljavanja i progonstva i otud izvesnoj interiorizaciji sopstvene kulture. U isti mah, ona odgovara snažnoj ekstraverziji, odnosno nultom stepenu te iste kulture. Nijedna druga zemlja ne inkarnira u tolikoj meri to svojstvo dezinkarnacije i sveukupnog ushićenja, radikalizacije elemenata naših evropskih kultura... Nasilnim ili dramskim preokretom, podvajanjem voljnog izgnanstva čoveka u sopstvenu svest geografskim izgnanstvom praosnivača u XVII veku, ono što je ostalo u Evropi od kritičkog i verskog ezoterizma pretvorilo se na Novom Kontinentu u pragmatički egzoterizam. Čitavi temelji Amerike postavljeni su na tom dvosmernom kretanju ka produbljivanju moralnih zakona u svesti, ka radikalizaciji utopijskih prohteva oduvek svojstvenih sektama i ka neposrednoj materijalizaciji te utopije u radu, običajima i načinu života. Sleteti u Ameriku i danas znači spustiti se u onaj "kult" načina života o kojem je govorio Tokvil. Ta je materijalna utopija načina života, uspeha i delanja, kao suštinska primena moralnih zakona, izgnanstvom i iseljavanjem sublimirana i u neku ruku pretvorena u primalni prizor. Nas, u Evropi, obeležila je revolucija 1789, ali ne istim pečatom, već pečatom Istorije, Države i Ideologije. Naš primalni prizor jesu politika i istorija a ne sfera utopije i morala. A ako ta

“transcendentna” revolucija na evropski način više nije sigurna u svoj ishod i svoja sredstva, to se ne bi moglo reći za onu imanentnu revoluciju američkog načina života, za ono moralno i pragmatično potvrđivanje koje je predstavljalo i još predstavlja patetiku Novog sveta.

Amerika je originalna verzija modernosti, mi smo nadsinhronizovana ili titlovana verzija. Amerika iskorenjuje pitanje porekla, ona ne uzgaja poreklo ni mitsku autentičnost, ona nema prošlost niti osnivačku istinu. Pošto nije iskusila prvobitnu akumulaciju vremena, ona živi u neprekidnoj sadašnjosti. Pošto nije iskusila sporu i vekovnu akumulaciju principa istine, ona živi u neprekidnoj simulaciji, u neprekidnoj aktuelnosti znakova. Ona nema teritoriju predaka, indijanska teritorija svedena je na rezervate ravne muzejima u koje ona skladišti Rembrante i Renoare. Ali to je nevažno – Amerika nema problem identiteta. No, moć će u budućnosti pripasti narodima bez porekla, bez originalnosti, koji će to umeti da iskoriste do kraja. Pogledajte Japan, koji to u neku ruku dokazuje čak bolje od samih Sjedinjenih Država, uspevajući da, paradoksalno i nama neshvatljivo, moć teritorijalnosti i feudalnosti preobrati u moć deteritorijalnosti i bestežinskog stanja. Japan je već satelit planete Zemlje. Ali Amerika je u svoje doba već bila satelit planete Evrope. Hteli mi to ili ne, budućnost se pomerila prema veštačkim satelitima.

Amerika, to je ostvarena utopija.

Ne treba suditi o njenoj krizi kao što bismo sudili o našoj, krizi starih evropskih zemalja. Naša je kriza – kriza istorijskih ideala podleglih nemogućnosti svog ostvarenja. Njena je kriza – kriza ostvarene utopije suočene sa svojim trajanjem i neprekidnošću. Idilično ubeđenje Amerikanaca

da predstavljaju centar sveta, vrhovnu moć i apsolutni model uopšte nije pogrešno. I ono se ne zasniva toliko na sirovinama, tehnologiji i oružju, koliko na čudesnoj pretpostavci ostvarene utopije, jednog društva koje se, s nama možda nepodnošljivom čistotom, zasniva na ideji da predstavlja ostvarenje svega onoga o čemu su drugi sanjali – pravde, obilja, prava, bogatstva, slobode: ona to zna, ona u to veruje, i napokon, drugi u to veruju takođe.

U sadašnjoj krizi vrednosti, svi se okreću ka onoj kulturi koja se usudila da teatralnim preokretom te vrednosti materijalizuje odmah, ka kulturi koja se, zahvaljujući geografskom i mentalnom rezu prilikom doseljavanja, usudila da poželi da ni iz čega stvori idealni svet – ne zaboravimo fantazmatsko posvećenje svega toga putem filma. Kako bilo da bilo, i štagod da se govori o preuzvišenosti dolara i multinacionalnih kompanija, upravo ta kultura širom sveta opčinjava čak i one koje je podjarmila, i to iz njihovog dubokog i sumanutog ubeđenja da im je ona ostvarila sve snove.

To čak i nije toliko sumanuto: sva pionirska društva bila su manje ili više idealna. Čak i jezuiti u Paragvaju. Čak su i Portugalci u Brazilu osnovali u neku ruku idealno robovlasničko i patrijarhalno društvo, ali za razliku od severnjačkog, anglosaksonskog, puritanskog modela, južnjački model nije mogao da se univerzalizuje u modernom svetu. U izvozu, u hipostaziranju preko okeana, ideal se pročišćava od istorije, konkretizuje se, razvija se s novim žarom i eksperimentalnom energijom. Dinamika “novih svetova” uvek svedoči o njihovoj superiornosti nad zemljom porekla: oni operacionalizuju ideal koji su drugi gajili kao krajnji i tajno nemogući cilj.

Kolonizacija je s te tačke gledišta bila svetski dramski preokret koji ostavlja duboke i nostalgične tragove švuda, čak i kad se ruši. Ona za Stari svet predstavlja jedinstveno

iskustvo idealizovane zamene vrednosti, skoro kao u nekom naučno-fantastičnom romanu (čiji prizvuk često ima i danas, kao u SAD), zamene koja pravi kratak spoj u ishodištu tih vrednosti u zemljama porekla. Nastanak tih društava na rubovima imperija ukida sudbinu istorijskih društava. Naglo ekstrapolirajući svoju suštinu preko okeana, istorijska društva gube kontrolu nad svojom evolucijom. Poništava ih idealni model koji su sama izrodila. I nikad se više evolucija neće nastaviti progresivnim hodom. Trenutak u kojem se te dotada transcendentne vrednosti realizuju, projektuju u realnost, ili propadaju u suočavanju s njom (Amerikom) jeste ireverzibilan. To je ono što nas, šta god da se desi, razdvaja od Amerikanaca. Nikad ih nećemo sutići, i nikad nećemo imati takvu čistotu. Mi ih samo podražavamo, parodiramo s pedeset godina zakašnjenja, ali bezuspešno. Nedostaje nam srčanost i hrabrost onoga što bi se moglo nazvati nulti stepen kulture, moć nekulture. Uzalud se više ili manje prilagođavamo, taj će nam pogled na svet uvek izmicati, kao što će Amerikancima uvek izmicati transcendentni i istorijski *Weltanschauung* Evrope. Kao što zemlje Trećeg sveta neće nikad uspeti da usvoje vrednosti demokratije i tehnološkog progressa – ima rezova koji su konačni i koji se ne mogu zakrpati.

Ostaćemo zauvek nostalgичni utopisti koje razdire ideal, ali koji u suštini preziru njegovo ostvarenje, koji propovedaju da je sve moguće, ali da nikad nije sve ostvareno. Na to ukazuje Amerika. Naš je problem u tome što bi se naši stari ciljevi – revolucija, napredak, sloboda – raspršili pre nego što bi se ostvarili i materijalizovali. Otud naša melanholija. Nikad nećemo imati priliku da doživimo taj dramski preokret.

Živimo u negativnosti i protivrečnosti, oni žive u paradoksu (jer je ideja ostvarene utopije paradoksalna). A

suština američkog načina života dobrim delom leži u njihovom pragmatičnom i paradoksalnom humoru, dok se naš humor odlikuje (odlikovao?) prefinjenošću kritičkog duha. Mnogi nam američki intelektualci na njemu zavide, i priželjkuju da sebi iskroje sistem idealnih vrednosti, istoriju, da prožive filozofske ili marksističke užitke stare Evrope. To se kosi sa svime što čini njihovu originalnost, pošto draž i moć američke (ne)kulture potiču upravo od iznenadne i jedinstvene materijalizacije modela.

Kad vidim kako Amerikanci, a pogotovo intelektualci, nostalgичno ispod oka pogledaju na Evropu, njenu istoriju, metafiziku, kuhinju, prošlost, pomišljam kako je tu posredi loš transfer. Istorija i marksizam su nalik na stara vina i vrhunsku kuhinju: oni zapravo ne mogu da pređu okean, uprkos dirljivim pokušajima da se priviknu na novo podneblje. To je opravdani revanš za to što mi, Evropljani, nikad nismo istinski uspeli da pripitomimo modernost, koja se takođe protivi prelasku okeana, ali u obrnutom smeru. Ima proizvoda koji ne podnose uvoz-izvoz. Tim gore po nas, tim gore po njih. Ako je za nas društvo nalik cvetu mesožderu, za njih je istorija nalik cvetu presađenom iz drugih podneblja. Njen miris ubedljiv je koliko i venac kalifornijskih vina (iako nas danas uveravaju u suprotno, ali uzalud).

Ne samo da se istorija ne može nadoknaditi, nego se čini da se, u tom "kapitalističkom" društvu, sam kapital nikad ne može dosegnuti u sadašnjosti. No, nije greh što naši marksistički kritičari jure za kapitalom, samo što im on uvek beži za jednu dužinu. Kad se jedna njegova faza raskrinka, on je već prešao u sledeću (E. Mandel i njegova treća faza svetskog kapitala). Kapital je prepreden, ne pridržava se pravila koja mu nalažu kritičari, pravih istorijskih pravila, on izigrava dijalektiku, koja ga rekonstruiše

tek naknadno, sa zadržkom od jedne revolucije. Čak i antikapitalističke revolucije služe samo da bi ponovo pokrenule svoju sopstvenu: one odgovaraju onim *exogenous events* o kojima govori Mandel, poput ratova, kriza, ili otkrića rudnika zlata, koji osvežavaju kapital. Najzad, svi ti teoretičari sami ukazuju na uzaludnost svojih nadanja. Ponovo izmišljajući kapital u svakoj novoj fazi, oslanjajući se na primat političke ekonomije, oni samo dokazuju apsolutno preimućstvo kapitala kao istorijskog događaja. Time upadaju u sopstvenu zamku i uskraćuju sebi svaku priliku da je izbegnu. Što istovremeno osigurava – a možda im to i jeste cilj – večnu ispravnost njihovih analiza sa zadržkom.

Americi nikad nije nedostajalo surovosti, ni događaja, ni ljudi, ni ideja, ali sve to ne čini istoriju. Oktavio Paz s pravom tvrdi da je Amerika stvorena s namerom da umakne istoriji, da izgradi utopiju zaštićenu od istorije, da je u tome delimično uspeła i da još ustrajava u tom nastojanju. Koncept istorije kao transcendiranja društvene i političke racionalnosti, kao dijalektičke i konfliktne vizije društava, taj koncept nije njihov – niti će zapravo modernost kao izvorni prekid s određenom istorijom ikad biti naša. To nam je dovoljno jasno, s obzirom da dovoljno dugo živimo s nesrećnom svešću o toj modernosti. Evropa je izmislila izvestan tip feudalizma, aristokratije, buržoazije, ideologije i revolucije: sve je to u suštini imalo smisla za nas, ali ni za koga drugog. Svi koji su hteli to da podražavaju, ispali su smešni ili su dramatično skrenuli s puta (i mi sami uspevamo tek da se podražavamo i da životarimo). A Amerika, Amerika je bila u prilici da napravi rez i uspostavi radikalnu modernost: modernost je dakle originalna samo tu i nigde više. Mi je jedino možemo podražavati i ne možemo joj prkositi na njenom

terenu. Sta je bilo, bilo je i tačka. A kad vidim kako Evropa pogleda ispod oka na modernost po svaku cenu, pomišljam kako je i tu reč o lošem transferu.

I dalje smo u središtu, ali u središtu Starog sveta. Oni koji su bili njegova marginalna transcendencija danas predstavljaju njegovo novo i ekscentrično središte. Ekscentričnost im je upisana u krštenicu. Nikad nećemo moći da im je otmemo. Nikad nećemo moći na isti način da se ekscentrišemo, da se decentrišemo, znači da nikad nećemo biti moderni u pravom smislu reči, i nikad nećemo imati istu slobodu – ne formalnu slobodu koju mi podrazumevamo, nego onu konkretnu, gipku, funkcionalnu, aktivnu slobodu, koja je na delu u američkim institucijama i u glavi svakog Amerikanca. Naše shvatanje slobode nikad neće moći da se takmiči s njihovim, svemirskim i mobilnim, koje proističe iz činjenice da su se oni u jednom trenutku oslobodili istorijske centralnosti.

Od onog dana kad se s druge strane Atlantika razvila ta ekscentrična modernost u punoj snazi, Evropa je počela da nestaje. Mitovi su se preselili. Danas su svi moderni mitovi američki. Ne pomažu jadikovke. U Los Anđelesu, Evropa je nestala. Kako kaže Izabel Iper: "Oni imaju sve. Ne treba im ništa. Oni nam zavide, svakako, i dive se našoj prošlosti i kulturi, ali u suštini mi im samo ličimo na malo otmeniji Treći svet".

Od tog početnog decentrisanja u politici će uvek ostati jedan federalizam, jedno odsustvo centralizma, a na nivou običaja i kulture decentralizacija, ekscentrisanost koja je zapravo ekscentrisanost Novog sveta u odnosu na Evropu. Sjedinjene Države nemaju nerešivi problem federacije (naravno, imali su i oni Secesionistički rat, ali mi govorimo o sadašnjem federalnom sistemu) zato što su od samog početka, od osvita svoje istorije, bili promiskuitetna kultu-

ra, kultura nacionalne i rasne izmešanosti, nadmetanja i heterogenosti. To je očigledno u Njujorku, gde je naizmenično svaka zgrada dominirala nad gradom, gde je na svoj način svaka etnička grupa dominirala gradom, a celina ipak ne odaje utisak nesklada, niti utisak jedinstvenosti ili pluraliteta, već utisak usklađivanja energije, iz nadmetanja proisteklog intenziteta, antagonističke snage, koja tako gradi savezništvo, kolektivno privlačenje, nezvezano za kulturu i politiku, zasnovano na žestini ili balnosti načina života.

Na isti način, postoji jedna dubinska razlika između Amerike i Francuske u rasnoj, etničkoj obojenosti. Tamo je žestoka izmešanost mnoštva evropskih nacionalnosti, pa zatim egzogenih rasa, stvorila jedinstvene okolnosti. Ta višerasnost preobrazila je zemlju i podarila joj svojstvenu složenost. U Francuskoj, niti je bilo jedinstvene izmešanosti, ni pravog rešenja, niti nadmetanja između pojedinih grupa. Kolonijalne prilike jednostavno su preseljene u metropolu, izvan svog prvobitnog konteksta. Svi su imigranti u suštini živalj iz bivših kolonija, pod socijalnim protektoratom svojih ugnjetača, kojima mogu da suprotstave jedino svoju bedu i faktičko izgnanstvo. Imigracija je bez sumnje osetljivo pitanje, ali prisustvo više miliona imigranata nije po sebi obeležilo francuski način života niti izmenilo konfiguraciju zemlje. Otuda, kad se vratimo u Francusku, imamo pre svega neugodni utisak sitničavog rasizma, što je svima nelagodna i sramotna situacija. Posledice kolonijalnih prilika, u kojima i dalje traje podsvesna dvoličnost kolonizatora i kolonizovanog. Dok u Americi svaka etnička grupa, svaka rasa razvija jezik i kulturu koji se takmiče, a ponekad i nadmašuju jezik i kulturu "starosedelaca", i naizmenično svaka grupa simbolično nadvladava. Nije reč o formalnoj već o stvarnoj jednakosti ili slobodi, koje se iskazuju kroz nadmeta-

nje i izazov, što daje jedinstvenu živost, otvorenost prema suočavanju rasa.

Naša, evropska kultura igrala je na univerzalnost, a preti joj opasnost da propadne od univerzalnog... I to koliko od proširivanja pojmova tržišta, monetarne razmene ili proizvodnih dobara toliko i od imperijalizma ideje kulture. Čuvajmo se te ideje, koja je, isto kao i ideja revolucije, postala univerzalna tek kad se formalizovala u apstrakciji i koja po tom osnovu jede pojedinačnost koliko i revolucija svoju decu.

To polaganje prava na univerzalnost ima za posledicu podjednaku nemogućnost diversifikacije naniže i federalizacije naviše. Kad se neka nacija ili kultura centralizuje prema nekom trajnom istorijskom procesu, ona ima nepremostive teškoće kako u stvaranju posrednih podskupova tako i u integraciji u neki koherentan nadskup... Izvesna neumitnost sadržana je u procesu centralizacije. Otud sadašnje teškoće u traženju evropskog zanosa, kulture, dinamizma. Nemogućnost stvaranja federalnog događaja (Evropa), lokalnog događaja (decentralizacija), rasnog ili višerasnog događaja (izmešanost). Suviše smo zaokupljeni istorijom i umemo da proizvedemo samo sramežljivu centralnost (sitnoburžoaski pluralizam) i sramežljivu izmešanost (naš razneženi rasizam).

Princip ostvarene utopije objašnjava odsustvo, a i beskorisnost metafizike i imaginarnog u američkom životu. Usled toga Amerikanci imaju percepciju realnosti koja se razlikuje od naše. Realnost za njih nije vezana za nemoguće, i nikakav je poraz ne može dovesti u pitanje. Ono što je smišljeno u Evropi ostvaruje se u Americi – sve što nestane u Evropi vaskrsava u San Francisku!

Ipak, ideja ostvarene utopije je paradoksalna. Stoga, ako evropskom mišlju vladaju negativnost, ironija, uzviše-

nost, američkom mišlju vlada paradoks, paradoksalni nizam ostvarene materijalnosti, uvek nove očiglednosti, uvek zapanjujuće svežine u zakonitosti svršenog čina, humor naivne očiglednosti stvari, dok se naš napredak odvija u zabrinjavajućem čuđenju pred već viđenim i mukloj transcendentnosti istorije.

Zameramo Amerikancima da nemaju moć analiziranja i konceptualizovanja. Ali to bi bila nepravdična optužba. Mi smo ti koji zamišljamo da sve kulminira u transcendentnosti i da ništa ne postoji što nije prethodno bilo konceptualizovano. Oni ne samo da ne mare za to, nego im je gledište obrnuto. Ne konceptualizovati realnost, nego realizovati koncept i materijalizovati ideje. Prosvetiteljske ideje o religiji i moralu naravno, ali i snove, naučne vrednosti, seksualne perversije. Materijalizovati slobodu, ali i nesvesno. Naši fantazmi prostora i fikcije, ali i iskrenosti i vrline, ili sumanutosti tehnologije – sve što je sanjano s ove strane Atlantika može da se ostvari preko. Oni realnost stvaraju polazeći od ideja, mi stvarnost pretvaramo u ideje, ili u ideologiju. Za njih ima smisla samo ono što se ostvaruje, ili što se ukazuje, za nas ima smisla samo ono što je promišljeno ili skriveno. Čak je i materijalizam u Evropi samo ideja, on se konkretizuje u Americi u tehničkoj operativnosti, u pretvaranju načina mišljenja u način življenja, u "snimanju" života, kao kad se na filmu kaže: *Action!* i kamera počne da snima. Jer materijalnost stvari, naravno, jeste njihova kinematografija.

Amerikanci veruju u fakta, ali ne veruju u njihovu faktičku varljivost. Ne znaju da su fakta varljiva po etimologiji. Po tom verovanju u činjenicu, po bezrezervnom poverenju u ono što se čini i što se vidi, po preziru prema onome što se može nazvati pojavom, ili igrom pojavnosti, po pragmatičnoj očiglednosti stvari: lice ne može prevariti, ponašanje

ne može prevariti, naučni proces ne može prevariti, ništa ne može prevariti, ništa nije dvosmisleno (što je u suštini istina: nema laži, nema prevare, *postoji samo simulacija*, koja je upravo varljivost činjenica), po tome su Amerikanci pravo utopijsko društvo, po kultu svršenog čina, po naivnosti u zaključivanju, po prenebregavanju zlih sila. Samo utopista može da veruje kako u nekom poretku, kakav god bio, stvari mogu biti tako naivne. Sva druga društva obeležena su neakvom jeresi, disidencijom, sumnjičavošću prema realnosti, sujeverjem prema nekoj zloj sili i verovanjem u isterivanje te sile pomoću magije, verovanjem u moć pojava. Ovde, nema jeresi, nema sumnjičavosti, kralj je go, činjenice su tu. Svima je znano da su Amerikanci fascinirani Žutima, kod kojih predosećaju viši oblik lukavstva, tog odsustva istine kojeg se plaše.

Istina, ovde nedostaje ironija zajedništva i veselost društvenog života. Draž svojstvena manirima, pozorištu društvenih odnosa, ovde je okrenuta ka spoljašnjosti, ka reklamiranju života i načina života. Ovo je društvo koje se neumorno hvali, ili koje neprekidno sebi dokazuje da postoji. Sve treba da bude javno, koliko vredimo, koliko zarađujemo, kako živimo – nema mesta tananijoj igri. Imidž ovog društva je autoreklamni. To dokazuje sveprisutnost američke zastave, na plantažama, u naseljenim mestima, na benzinskim pumpama, nadgrobnim spomenicima, ne zastave kao herojskog znaka nego kao zaštitnog znaka za dobru fabričku robu. To je jednostavno etiketa najlepšeg i najuspešnijeg međunarodnog preduzeća: *USA*. Zato su hiperrealisti uspeli da ga odslikaju naivno, bez ironije i osporavanja (Džim Dajn šezdesetih godina), kao što je pop-art s izvesnom radošću transponovao na platna zapanjuću banalnost proizvoda potrošačkog društva. Ni traga od one okrutne parodije

američke himne Džimija Hendriksa. Nazire se samo laka ironija, neutralni humor banalizovanih stvari, iz *mobil-home-a* i džinovskog hamburgera na pet metara dugačkom reklamnom panou, pop i hiper humor tako karakterističan za američku atmosferu u kojoj kao da su stvari popustljive prema sopstvenoj banalnosti. Ali popustljive su i prema sopstvenoj sumanutosti. Opštije rečeno, one ne teže izuzetnosti, one jesu izuzetne. One poseduju ekstravaganciju svojstvenu nesvakidašnjoj svakodnevnoj Americi, ekstravaganciju koja nije nadrealistička (nadrealizam je opet estetička ekstravagancija, vrlo evropska po inspiraciji), ne, ona je ovde prešla u predmete. Ludilo, koje je kod nas subjektivno, ovde je postalo objektivno. Ironija koja je kod nas subjektivna, ovde je postala objektivna. Opsenarstvo, preterivanje, što su kod nas svojstva duha i psihičkih sposobnosti, ovde su prešle u stvari.

Kolika god bila dosada, pakao svakodnevice u SAD ili bilo gde drugde, američka banalnost biće uvek hiljadu puta zanimljivija od evropske, a pogotovu od francuske. Možda stoga što je banalnost ovde proistekla iz neizmer-nih udaljenosti, iz ekstenzivne monotonije i radikalne nekulture. Ona je autohtona, koliko i njena suprotnost: brzina, vertikalnost, preuveličanost koja se graniči s bezvoljnošću i nezainteresovanost prema vrednostima koja se graniči s nemoralnošću. Dok je francuska banalnost otpadak buržoaske svakodnevice, nastale iz jedne aristokratske kulture na izmaku pretvorene u malograđanski manijerizam, te buržoazije koja se tokom XIX veka istanjila poput šagrinske kože. U tome je sva suština: razdvaja nas lešina buržoazije, ona je nosilac našeg hromozoma banalnosti, dok su Amerikanci uspeali da očuvaju izvesnu duhovitost u materijalnim oznakama očiglednosti i bogatstva.

To je i razlog zbog kojeg Evropljani doživljavaju kao zlehudu sudbinu sve što ima veze sa statistikom, u njoj odmah vide svoj poraz i zaklanjaju se iza grčevitog izazova kvantitativnosti. Amerikanci, naprotiv, doživljavaju statistiku kao optimistički podstrek, dokaz svoje srećne ruke, razdraganog pristupanja većini. To je jedina zemlja u kojoj se kvantitet može veličati bez griže savesti.

Istu popustljivost i duhovitost koja se ispoljava u banalnosti stvari Amerikanci ispoljavaju prema sebi samima i prema drugima. Njihovo je intelektualno ponašanje *cool*, prijatno. Ne pretenduju onome što mi nazivamo inteligencijom i ne osećaju se ugroženi inteligencijom drugih. To je za njih samo poseban oblik duha, kojem se ne treba bespotrebno izlagati. Njihova spontana reakcija nije negiranje ili osporavanje, njihov je prirodni pokret odobravanja. Kad mi kažemo: slažem se s vama, to je zato da bismo potom sve osporili. Kad Amerikanac kaže da se slaže, to znači da sasvim iskreno ne vidi ništa protiv. Ali će vrlo često vašu analizu potvrditi činjenicama, statističkim podacima ili ličnim doživljajima koji će joj zapravo oduzeti svaku konceptualnu vrednost.

Ta autoindulgencija s izvesnom duhovitošću svedoči o društvu sigurnom u svoje bogatstvo i moć, koje je u neku ruku interiorizovalo tvrdnju Hane Arent da je američka revolucija, nasuprot svim evropskim revolucijama, bila uspešna. Ali čak i uspela revolucija ima svoje žrtve i žrtvena znamenja. Reganova vladavina u suštini je zasnovana na Kenedijevom ubistvu. To ubistvo do danas nije osvećeno, ni rasvetljeno, i to s razlogom. Da ne govorimo o ubijanju Indijanaca, čija energija još zrači nad savremenom Amerikom. Ovo nije samo primer za indulgenciju, nego i za autoreklamnu, samoopravdavajuću surovost tog društva, onu pobedničku surovost koja čini sastavni deo uspehli revolucija.

Tokvil sa žarom opisuje dobrobiti američke demokratije i američkog ustava, hvaleći slobodom nadahnut način života, ujednačenost običaja (više nego statusnu jednakost), nadmoć moralne (više nego političke) organizacije društva. Zatim s jednakom jasnoćom opisuje istrebljenje Indijanaca i položaj Crnaca, ali nikad ne dovodi te dve stvari u vezu. Kao da su se dobro i zlo razvijali odvojeno. Da li je moguće da neko ko veoma dobro opaža obe pojave, ne primeti njihovu povezanost? I te kako, i paradoks je danas isti: *nikad nećemo rešiti zagonetku o odnosu između negativne utemeljenosti veličine i same te veličine*. Amerika je moćna i originalna, Amerika je surova i užasna – ne treba umanjivati ni jedno ni drugo, niti nastojati da se te dve stvari pomire.

Ali šta je s onom paradoksalnom uzvišenošću, s onim jedinstvenim okolnostima Novog sveta o kojima je pisao Tokvil? Šta je s onom američkom “revolucijom” koja se sastojala u dinamičkom rešenju dobro shvaćenog interesa pojedinca i dobro odmerene kolektivne moralnosti? Problem koji nije rešen u Evropi, i koji je stoga tokom čitavog XIX veka pothranjivao jednu problematiku istorije, Države i odumiranja Države, Americi potpuno stranu. Šta je s izazovom koji se nazire još kod Tokvila: da li jedna nacija može da zaključi sporazum o uzvišenosti zasnivajući ga isključivo na banalnom interesu pojedinca? Da li postoji sporazum o jednakosti i banalnosti (interesa, prava i bogatstva) u kojem je očuvana originalnost i herojska dimenzija (jer kakvo je to društvo bez herojske dimenzije)? Ukratko: da li je Novi svet ispunio obećanja? Da li je ostvario sve dobre strane slobode ili samo loše strane jednakosti?

Odjek američke moći najčešće se pripisuje slobodi i njenoj primeni. Ali sloboda nije po sebi generator moći. Sloboda u smislu javnog delanja, kolektivnog diskursa

jednog društva o sopstvenim poduhvatima i vrednostima, ta se sloboda zapravo zagubila u individualnom oslobađanju običaja i agitovanju (agitovanje je, kao što znamo, jedna od osnovnih aktivnosti Amerikanaca). Stoga se generatorom moći pre mogu smatrati jednakost i njene posledice. Ta jednakost, za koju je Tokvil izvanredno rekao: “Jednakosti ne zameram što ljude odvlači u traganje za nedozvoljenim uživanjima, već što ih potpuno istroši u traganju za dozvoljenim uživanjima”, to moderno ujednačavanje statusa i vrednosti, ta nezainteresovanost izraza i karaktera, jeste ono što razuzdava i raspaljuje moć. Oko te jednakosti ponovo se ocrtava Tokvilov paradoks da američki svet zapravo teži istovremeno apsolutnoj beznačajnosti (sve stvari teže da se izjednače i da ponište svoju moć) i apsolutnoj originalnosti – danas još više nego pre sto pedeset godina, pošto su njeni efekti umnoženi usled geografske rasprostranjenosti. *To je svet savršen po nezaustavivom razvoju jednakosti, banalnosti i nezainteresovanosti*.

Zanosan je taj dinamizam celine, ta dinamika ukidanja razlika koja postavlja, kako je rekao Tokvil, jedan novi problem u poimanju ljudskih društava. Izvanredno je uostalom koliko su se Amerikanci malo promenili u protekla dva veka, mnogo manje nego evropska društva zahvaćena političkim revolucijama XIX veka, dok su oni sačuvali nedirnuto i poput ostrva u vremenu okeanskom udaljenošću očuvano utopijsko i moralno gledište ljudi iz XVIII veka, ili čak gledište puritanskih sekti iz XVII veka, presađeno i ovekovečeno u zavetrini od istorijskih zapleta. Ta puritanska i moralna histerezija potiče od izgnanstva, od utopije. Mi ih osuđujemo zbog toga: zašto se revolucija nije odigrala u toj novoj zemlji, zemlji slobode, isturenom bastionu kapitalizma? Zašto “političko”, “socijalno”, naše omiljene kategorije tu imaju tako malo uticaja? Zato što

sociološki i filozofski XIX vek nije prenesen preko Atlantika, gde stvari još žive od utopije i morala, od konkretne ideje sreće i od običaja, od svega onoga što je u Evropi politička ideologija, s Marksom na čelu, likvidirala u težnji ka "objektivnoj" koncepciji istorijskog preobražaja. Otuda mi Amerikancima pridevamo istorijsku naivnost i moralnu dvoličnost. Ali oni su jednostavno, u kolektivnoj svesti, bliži utopijskom i pragmatičkom modelu mišljenja iz XVIII veka nego ideološkim i revolucionarnim modelima koje će nametnuti Francuska revolucija.

Zašto su ovde sekte tako moćne i dinamične? Mešavina rasa, institucija i tehnologija trebalo je odavno da ih izbriše sa scene. Ali one su ovde sačuvale svoju izvornu živost i praktični iluminizam i svoju opsesivnu moralnost. Na neki način, njihov se mikro model proširio na celu Ameriku. Od postanka, sekte su imale izuzetno važnu ulogu u tom *acting out*-u, u tom prelasku na čin ostvarivanja utopije. One su te koje žive od utopije (Crkva je smatra potencijalnom jeresi) i koje se trude da ubrzaju uspostavljanje Božjeg Carstva na zemlji, dok se Crkva drži propovedi o spasenju i veri, nadi i milosrđu.

Čini se kao da je sva Amerika usvojila tu sudbinu sekte: neposrednu konkretizaciju svih mogućnosti spasenja. Umožavanje sekta ne treba da nas zavarava: važna je činjenica da je cela Amerika zaokupljena sektom kao moralnom institucijom, njenim neposrednim zahtevom za blaženstvom, njenom materijalnom efikasnošću, njenom kompulzijom za opravdavanjem, a svakako i njenim ludilom i sumanutošću.

Da Amerika izgubi to moralno gledište na sebe samu, ona bi se raspala. To možda nije očigledno Evropljanima, za koje je Amerika jedna bezočna sila a njen moral jedna dvolična ideologija. Ne želimo da verujemo u moralnu predstavu koju Amerikanci imaju o sebi, ali grešimo. Kad

se tako ozbiljno zapitaju zašto ih drugi narodi mrze, pogrešili bismo da se nasmejemo, jer upravo to pitanje omogućava istovremeno Votergejte i nemilosrdnu osudu korupcije i društvenog taloga na filmu i u medijima – slobodu na kojoj im možemo pozavideti mi, istinski dvolična društva, čije su lične i javne stvari uvek skrivene iza buržoaskog prenemaganja u tajnovitosti i uvaženosti.

Osnovna Tokvilova ideja jeste da duh Amerike počiva u njenom načinu života, u revoluciji običaja, morala. Ta revolucija ne uvodi ni novi pravni poredak ni novu Državu, nego jedan praktični legitimitet, utemeljen u načinu života. Spasenje ne dolazi više od boga ni od Države nego od idealne praktične organizacije. Da li su tome koreni u protestantskoj sekularizaciji svesti, u introjkciji božanske jurisdikcije u svakodnevna znanja? Činjenica je, recimo, da je religija ušla u svakodnevni život, što znači da njeno utemeljenje više ne može biti dovedeno u pitanje ili preispitivano, jer više nema transcendentalnu vrednost. To je religija kao način života. Slično tome i politika je postala deo svakodnevice, u svojstvu pragmatičke mašine, igre, interakcije, spektakla, što znači da se o njoj više ne može suditi s čisto političkog gledišta. Više nema ideološkog ili filozofskog principa vladanja, stvari su u isti mah naivnije i povezanije. Što ne znači da nema strategija, ali one su modalne, a ne finalne. I sama seksualnost postala je deo svakodnevice, što znači da ni ona više nema transcendentalno značenje, ni kao zabrana, ni kao princip analize, uživanja ili nepokoravanja. Ona se "ekologizovala", psihologizovala, sekularizovala za domaću upotrebu. Ušla je u način života.

Preuzvišenost naravi i običaja, hegemonija načina života znači da apstraktna univerzalnost zakona ustupa mesto konkretnim propisima razmene. Zakon se ne

zasniva na konsenzusu: podrazumeva se da ga poznajete i da mu se pokoravate. Ali čast je i ne pokoriti se zakonu, a istorija je sačinjena istovremeno od veličanja zakona i od onih koji su ga kršili. Zapanjuje međutim činjenica da u američkom sistemu nema časti u nepokoravanju, ni prestiža u prekršajima ili izuzecima. To je čuveni američki konformizam u kojem mi vidimo znak društvene i političke slabosti. Ali ovde se zapravo sporazum gradi pre na konkretnim propisima nego na nekom apstraktnom zakonodavstvu, na neformalnim modalitetima pre nego na nekom formalnom autoritetu. Šta bi značilo ograditi se od nekog pravila, napraviti prestup u odnosu na neku odredbu? Treba razumeti tu konvencionalnu, pragmatičku solidarnost u američkim običajima koja ne počiva na društvenom ugovoru nego na nekakvom moralnom sporazumu, i pre bi se mogla uporediti sa konsenzusom koji reguliše vožnju na autoputevima nego sa saobraćajnim propisima koje svako može prekršiti. Po tom konformizmu američko društvo liči na prvobitne zajednice, u kojima bi bilo apsurdno moralno se razlikovati kršenjem kolektivnog rituala. Taj konformizam dakle nije "naivan": on proističe iz jednog sporazuma na nivou naravi i običaja, iz skupa pravila i postupaka zasnovanog na pretpostavci skoro spontanog pridržavanja. Dok mi živimo od skoro isto tako ritualnog nepokoravanja našem sopstvenom sistemu vrednosti.

Taj "konformizam" odražava izvesnu slobodu: slobodu odsustva predrasuda i velikih prohteva. Neko bi rekao da je odsustvo predrasuda kod Amerikanaca vezano za odsustvo rasuđivanja. To bi bilo nepošteno, ali u krajnju ruku, zašto ne odabrati to jednostavno rešenje umesto našeg nezgrapnog i izveštačenog rešenja? Pogledajte samo tu devojku koja vas poslužuje u gostionici: ona to čini u *potpunoj slobodi*, s osmehom, bez predrasuda i izveštače-

nosti, kao da sedi prekoputa vas. Stvari nisu jednake, ali ona i ne teži jednakosti, jednakost je deo običaja. Sušta suprotnost sartrovskom konobaru, potpuno otuđenom od svoje predstave, koji tu situaciju rešava tek prelaskom na jedan teatralni metajezik, podražavajući u pokretima nekakvu slobodu ili jednakost koju zapravo ne poseduje. Otud nesrećna intelektualnost u njegovom ponašanju, koja je kod nas prisutna u skoro svim društvenim slojevima. Pitanje jednakosti i slobode naravi nije bilo rešeno niti ikad zapravo postavljeno u našoj kulturi, jedino je bilo postavljeno političko ili filozofsko pitanje jednakosti, a ono nas ograničava na večito pretvaranje. U Americi – poznata je stvar – zapanjeni smo skoro prirodnim zaboravom statusa, lakoćom i slobodom u odnosima. Ta lakoća može nam se činiti banalnom ili prostom, ali nikad nije smešna. *Naša* je afektacija smešna.

Treba samo pogledati kako se neka francuska porodica smešta na kalifornijskoj plaži i osetiti užasavajući teret naše kulture. Američka je grupa stalno otvorena, francuska ćelija odmah stvara ograđeni prostor, američko dete trči i pliva kako mu drago, francusko dete ne odvaja se od roditelja. Amerikanci paze da uvek imaju dovoljno sladoleda i piva, Francuzi paze na starešinstvo i teatralno blagostanje. Po američkim plažama se cirkuliše, Francuz kampuje na svom peščanom posedu. Francuz se reklamira da je na raspustu, ali zadržava prosečnost svog malograđanskog prostora. Dok se za Amerikance sve može reći osim da su prosečni ili malograđani. Oni svakako nemaju aristokratsku prefinjenost, ali imaju lakoću prostora, poput onih koji su uvek imali prostora, što im zamenjuje manire i otmene četvrti. Telesna lakoća koju im daje razmah prostora lako nadoknađuje bledilo crta i karaktera. Prost, ali *easy*. Mi pripadamo kulturi mešovitosti, koja se ispoljava kroz manire i afektaciju, oni imaju demokratsku kulturu

prostora. Mi smo slobodna duha, ali oni su slobodnih pokreta. Amerikanac koji cirkuliše kroz pustinje ili nacionalne parkove ne odaje utisak da je na raspustu. Cirkulisanje mu je prirodno zanimanje, a priroda mu je granica i mesto za delanje. Ni traga razmekšalom romantizmu i galoromanskoj mirnoći kojima je zatrpano naše slobodno vreme. Ni traga od one etikete 'raspust', koju je kod nas izmislio Narodni front: one obeshrabrujuće atmosfere slobodnog vremena otetog od Države, konzumiranog s plebejskim duhom i teatralnom brigom o teško zarađenoj razonodi. Sloboda ovde nema statičnu ili odričnu definiciju, njena je definicija prostorna i mobilna.

Velika pouka iz svega ovoga jeste da sloboda i jednakost, kao i neusiljenost i ljubaznost, postoje jedino kao unapred date. To je demokratski dramski preokret: jednakost na startu, a ne na cilju. U tome je razlika između demokratije i egalitarizma: demokratija pretpostavlja jednakost na startu, a egalitarizam jednakost na cilju. *Democracy demands that all of its citizen begin the race even. Egalitarianism insists that they all finish even.*

Međutim, kad se prevaziđe opsednutost rasuđivanjem i predrasudama, nastupa veća tolerancija, ali i veća nezainteresovanost. Ne tražeći više tuđi pogled, oni na kraju ne primećuju ni jedni druge. Tako se na ulici ljudi mimoilaze ne gledajući se, što se može činiti odrazom uviđavnosti i pristojnosti, ali što je isto tako znak nezainteresovanosti. A ona barem nije patvorena. To je istovremeno vrlina i odsustvo vrline.

Govorim o američkom "načinu života" da bih podvukao njegovu utopijsku prirodu, *mitsku* banalnost, san i veličinu. Tu filozofiju imanentnu ne samo tehnološkom razvoju već i prevazilaženju tehnologija u preteranom bavljenju tehnologijom, ne samo modernosti već i pretera-

nosti modernih formi (bilo vertikalnih u Njujorku ili horizontalnih u Los Anđelesu), ne samo banalnosti već i apokaliptičnim formama banalnosti, ne samo realnosti svakodnevice nego i hiperrealnosti te svakodnevice koja, takva kakva je, sadrži sve odlike fikcije. Te su odlike zanosne. Ali fikcija nije mašta. To je ono što prethodi mašti ostvarujući je. Obrnuto od naše sklonosti da anticipiramo realnost zamišljajući je ili da je izbegavamo idealizujući je. Zato mi nikad nećemo živeti u istinskoj fikciji, osuđeni smo na maštu i na nostalgiju za budućnošću. Američki je način života, međutim, spontano fiktivan, zato što predstavlja prevazilaženje mašte u stvarnosti.

Fikcija nije ni apstrakcija, a ako Amerika i pokazuje izvesnu nesposobnost moći apstrakcije, ta nesposobnost zaodeva slavodobitni vid u sirovoj stvarnosti prosečne Amerike, u apoteози svakodnevice, u tom empirijskom duhu koji nas toliko zapanjuje. Možda ona uspela revolucija nije više toliko uspela u Tokvilovom smislu spontanosti javnog duha, spontane i konkretne forme usmeravanja naravi ka modernim vrednostima. Taj slavodobitni vid američke realnosti ne treba tražiti toliko u delovanju institucija koliko u oslobađanju tehnologija i slika, u nemoralnoj dinamici slika, u razuzdanosti dobara i usluga, razuzdanosti moći i beskorisne energije (ali ko će reći gde prestaje korisna energija?), u kojoj se mnogo više ogleda reklamni nego Tokvilov javni duh. Ipak, to su odlike oslobađanja, i sama besprizornost tog društva znak je njegovog oslobađanja. Oslobađanja *svih efekata*, od kojih su neki savršeno preterani i prezrivi, ali u tome i jeste stvar: vrhunac oslobađanja, njegova logička posledica, leži u razuzdanosti spektakularnog, u brzini, u trenutnosti promene, u sveopštoj ekscentričnosti. Politika se *oslobađa* u spektaklu, u reklamnom efektu po svaku cenu,

seksualnost se oslobađa u svim svojim anomalijama i perverzijama (uključujući i odbijanje seksualnosti, poslednji krik mode, što je opet samo efekat "metastabilnosti" seksualnog oslobađanja), naravi, običaji, telo i govor oslobađaju se u ubrzavanju mode. Oslobođen nije čovek u svojoj idealnoj realnosti, u svojoj unutrašnjoj istini ili transparentnosti – oslobođen je čovek koji menja prostor, koji cirkuliše, koji pol, odeću, običaje menja prema modi, *a ne prema moralu*, koji mišljenje menja prema modelima mišljenja, a ne prema savesti. Eto to je praktično oslobađanje, hteli mi to ili ne, bilo da žalimo ili ne za njegovim rasipanjem i besprizornošću. Uostalom, ljudi iz "totalitarnih" zemalja dobro znaju da je u tome prava sloboda, samo im je ona u mislima: moda, najnoviji modeli, idoli, igra slika, mogućnost cirkulisanja radi cirkulisanja, reklama, reklamna razuzdanost. Jednom rečju, orgijanje. Međutim treba reći da je Amerika ta koja je konkretno, tehnološki ostvarila tu orgiju oslobađanja, nezainteresovanosti, otkaćinjanja, izlaganja i cirkulisanja. Ne znam šta ostaje od uspele revolucije o kojoj je govorio Tokvil, od one revolucije političkih sloboda i vrlina javnog mnjenja (u Americi u toj oblasti danas ima svega), ali ona je svakako uspela *u toj revoluciji*, dok mi u Evropi, posle promašenih istorijskih i apstraktnih revolucija, upravo gubimo i tu. Logičke posledice modernosti, revolucije načina života sa svim njenim preteranostima mi apsorbuemo protiv volje, u homeopatskim dozama, uz mešavinu divljenja i besa. Zaglibili smo se u kultu razlikovanja i zapravo smo uskraćeni u odnosu na radikalnu modernost koja počiva na nezainteresovanom nerazlikovanju. Teška srca postajemo moderni i nezainteresovani i otud takvo bledilo naše modernosti, otud takav nedostatak modernog duha u našim poduhvatima. Nemamo čak ni *zlođuha*

modernosti, onoga koji podstiče na inovacije do ekstravagancije, čime doseže nekakvu bajkovitu slobodu.

Sve što se herojski odigralo i uništilo u Evropi pod znakom Revolucije i Terora ostvarilo se preko Atlantika na najjednostavniji i najpraktičniji način (utopija bogatstva, prava, slobode, društvenog ugovora i reprezentacije). Na isti način, sve ono o čemu smo sanjali pod radikalnim znakom antikulture, subverzije smisla, destrukcije razuma i kraja reprezentacije, čitava ta antiutopija koja je u Evropi rasplamsala tolike teorijske i političke, estetičke i socijalne konvulzije a nikad se nije ostvarila ('68 je bila poslednji pokušaj), sve se to ostvarilo u Americi, na najjednostavniji i najradikalniji način. *Tu je ostvarena utopija, tu se ostvaruje anti-utopija*: bezumlja, deteritorijalizacije, nedeterminisanosti subjekta i govora, neutralizacije svih vrednosti, smrti kulture. Amerika ostvaruje sve, i stoga postupa empirijski i sirovo. Mi samo sanjamo i s vremena na vreme ponešto ostvarimo – dok Amerika izvlači logičke, pragmatičke zaključke iz svega što je moguće promisliti. Po tome je ona naivna i primitivna, ona ne zna za ironiju pojmova ni za ironiju zavođenja, ona ne ironiše s budućnošću ili sudbinom, ona dela, ona materijalizuje. Utopijskoj radikalnosti suprotstavlja empirijsku radikalnost koju jedino ona dramatično konkretizuje. Mi filozofiramo o kraju gomile stvari, ali one se okončavaju ovde. Ovde više ne postoji teritorija (već jedan čudesan prostor), ovde su okončani realnost i imaginarnost (otvarajući sve prostore za simulaciju). Tipičan model kraja naše kulture treba dakle tražiti ovde. A upravo će nam taj američki način života, koji mi smatramo naivnim ili kulturno ništavnim, pružiti potpuni analitički prikaz kraja naših vrednosti – kod nas propovedan u prazno – s obimom koji mu daje geografska i mentalna dimenzija utopije.

Ali, ako je tako, je li to ostvarena utopija, je li to uspela revolucija? E da, to je to! Šta biste vi hteli da bude "uspela" revolucija? To je raj. Santa Barbara je raj, Diznilend je raj, Sjedinjene Države su raj. Raj je to što jeste, makar bio i pogrebni, jednoličan i površan. Ali je raj. Nema drugog. Ako pristanete da izvlačite zaključke iz snova, ne samo političkih i sentimentalnih, nego i teorijskih i kulturnih, onda Ameriku treba i danas da posmatrate s istim naivnim zanosom kao što su činile generacije koje su otkrile Novi svet. S istim zanosom s kojim sami Amerikanci gledaju na svoju uspešnost, svoje varvarstvo i svoju moć. U protivnom, ništa o njoj nećete razumeti kao što nećete razumeti ništa o svojoj istoriji ili kraju svoje istorije. Jer Evropa se više ne može razumeti polazeći od sebe same. Sjedinjene Države su tajanstvenije: *tajanstvo američke realnosti* prevazilazi našu fikciju i naša tumačenja. Tajanstvo društva koje ne nastoji da sebi da smisao ili identitet, koje ne mari ni za transcendentnost ni za estetiku i koje, *upravo iz tog razloga*, izmišlja jedinu veliku modernu vertikalnost u svojim zgradama koje su nešto najvelelepnije što postoji u vertikalnom poretku a pritom se ne pokoravaju pravilima transcendencije, koje su najčudesnija arhitektonska dela a pritom se ne pokoravaju zakonima estetike, koje su ultramoderne, ultrafunktionalne, ali koje sadrže nešto nespekulativno, primitivno i sirovo – jedna takva kultura, ili nekultura za nas ostaje tajna.

Introverzija, razmišljanje, koncept koji zasenjuje efekte smisla, to nam je blisko. Ali objekat oslobođen svog koncepta, koji može da se ekstravertno i ekvivalentno širi u svim svojim efektima, to je za nas zagonetka. Ekstravertnost je za nas tajna – baš kao što je za Marksa bila roba: hijeroglif modernog sveta, tajanstven upravo zato što je

ekstravertan, forma koja se ostvaruje u svom čistom delanju i čistom cirkulisanju (ćao Karl!).

S tog gledišta, za nas je čitava Amerika pustinja. Njena je kultura sirova: doslovnom transkripcijom u realnost ona žrtvuje intelekt i svu estetiku. Ona je tu sirovost nesumnjivo stekla prvobitnim decentralizovanjem ka nenaseljenim teritorijama, ali pored toga i nesvesno, uništavanjem Indijanaca. Mrtav Indijanac ostaje tajanstveni jemac tih primitivnih mehanizama, sve do u moderno doba slika i tehnologija. Možda su Amerikanci, misleći da su uništili Indijance, zapravo samo razvejali njihov jed? Oni su pustinje prokrčili, označili unakrst autoputevima, ali usled nekog tajanstvenog sadejstva njihovi su gradovi dobili strukturu i boju pustinje. Oni nisu razrušili prostor, oni su ga jednostavno učinili beskonačnim razorivši mu središte (poput gradova rastegljivih unedogled). Time su otvorili istinski prostor za fikciju. Ni u "divljoj misli" nema prirodnog sveta, nema transcendentnosti čoveka, ni prirode, ni istorije – kultura je sve ili ništa, kako nam drago. Na isto ovo nerazlikovanje nailazi se ponovo na vrhuncu moderne simulacije. Ni tu nema prirodnog sveta i ne možete razlikovati pustinju od metropole. Što ne znači da su Indijanci bili beskrajno bliski prirodi, niti da su Amerikanci od nje beskrajno udaljeni: i jedni i drugi nalaze se s obe strane te idealnosti prirode, a i s obe strane idealnosti kulture, i podjednako su otuđeni od jedne i od druge.

Ovde nema kulture, nema kulturnog diskursa. Nema ministarstva, nema komisija, nema subvencija, nema unapređenja. Ni traga od kulturnog patosa, od fetišizma nasleđa kojem se prepustila cela Francuska, – ni traga od tog sentimentalnog, a danas i državnog i zaštitničkog prizivanja kulture. Bobur je ovde nemoguć koliko i u Italiji (samo iz drugih razloga). Ne samo da ne postoji

centralizacija, već ni ideja o kultivisanoj kulturi, kao ni ideja o milosrdnoj i svetoj religiji. Nema kulture kulture ni religije religije. Trebalo bi pre govoriti o “antropološkoj” kulturi koja se sastoji u izmišljanju običaja i načina života. To je jedina zanimljiva kultura, kao što su u Njujorku zanimljive jedino ulice a ne muzeji. Čak i u plesu, filmu, romanu, fikciji, arhitekturi, sve što je specifično američko ima nečeg sirovog, što nije pretrpelo glačanje i fraziranje, retoriku i teatralnost naših buržoaskih kultura, što nije bilo nalickano bojama kulturnog razlikovanja.

Kultura ovde nije onaj izvanredan čarobni napitak koji se u nas pije u jednom posvećenom mentalnom prostoru i kojem sleduje specijalna rubrika u novinama i među velikim mislima. Kultura, to je prostor, brzina, bioskop, tehnologija. Ona je autentična, ako se to za išta može reći. To nije filmski dodatak, brzinski dodatak, tehnološki dodatak (kod nas se svuda oseća ta kalemljena, heterogena, anahrona modernost). U Americi, bioskop je istinit, jer su čitav prostor i čitav način života kinematografski. Taj rez, ta apstrakcija koju mi sažaljevamo, ne postoji: život jeste bioskop.

Iz tog razloga traganje za umetničkim delima ili kulturnim prizorima uvek mi je izgledalo tašto i neumesno. Oznaka kulturnog etnocentrizma. Ako je nekultura ono što je originalno, onda treba dosegnuti nekulturu. Ako pojam ukusa išta znači, onda nam on nalaže da ne izvozimo svoje estetske prohteve tamo gde im nije mesto. Kad Amerikanci prenesu naše romanske samostane u njujorške Klostere, mi to smatramo neoprostivim izvrtnjem smisla. Ne činimo to i sami prenoseći tamo naše kulturne vrednosti. Mi nemamo prava na zabunu. Oni u neku ruku imaju pravo na to, jer oni imaju prostor, a njihov je prostor odsjaj svih drugih. Kad Pol Geti sakuplja u Malibuu, u pompejanskoj vili na obali Pacifika Rembranta,

Impresioniste i grčko vajarstvo, on je dosledan američkoj logici, čistoj baroknoj logici Diznilenda, on je originalan, to je savršen potez cinizma, naivnosti, kiča i nesvesnog humora – neverovatan po besmislenosti. Naime, to nestajanje estetskog i uzvišenih vrednosti u kiču i hiperrealnosti opčinjava isto koliko i nestajanje istorije i realnosti u televiziji. Zadovoljstvo treba tražiti u toj sirovoj pragmatiki vrednosti. Ako pamтите samo vaš imaginarni muzej, promašićete ono što je bitno (a to je upravo ono nebitno).

Reklame koje prekidaju filmove na televiziji svakako predstavljaju povredu morala, ali one odlično ističu da veći deo televizijske proizvodnje nikad ne dosegne nivo “estetskog” i da je u suštini istog reda kao reklame. Većina filmova, i to ne beznačajnih, zasniva se na istoj svakodnevnoj romansi: kola, telefon, psihologija, šminka – prosto i jednostavno odslikavanje načina života. Reklame nisu ništa drugo: one kanonizuju način života putem slike, pretvaraju ga u istinsko integralno kolo. A ako sve što se dešava na televiziji, bez razlike, predstavlja niskokaloričnu ili čak potpuno nekaloričnu dijetu, čemu se onda žaliti na reklame? Svojom ništavnošću one čak uzdižu kulturni nivo onoga što ih okružuje.

Banalnost, nekultura, vulgarnost ovde nemaju isti smisao kao u Evropi. Ili je u pitanju samo evropejska zasenjenost, zaslepljenost jednom irealnom Amerikom? Možda su oni jednostavno vulgarni, a ja samo sanjam o metavulgarnosti? *Who knows?* Dode mi da ponudim onu staru opkladu: ako nisam u pravu vi ništa ne gubite, ako sam u pravu vi dobijate sve. Činjenica je da nam izvesna banalnost, vulgarnost koja nam se u Evropi čini neprihvatljivom, ovde izgleda više nego prihvatljiva: zadivljujuća. Činjenica je da se sve naše analize na temu otuđenja, konformizma, jednobraznosti i dehumanizacije ruše same

od sebe: u odnosu na Ameriku one su te koje postaju vulgarne.

Zašto je jedan tekst poput ovoga koji sledi (autora G. Feja) u isti mah tačan i potpuno pogrešan? "Kalifornija se nameće kao totalni mit našeg doba... Višerasnost, hegemonistička tehnologija, psihoanalitički narcisizam, urbani kriminal i audiovizuelna prezasićenost: Kalifornija, ta super-Amerika, nameće se kao apsolutna antiteza autentičnoj Evropi... od Holivuda do rok – limunada, od *E.T.*-ja do *Rata Zvezda*, od neodoljivih pseudo-pobuna u kampusima do sumanutosti Karla Sagana, od neognostičara iz Silikonske Doline do mističara jedrenja na dasci, od novoindijskih gurua do aerobika, od džoginga do psihoanalize kao oblika demokratije, od kriminala kao oblika psihoanalize do televizije kao oruđa despotizma, Kalifornija se ustoličila kao prestonica simulakruma i neautentičnosti, kao apsolutna sinteza *cool* staljinizma. Kalifornija je *histerična* zemlja, žiža okupljanja prognanika, zemlja neistorije, nedogađanja, ali u isti mah zemlja vrenja i neprestanog pomodnog ritma, to jest podrhtavanja u mestu, tog podrhtavanja koje je progoni, pošto joj svakog časa preti zemljotres.

Kalifornija nije ništa izmislila: ona je sve uzela od Evrope, i ponovo joj to poslužila izobličeno, lišeno smisla, premazano pozlatom Diznilenda. Svetsko središte tihog ludila, ogledalo naših pražnjenja i naše dekadencije, kalifornizam, taj vrući amerikanizam, danas zapljuskuje omladinu i nameće se kao mentalni vid SIDE... Revolucionarnoj teskobi Evropljana Kalifornija suprotstavlja svoju dugačku povorku privida: parodiju nauke s kampusima bez obreda, parodiju grada i urbanizma s maglinom Los Anđelesa, parodiju tehnike sa Silikonskom Dolinom, parodiju enologije s otužnim vinima iz Sakramenta, parodiju religije s guruima i sektama, parodiju erotizma s

dečacima s plaže, parodiju droge s kiselinama (?), parodiju društvenosti s komunama... Čak je i kalifornijska priroda nalik holivudskoj parodiji antičkih mediteranskih predela: previše plavo more (!?), previše divlje planine, previše blaga ili previše suva klima, nenastanjena raz – čarana priroda, iz koje su odbegli bogovi: turobna zemlja pod previše jarkim suncem i bezizrazan lik naše smrti, pošto će Evropa sigurno umreti preplanula, s osmehom i kožom blago izgorelom pod suncem s letnjeg raspusta."

Sve je to istina (ako hoćemo), pošto je i sam ovaj tekst nalik na histerični stereotip koji pripisuje Kaliforniji. Mora biti da on, uostalom, krije nesumnjivu zadivljenost prema svom predmetu. Ali ako smemo parafrazirajući G. Feja da tvrdimo upravo obrnuto, on sam nije umeo da izvede taj preokret. Nije zapazio kako se na obodima te beznačajnosti, tog "tihog ludila" beznačajnosti, tog mlitavog klimatizovanog pakla koji opisuje, stvari izvrću u svoju suprotnost. Nije shvatio izazov te "marginalne transcencije" u kojoj je čitav jedan svet suočen sa svojim rubom, sa svojom "histeričnom" simulacijom – a i zašto da ne? Zašto da Los Anđeles ne bude parodija grada? Silikonska Dolina parodija tehnike? Zašto ne parodija društvenosti, erotizma i droge, čak i parodija mora (suviše plavog!) i sunca (suviše sjajnog!). Da ne govorimo o muzejima i kulturi. Naravno da je sve parodija! Ako se sve te vrednosti ne daju parodirati, znači da su postale nevažne. Da, Kalifornija (a s njom i Amerika) jeste ogledalo *naše* dekadencije, ali *ona* nije dekadentna uopšte, ona je hiperrealno vitalna, ona ima svu energiju simulakruma. "To je svetsko središte neautentičnosti" – naravno: to i čini njenu originalnost i moć. To uzdizanje na viši stepen simulakruma ovde osećate sasvim prirodno. Uzgred rečeno, je li on uopšte dolazio ovamo? Da jeste, zhao bi da ključ za Evropu nije u njenoj odigranoj prošlosti, nego

u ovoj parodičnoj i sumanutoj anticipaciji koju predstavlja Novi svet. On ne vidi da, iako svaka pojedinost Amerike može biti prezriva ili beznačajna, celina prevazilazi maštu – samim tim, svaka pojedinost iz njegovog opisa može biti tačna, ali celina prevazilazi granice gluposti.

Ono što je novo u Americi, jeste sudar prvog stepena (primitivnosti i sirovosti) s 'trećom vrstom' (apsolutnim simulakrumom). Nema drugog stepena. Teško pojmljiva situacija za nas kojima je uvek bio najdraži onaj drugi nivo, refleksije, podvajanja, nesrećne svesti. Ali nijedna vizija Amerike nema opravdanja izvan ovog izvrtanja vrednosti: Diznilend je ono autentično! Film, televizija, to je stvarnost! *Freeways*, *safeways*, *skylines*, brzina, pustinje, to je Amerika, a ne muzeji, crkve, kultura... Ukažimo ovoj zemlji divljenje kojeg je dostojna, i zagledajmo se malo u smešnu stranu sopstvenih naravi i običaja, to je dobit i uživanje u putovanjima. Da bi se videla i osetila Amerika, treba barem za trenutak osetiti negde *downtown*, u Obojenoj Pustinji ili u krivini nekog *freeway* da je Evropa nestala. Treba se barem za trenutak zapitati: "Kako neko uopšte može biti Evropljanin?"

KRAJ MOĆI?

Pedesete godine u SAD bile su zlatno doba (*When the things were going on*), za kojim se još uvek oseća nostalgija: ekstaza moći, moć moći. Sedamdesetih godina, moć je još uvek tu, ali draž je prekinuta. To je doba orgijanja (rat, seks, Menson, Vudstok). Danas više nema orgijanja. SAD se, kao i svi ostali, danas suočavaju s jednim razmekšanim svetskim poretком, s jednom razmekšanom svetskom situacijom. To je nemoć moći.

Ali to što Sjedinjene države više nisu monopolistički centar svetske moći ne znači da su one izgubile moć, već jednostavno znači da više ne postoji centar. Pre bi se moglo reći da su one postale orbita jedne imaginarne moći na koju se svi pozivaju. S tačke gledišta konkurencije, hegemonije i "imperijalizma" svakako su izgubile poene, ali su s ekspanzionističkog gledišta na dobitku: pogledajte na primer nepojamni rast dolara, koji nije srazmeran ekonomskoj nadmoći, ali koji tim više zadivljuje, pogledajte bajkovito uspenje Njujorka i, zašto da ne, svet-ski uspeh *Dalasa*. Amerika i dalje poseduje moć, političku ili kulturnu, moć kao specijalni efekat.

Čitava je Amerika po uzoru na Regana postala kalifornijska. Bivši glumac, bivši kalifornijski guverner, proširio je na celu Ameriku kinematografsku i euforičnu, ekstravertnu i reklamnu viziju veštačkih rajeva sa Zapada. Obnavljanjem prvobitnog američkog sporazuma o ostva-

renoj utopiji, uspostavio je izvestan vid ucene lakoći življenja. Jer onaj idealni spoj o kojem je govorio Tokvil izgleda da se raspao: Amerikanci možda i dalje imaju izoštren smisao za individualni interes, ali izgleda da nisu očuvali smisao koji bi se kolektivno mogao pripisati njihovim poduhvatima. Otud današnja kriza, koja je duboko ukorenjena i stvarna, i koja teži rehabilitaciji ideje pripadnosti zajednici, jedne vrednosti koja bi spontano usmerila ponašanje i koja bi bila nekakva idealna rezultanta sila. To je Reganov uspeh u poduhvatu prividnog vaskrsavanja američkog prvobitnog prizora. *"America is back again"*. Oslabljeni Vijetnamskim ratom, koji im je bio isto toliko neshvatljiv koliko i upad malih zelenih u nekom stripu, koji su uostalom tako i doživljavali, izdaleka, kao televizijski rat, ne razumevajući zašto ih svet osuđuje i zamišljajući da je jedino moguće da je na njih usmerena ostvarena utopija Zla – komunizam, pošto su oni ostvarena utopija Dobra, zaklonili su se u lakoću, u pobedonosnom opsenarstvu. Opet potpuno kalifornijskom, jer u stvarnosti u Kaliforniji nije uvek sunčano, već je često sa suncem pomešana i magla ili losanđeleski smog. A vi je ipak pamтите kao sunčanu, kao suncem obasjan ekran. Takva je Reganova fatamorgana.

Amerikancima, kao i ostalima, nije stalo da se pitaju da li veruju ili ne veruju u zasluge svojih vođa, niti u to da li je njihova moć stvarna. To bi ih odvelo predaleko. Radije se ponašaju kao da u nju veruju, pod uslovom da se njihovo verovanje ne uzme zdravo za gotovo. Vladati danas znači pružati prihvatljive znake kredibiliteta. Kao u reklami, a isti je i efekat prijanjanja datom scenariju, bio on politički ili reklamni. Reganov je scenario i jedno i drugo istovremeno, i to uspešan.

Sve se zasniva na špici. Pošto je društvo definitivno poistovećeno s preduzećem, sve se zasniva na sinopsisu performansa i preduzetništva, njegovi rukovodioci treba da proizvedu sve znake reklamnog imidža. I najmanji je propust neoprostiv, jer bi time sva nacija bila oštećena. Imidžu može da doprinese čak i bolest, kao što je Reganov rak. Dok su nasuprot tome političke slabosti i nedostaci beznačajni. Prosuđuje se samo na osnovu pojave strane.

Taj konsenzus u simulaciji mnogo je otporniji nego što nam se čini, jer je mnogo manje izložen iskušenjima političke istine. Sve naše moderne vladavine reklamnim propisima u regulisanju javnog mnjenja duguju izvesnu političku metastabilnost. Nemoć, skandali, porazi za sobom više ne povlače katastrofu. Važno je da budu prikazani uverljivo i da publika bude svesna napora koji se u tom smislu čini. "Reklamni" imunitet vlasti podseća na reklamni imunitet poznatih marki praška za rublje.

Niko više ne broji greške rukovodilaca, iz raznih zemalja, koje bi u neko drugo doba strmoglavu ubrzale njihov pad i od kojih se, u sistemu simulacije vlasti i konsenzusa putem nezainteresovanosti, svi lako oporave. Narod se više ne diči svojim vođama, a ovi se više ne diče svojim odlukama. Dovoljna je i najmanja prividna kompenzacija da se vaspоставi reklamno poverenje. Poput operacije u Granadi preduzete posle trista poginulih u Libanu. Scenario bez rizika, režija proračunata, događaj veštački, uspeh osiguran. Uostalom, ta dva događaja, u Libanu i Granadi, svedoče o istoj političkoj irealnosti: prvi, teroristički, potpuno je izmakao kontroli; drugi, potpuno namešten, nije joj dovoljno umakao. Oba su bila besmislena u odnosu na veštinu vladanja. Nadovezali su se u prazno, što je odlika današnje političke scene.

Ista autoreklama, isti kult poverenja, isti kult špice u novoj reganovskoj generaciji. Dinamičnoj, euforičnoj – ili bolje rečeno, dinamizujućoj, euforizujućoj. Ni sreća za nju nije neka nova ideja, niti je uspeh motivacija, jer ona već sve to ima. To zapravo više nisu militanti nego simpatizeri sreće i uspeha. Generacija izrasla iz šezdesetih-sedamdesetih godina, ali potpuno oslobođena nostalgije, griže savesti, čak i podsvesti o tim ludim godinama. Odstranivši poslednje tragove marginalnosti zahvatom plastične hirurgije, s novim licem, novim noktima, ulaštenim neuronima i softverom u punom jeku. Generacija koja se ne pokreće ni na ambiciju, ni na energiju potisnutog, nego je savršeno preusmerena na sebe, zaljubljena u poslove manje zbog profita ili prestiža nego zbog neke vrste demonstracije optimalnih tehničkih svojstava. Ona se mota svugde oko medija, reklame i informatike. To više nisu monstumi biznisa nego prirepici šoubiznisa, jer je i sam biznis postao šoubiznis. *Clean and perfect*. Japi. Iz samog imena odzvanja to radosno preobraćenje. U odnosu na prethodnu generaciju, nije bilo razdiruće revizije, već jednostavno pranje, oprost, zaborav – pomalo irealan posle suviše jakog događaja. Japi nisu prebegli buntovnici, to je nova rasa, sigurna u sebe, pomilovana, oprana, koja se lako snalazi u svetu performantnog, mentalno nezainteresovana prema svakom drugom cilju izuzev promene i unapređenja (unapređenja svega: proizvoda, ljudi, istraživanja, karijera, načina života!). Možda smo pretpostavljali da će orgija šezdesetih – sedamdesetih godina ustupiti mesto jednoj mobilnoj i razočaranoj eliti, ali nije tako: ova je, barem kako sama sebe reklamira, mobilna i očarana. Ta očaranost je tako mlaka: ona buši, ali da sebe ne raskopa, bilo da je reč o poslovima, politici ili informatici, ona se najavljuje kao blago operacionalna. Njen bi slogan mogao biti:

YOU CAN'T HAVE YOUR MONEY AND SPEND IT TOO!
 YOU CAN'T HAVE YOUR CAKE AND EAT IT TOO!
 YOU CAN'T EAT YOUR WIFE AND FUCK IT TOO!
 YOU CAN'T LIVE AND HAVE YOUR LIVING TOO!

Ali ta je lakoća neumoljiva. Njena je logika neumoljiva. Ako je utopija ostvarena, onda nesreća ne postoji, siromašnima se više ne može verovati. Ako je Amerika vaskrsnula, onda se pokolj Indijanaca nije ni odigrao, Vijetnam se nije ni odigrao. Obilazeći bogate rančere ili poljoprivrednike sa Zapada, Regan nije nikad pretpostavio, a kamoli pomenuo da postoje siromašni. On zna jedino za očiglednost bogatstva, tautologiju moći, koju proširuje na dimenzije nacije, pa i čitavog sveta. Beskućnici su osuđeni na zaborav, napuštanje, prosto i jednostavno na nestanak. To je logika *must exit*. *Poor people must exit*. Ultimatum bogatstva, produktivnosti, briše ih sa scene. S pravom, jer oni imaju loš običaj da se ne povinuju opštem konsenzusu.

Beda koja je doskora nekako olakšavana, koja je održavana u orbiti subvencionirane socijalizacije, sve se to ruši pod zahvatom bogomdanog (predsednikovog) dekreta. Izgleda kao da se Strašni Sud već odigrao. Dobrima je presuđeno da su dobri, ostali su napušteni. Kraj dobre volje, kraj nemirne savesti. Treći svet je, zle li sudbine, izbrisan. On je služio samo da uznemiri savest bogatih i svi pokušaji njegovog spasavanja bili su osuđeni na propast. Tome je kraj. Živeo Četvrti svet, onaj kojem se kaže: "Utopija je ostvarena, neka nestane onaj ko u njoj ne učestvuje", onaj ko nema pravo da se pomoli na površini, *disenfranchised*, uskraćen za moć govora, osuđen na zaborav, koji će biti izbačen i koji će crknuti drugorazrednom smrću.

Disenfranchising.

Gube se prava, jedno po jedno, posao, pa kola. Nema *driver's license* – nema identiteta. Tako čitavi slojevi stanovništva, potpuno napušteni, tonu u zaborav. Oslobođanje je bilo istorijski događaj: bilo je obeleženo emancipacijom sužanja i robova, dekolonizacijom Trećeg sveta i, u našim društvima, sticanjem različitih, danas svuda priznatih prava: na rad, na glasanje, na seks, prava žena, zatvorenika, homoseksualaca. Ljudska prava su svugde priznata. Navodno, svet je oslobođen, nema se više za šta boriti. Ali istovremeno, čitave se grupe pustoše iznutra (pojedinci takođe). Socijala ih je zaboravila i oni se i sami zaboravljaju. Ispadaju iz igre, poput zombija osuđenih na potiranje i statističke krivulje nestajanja. To je Četvrti svet. Čitava područja naših modernih društava, čitave zemlje Trećeg sveta upadaju u tu opustošenu zonu Četvrtog sveta. Ali dok je Treći svet još imao politički smisao (iako je to bio kolosalni svetski promašaj), Četvrti svet ga nema. On je transpolitičan. *On je rezultat političke nezainteresovanosti naših društava, socijalne nezainteresovanosti naših naprednih društava*, ekskomunikacije koja pogađa upravo društva komunikacije. To važi na celoj zemaljskoj kugli. To se može uporediti jedino s onim hiljadama tona kafe koje su sagorevane u lokomotivama da bi se održale svetske cene. Ili pak s prekobrojnima u primitivnim etničkim grupama, koje je neki prorok kao leminge vodio u nepovrat, ka okeanskom horizontu na kojem su nestajali. I sama politika pojedinih država postaje negativna. Njen cilj više nije socijalizacija, integracija, stvaranje novih povlastica. Iza tih privida socijalizacije i participacije, ona desocijalizuje, obezvređuje, proteruje. Društveni poredak zasniva se na razmenama, tehnologijama, visokospecijalizovanim udruženjima i takvom intenzifikacijom on dezintenzifikuje čitave zone koje postaju rezervati, a ponekad ni to: deponije, pustare,

nove pustinje za novu sirotinju, poput onih oko atomskih centrala ili autoputeva. Ništa se neće učiniti za njihovo spasavanje, a možda se ništa i ne može učiniti, jer su se oslobođanje, emancipacija, ekspanzija već odigrali. Tu dakle nema elemenata neke buduće revolucije, to su neumitne posledice jednog orgijanja moći i jedne nepovratne koncentracije sveta kao posledice te ekstenzije. Jedino je pitanje: koja će situacija proisteći iz tog progresivnog obezvređivanja (koje već, pod Reganom i Tačerkom dobija surovi zaokret)?

Pitamo se otkuda tolika Reganova popularnost. Ali trebalo bi prvo utvrditi kakvo mu je poverenje ukazano. Skoro je suviše lepo da bi bilo istinito: kako je moguće da su pred njim sve odbrane pale? Kako to da nijedan pogrešan korak, nijedan promašaj nije okrnjio poverenje koje mu je ukazano, već da ga je samo paradoksalno pojačao? (što razjaruje naše francuske vlastodršce za koje se stvari odvijaju obrnuto: što se više razmeću inicijativom i dobrom voljom, tim više im opada popularnost). Ali to je upravo otud što je poverenje koje je ukazano Reganu *paradoksalno poverenje*. Kao što se razlikuje pravi san od paradoksalnog spavanja, tako bi trebalo razlikovati stvarno poverenje od paradoksalnog poverenja. Prvo se ukazuje nekom čoveku ili rukovodiocu srazmerno njegovim vrlinama i uspešnosti. Paradoksalno poverenje jeste ono koje se ukazuje nekome *u zavisnosti od njegovog neuspeha ili odsustva vrline*. Tipičan primer za to jeste proces dobro poznat u istoriji mesijanskih i milenarističkih pokreta, kad neka grupa, nakon kraha svog prorokovanja, umesto da se rasturi i odrekne svog vođe, sabija redove oko njega i stvara verske, sektaške ili crkvene ustanove, kao potporu za očuvanje vere. A te su ustanove tim postojanje što više crpu energiju iz propalog proročanstva. To "dodatno"

poverenje i ne podnosi nedostatke, pošto se zasniva na negiranju poraza. Takva je, uz dužno poštovanje razlika, zapanjujuća aura oko Reganovog kredibiliteta koja navodi na pomisao da je američko proročanstvo, sjajna prilika za ostvarivanja utopije, zajedno sa svetskom moći, propalo, da se nije ostvario imaginarni podvig koji je trebalo da ovenča dvovekovnu istoriju, i da je Regan posledica propasti tog proročanstva. S Reganom, čitav se nekada efikasni sistem vrednosti idealizuje i postaje imaginaran. Slika Amerike i za same Amerikance postaje imaginarna, iako je nesumnjivo suštinski kompromitovana. To preobraćanje spontanog poverenja u paradoksalno poverenje i ostvarene utopije u imaginarnu hiperbolu čini mi se odlučujućom prekretnicom. Ali stvari bez sumnje nisu tako jednostavne. Jer ne znači da je slika Amerike suštinski izmenjena u očima samih Amerikanaca. Ne znači da je ta prekretnica reganovskog doba nešto više od novog zapleta. *Who knows?* To je isto toliko teško proceniti koliko i razlučiti neki proces od simulacije procesa, krađu od simulacije krađe. Amerika je i sama zagazila u tu eru nerazlučivog: da li ona još stvarno ima moć ili je samo simulira?

Da li se Regan može smatrati zaštitnim znakom savremenog američkog društva – društva koje je nekad imalo originalne odlike moći, a sada se nalazi u stadijumu plastične operacije podmlađivanja? Druga bi pretpostavka mogla biti: Amerika više nije ono što je bila, ali nastavlja svoju putanju, zapala je u histereziju moći. Histerezija: proces koji se odvija po inerciji, efekat koji traje i kad je njegov uzrok nestao. Na taj način se može govoriti o histereziji istorije, histereziji socijalizma, itd. Proces se i dalje odvija poput tela koje se kreće na osnovu stečenog ubrzanja ili sile inercije, ili poput čoveka bez svesti koji i dalje stoji usled sile ravnoteže. Ili pak, komičnije: poput

biciklista iz Žarijeve *Mužjačine*, koji su umrli od iscrpljenosti u prelasku preko Sibira, ali koji i dalje pedaliraju i pokreću Veliku Mašinu, pošto su mrtvačku ukočenost pretvorili u pokretačku energiju. Savršena fikcija: mrtvaci su možda čak u stanju da ubrzavaju i da pokreću mašinu bolje nego živi, *pošto više nemaju briga*. Da li Amerika liči na dekatoped Alfreda Žarija? Ali opet, iako izgleda očigledno da se dogodio nekakav prekid napajanja, ili prekid draži američke mašine, ko će reći da li je to usled nedovoljnog ili prejakog napajanja mehanizama?

Sigurno je da oporavljanje velikih ideja i nemilost istorijskih strasti Ameriku manje pogađa nego Evropu, jer to nisu pokretači njenog razvoja. Nju, međutim, pogađa nestanak ideologija koje su je osporavale i iznemoglost svega što joj se suprotstavljalo. Ako je bila moćnija u prve dve decenije posle Drugog svetskog rata, bile su moćnije i ideje i strasti koje su je raskrinkavale. Američki sistem mogao je da otрпи žestoke napade (čak i iznutra, šezdesetih i sedamdesetih godina). Danas, Amerika više nema istu hegemoniju ni isti monopol, ali je u neku ruku neosporavana i neosporiva. Bila je svetska sila, a postala je model (za biznis, tržište, preduzetništvo, performans) koji se univerzalizuje sve do Kine. Internacionalni stil danas je američki. Ništa joj se zapravo više ne suprotstavlja, ofanzivna periferija se resorbovala (Kina, Kuba, Vijetnam), velika antikapitalistička ideologija postala je isprazna. Sve u svemu, širom sveta, uspostavlja se oko Sjedinjenih Država isti efekat konsenzusa kao oko Regana u SAD. Efekat kredibiliteta, reklame, slabljenje odbrambenih mehanizama potencijalnog protivnika. Tako je bilo s Reganom: malo pomalo više ničeg nije bilo protiv njega, ničega naspram njega, iako se njemu samom zapravo ne može pripisati politička genijalnost. Konsenzus usled efuzije, elizije opozitivnih elemenata i margina. Politička

dekadencija i reklamna uzvišenost. Isto je tako sa Sjedinjenim Državama na planetarnom nivou. Ne čini se da je američka moć nadahnuta nekim samosvojnim duhom (ona funkcioniše po inerciji, pojedinačno, uprazno, sputana sopstvenom snagom) – međutim, Amerika uživa u nekoj vrsti blica, reklamnog udara. Kao da se po svetu širi nekakva mitska i reklamna moć Amerike, srazmerna reklamnoj polarizaciji oko Regana. Na taj način, pomoću tog navodnog viška vrednosti, eksponencijalnog, autoreferencijalnog i zapravo neosnovanog kredibiliteta čitavo se društvo stabilizuje pod reklamnom perfuzijom. Poplava dolara na svetskim berzama je simbol i najbolji primer za to.

Ali to je ipak krhka metastabilnost, koliko na planu spoljašnje toliko i na planu unutrašnje politike. Jer je ona, u krajnju ruku, zasnovana samo na rušenju svake stvarne alternative, na nestajanju otpora i antitela. Tu leži stvarna kriza američke moći, kriza moguće stabilnosti po inerciji, uspona moći u prazno. Ona je po mnogo čemu slična gubitku antitela u prezaštićenom organizmu. Zato mi Regan oboleo od raka zvuči kao poetska ironija. Stilska figura raka u ponečemu je nalik tom transparentnom kredibilitetu, toj euforiji tela koje više ne proizvodi antitela, i kojem preti uništenje usled viška funkcionalnosti. Prvi čovek najveće svetske sile oboleo od raka! Vlast u metastazi. Dva pola naše civilizacije se susreću. Ukidanje predsedničkog imuniteta, još malo pa SIDA! To bi trebalo da označi početak opšte implozije (na Istoku je vlast već odavno zahvaćena nekrozom).

Ali to je možda pre nagljivanje, možda bi trebalo pre govoriti o menopauzi. Smirivanje duhova, generalna opravka posle konvulzija sedamdesetih godina, kraj svih novih granica, konzervativno i reklamno upravljanje stva-

rma, prizemna performativnost, bez pogleda u budućnost, strogost i trening, biznis i džoginig, kraj raskalašnosti i orgijanja, vaspostavljanje naturalističke utopije preduzetništva i biosociološkog očuvanja vrste – zar sve to ne znači kraj blještavosti moći i ulazak u histeričnu euforiju menopauze? Ili opet, zar Reganova faza nije samo prizdravljenje, oživljavanje posle sloma, ali koje nagoveštava druge uzlete? Uprkos tome, svaka “nova granica”, svaka nova “misao Kenedi” danas izgleda nepojmljiva. Tu se zapravo oseća suštinska promena u američkom vazduhu: efekat Regan potrošio je nacionalni kiseonik.

S tim u vezi treba reći da efekat menopauze nije svojstven isključivo Americi, on je primetan u svim zapadnim demokratijama, i svugde pustoši, kako u kulturi tako i u politici, u individualnim emocijama i ideološkim strastima. Treba se nadati da će naš ulazak u Treće doba biti praćen susretima Treće vrste (avaj, već smo imali našeg demona srednjeg doba, to je bio fašizam). Što se tiče američke stvarnosti, ona i posle liftinga čuva svoj obim, svoju naddimenziju i u isti mah svoju nedirnuto sirovost. Sva društva na kraju dobijaju masku, pa zašto ne bi Reganovu? Ali ostaje nedirnuto ono što je bilo prisutno od početka: prostor i duh fikcije.

DESERT FOR EVER

Zalasci sunca su ogromne duge koje traju jedan sat. Godišnja doba ovde više nemaju smisla: ujutru je proleće, u podne leto, a noći su u pustinji hladne ali nikad nije zima. Nekakva obustavljena večnost vlada tu gde se godina obnavlja svakog dana. S izvesnošću da će tako biti svakog dana, da će u svaki suton biti ta duga u svim bojama spektra u kojoj se svetlost, pošto je celog dana vladala u svojoj nedeljivosti, ponovo uveče razlaže na sastavne boje pre nego što nestane. Boje koje su već sadržane u trenutnoj dugi koja se pali na vetru na kresti pacifičkih talasa.

Nepovrediva milost podneblja, jedinstvena draž jedne prirode koja kruniše besmisleno bogatstvo ljudsko.

Ova je zemlja beznadežna. Čak je i smeće u njoj čisto, saobraćaj kao podmazan, cirkulisanje smireno. Latentno, laktalno, letalno – takva likvidnost života, likvidnost znakova i poruka, takva fluidnost tela i kola, takvo plavetnilo kosa i takvo obilje mekih tehnologija Evropljanina čine sanjarem o smrti i ubistvu, o motelima za samoubice, *orgy and cannibalism*, da bi porazio to savršenstvo okeana, svetlosti, tu besmislenu lakoću življenja, hiperrealnost svega ovdašnjeg.

Otud fantazam seizmičke pukotine i survavanja u Pacifik, koje bi dokrajčilo Kaliforniju i njenu kriminalnu i skandaloznu lepotu. Jer nepodnošljivo je preživeti teškoću posto-

janja samo u fluidnosti neba, litica, jedrenja na dasci, pustinja, samo uz pretpostavku sreće.

Ali čak je i seizmički izazov samo flert sa smrću, i još se ubraja u prirodne lepote, poput istorije ili revolucionarne teorije, čiji se hiperrealistički odjek ovde gasi s nenametljivom draži prethodnog života. Jedino što ostaje od surovog i istorijskog prohteva: ovaj grafit na plaži, naspram pučine, koji se više ne obraća revolucionarnim masama, već nebu i pučini i transparentnim pacifičkim božanstvima:

PLEASE, REVOLUTION!

No, da li je slučajno što najveća pomorska baza, baza sedme pacifičke flote, sušte inkarnacije američke dominacije svetom i najveće vojne snage sveta, predstavlja deo ove izazovne lepote? Baš tu gde duva prelepa magija Santa Ane, pustinjski vetar koji prelazi preko planina da bi se u njima zadržao četiri-pet dana, zatim razvejava maglu, spržio zemlju, zapalio more i zgazio ljude naviknute na izmaglicu – najlepša stvar u Santa Ani jeste noć na plaži u kojoj se kupate kao usred dana i poput vampira pocrnite na mesečini.

Ova je zemlja beznadežna.

Mi fanatici estetike i smisla, kulture, mirisa i zavodjenja, mi za koje je lepo jedino ono što je duboko moralno, i zanosno jedino herojsko razlikovanje prirode i kulture, mi koji smo nepopravljivo vezani za draži kritičnosti i transcendencije, doživljavamo mentalni šok i nečuveno olakšanje kad otkrijemo koliko je opčinjavajući ne-smisao, to vrtoglavo otkaćinjanje koje vlada kako u pustinjama tako i u gradovima. Kad otkrijemo da se može podjedna-

ko uživati u ukidanju svake kulture i ushićivati se krunisanjem nezainteresovanosti.

Govorim o američkoj pustinji i gradovima koji to nisu... Nema oaza, nema spomenika, neodređeno putovanje minimalnosti i autoputeva. Svuda: u Los Angelesu ili Tventi Najn Palmsu, Las Vegasu ili Borego Springsu...

Umesto puste želje – pustinja. Želja je još nešto nabijeno prirodnošću, živimo od njenih ostataka u Evropi, i od ostataka jedne kritičke kulture u agoniji. Ovde su gradovi pokretne pustinje. Nema spomenika, nema istorije: ushićenje pokretnim pustinjama i simulacijom. Ista sirovost u neprekidnim i nezainteresovanim gradovima kao u nedirnutoj tišini Bedlendsa. Zašto je LA, zašto su pustinje tako zadivljujuće? Zato što je u njima razrešena sva dubina – sjajna, pokretna i površna neutralnost, izazov smislu i dubini, izazov prirodi i kulturi, potonji hiper-prostor, ubuduće bez porekla, bez referenci.

U svemu tome nema draži, nema zavodjenja. Zavodjenje je negde drugde, u Italiji, u izvesnim predelima koji su postali slike, kulturalizovanog i profinjenog crteža koliko i gradovi i muzeji koji ih čuvaju. Opisani, ocrtani, izuzetno zavodljivi prostori, gde je smisao toliko istančan da je napokon postao ukras. Ovde je upravo obrnuto: nema zavodjenja, već apsolutna zadivljenost, zadivljenost pred nestajanjem svakog kritičkog i estetskog vida življenja, u zračenju bespredmetne neutralnosti. Imanentne i solarne. Magija pustinje: nepokretnost bez želje. Magija Los Angelesa: besmisleno cirkulisanje bez želje. Kraj estetike.

Ne isparava samo estetika dekora (prirodnog ili arhitektonskog), već i estetika tela i govora, svega onoga što sačinjava mentalne i socijalne navike Evropljanina, naroči-

to latinca, ta neprekidna *commedia dell'arte*, patos i retorika društvenog odnosa, dramatizacija govora, jezičke igre, aura šminke i veštačkih pokreta. Sva draž estetike i retorike zavođenja, ukusa, očaravanja, pozorišta, ali i protivrečnosti, surovosti, uvek ponovo prisvojena u govoru, igri, udaljenosti, veštačkom. Naš univerzum nikad nije pustinjski, uvek je teatralan. Uvek dvosmislen. Uvek kulturalan, i pomalo smešan u svojoj naslednoj kulturalnosti.

Ovde zadivljuje odsustvo svega toga, kako odsustvo arhitekture u gradovima koji su samo još dugačka signalizacijska putovanja, tako i vrtoglavo odsustvo emocije i karaktera u licima i telima. Zgodnim, fluidnim, mekim ili *cool* ili čudnovato proždrljivim, nesumnjivo manje usled kompulzivne bulimije nego usled opšte nekoherentnosti koja dovodi do neusiljenosti tela ili govora, hrane ili grada: labava mreža pojedinačnih i uzastopnih funkcija, hipertrofirano ćelijsko tkivo koje kvasa u svim pravcima.

Otuda su *freeways* jedino tkivo grada, saobraćajno, ili pre neprestano transurbanističko tkivo, nečuveni spektakl hiljada automobila koji saobraćaju jednakom brzinom, u oba smera, farova upaljenih usred bela dana, na putu za Venturu, stiglih niotkuda, usmerenih nikuda: neizmerni kolektivni čin, voziti, odvijati se neprestano, bez agresivnosti, bez cilja – transferencijalna društvenost, nesumnjivo jedina društvenost u toj hiperrealnoj tehnološkoj *softmobile* eri, koja se iscrpljuje u površinama, mrežama, mekim tehnologijama.

U Los Andelesu nema metroa ni lifta. Nema vertikalnosti ni andergraunda, nema promiskuiteta ni kolektivnosti, nema ulica ni fasada, nema centra grada ni spomenika: fantastičan prostor, avetinjski diskontinualni sled

raspršenih funkcija, znakova bez hijerarhije – bajka nezainteresovanosti, bajka nezainteresovanih površina – moć čistog prostiranja, kakvu imaju pustinje. Moć pustinjske forme: brisanje tragova u pustinji, brisanje označenog u gradskim znakovima, brisanje svake psihologije u telima. Animalna i metafizička opčinjenost, direktna opčinjenost prostranstvom, imanentna opčinjenost suvoćom i sterilnošću.

Mitska moć Kalifornije leži u toj mešavini totalnog otkinjanja i vrtoglave mobilnosti dosegnute na licu mesta, u hiperrealnom scenariju pustinja, autoputeva, okeana i sunca. Jedino tu postoji taj blještavi spoj radikalne nekulture i takve prirodne lepote, čuda prirode i apsolutnog privida: *just in this mixture of extreme irreferentiality and disconnection overall, but embedded in most primeval and greatfeatured natural scenery of deserts and ocean and sun – nowhere else is this antagonistic climax to be found.*

Na drugim mestima, prirodne lepote nabijene su smislom, nostalgijom, a sama kultura nepodnošljiva je od težine. Jake kulture (Meksiko, Japan, Islam) vraćaju nam u ogledalu odraz naše degradirane kulture i sliku naše duboke krivice. Višak smisla jedne jake, ritualne, teritorijalne kulture pretvara nas u gringose, zombije, turiste predodređene za boravak u prirodnim lepotama zemlje.

Ničeg od toga nema u Kaliforniji, gde je strogost totalna, jer je sama kultura pustinja – i treba da kultura bude pustinja kako bi sve stvari bile jednake i isijavale u istom natprirodnom vidu.

Zato je i sam let od Londona do Los Andelesa preko severnog pola, po stratosferskoj apstrakciji i hiperrealnosti već

deo te Kalifornije i pustinja. Deteritorijalizacija počinje s otkačinjanjem noći i dana. Kad njihova podela više nije pitanje vremena već prostora, visine i brzine i vrlo je čisto uočljiva – kao po vertikali – kad prolazimo kroz noć kao kroz oblak, tako brzo da je opažamo kao blizak predmet koji gravitira oko zemlje, ili kad se, naprotiv, potpuno resorbuje, kad se sunce drži na istoj tački na nebu tokom svih dvanaest sati leta, već je tu kraj našeg sistema prostor – vreme, i isti prizor iz bajke kao što će biti na Zapadu.

Čarolija toplote ovde je metafizička. Same boje, pastelno plave, ljubičaste, lila, proističu iz laganog, geološkog, vanvremenskog sagorevanja. Mineralnost zemlje izbija na površinu u kristalnim vegetacijama. Svi prirodni elementi podvrgnuti su iskušenju vatrom. Pustinja više nije predeo, to je čista forma koja proističe iz apstrakcije svih ostalih.

Njena je definicija apsolutna, granica posvećujuća, ivice strme i obodi okrutni. To je prestonica znakova neodoljive neophodnosti, neumitne potrebnosti, ali lišenih smisla, arbitrarnih i neljudskih, koje prelazimo ne dešifrujući ih. Neopoziva transparentnost. Pustinski gradovi se takođe prekidaju naglo, nemaju okolinu. I liče na fatamorganu, koja se može raspršiti u svakom trenutku. Treba samo pogledati Las Vegas, uzvišeni Las Vegas, kako sav izranja iz pustinje u fosforescentnoj svetlosti u smiraj dana i vratiti se, pošto smo čitave noći iscrpljivali svoju površnu energiju, još jaču u osvit zore, vratiti se u pustinju u osvit dana, da bi se otkrila tajna pustinje i onoga što je u njoj znak: začaravajući diskontinuitet, totalno povremeno isijavanje.

Tajna veza kocke i pustinje: intenzitet kockanja udvostručen prisustvom pustinje na obodu grada. Klimatizovana svežina dvorana nasuprot isijavajućoj vrelini spolja. Izazov

svih veštačkih svetlosti žestini sunčeve svetlosti. Sa svih strana suncem obasjana noć kocke – svetlucajuća tama dvorana usred pustinje. Sama kocka je pustinjska, nehuma, nekultivisana, inicijatorska forma, izazov prirodnoj ekonomiji vrednosti, ludila na granici razmene. Ali i ona ima oštru granicu, i prekida se naglo, njene su ivice besprekorne, njena je strast jedinstvena. Ni pustinja ni kocka nisu slobodni prostori: to su ograničeni, koncentrični prostori, s rastućim intenzitetom ka unutra, ka jednom središtu: duhu kocke ili srcu pustinje – od pamtiveka povlašćenom prostoru u kojem stvari gube senku, u kojem novac gubi vrednost i u kojem izuzetna retkost tragova i onoga što predstavlja znakove navodi ljude da teže trenutnosti bogatstva.

VANISHING POINT	7
NEW YORK	17
ASTRALNA AMERIKA	29
OSTVARENA UTOPIJA	75
KRAJ MOĆI?	105
DESERT FOR EVER	117